

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Lainsäädäntötutkimus rikoslain 7 luvun ja yhteistä rangaistusta koskevan hallituksen esityksen historiallisista kehitysvaiheista

ja kriminaalipolitiikan vaikutuksista suhteessa rangaistustason muutoksiin

Rikollisuus, kontrolli ja valta
Pro gradu -tutkielma

Laatija:
Tiina Uutela

25.4.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

OTM-työ / Tutkielma

Oppiaine: Oikeussosiologia ja kriminologia

Tekijä: Tiina Uutela

Otsikko: Lainsäädäntötutkimus rikoslain 7 luvun ja yhteistä rangaistusta koskevan hallituksen esityksen historiallisista kehitysvaiheista ja kriminaalipolitiikan vaikutuksista suhteessa rangaistustason muutoksiin

Ohjaaja: Anne Alvesalo-Kuusi

Sivumäärä: XIV + 79 sivua

Päivämäärä: 25.4.2025

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan rikoslain (RL 39/1889) 7 luvun uudistusta ja yhteistä rangaistusta (L 19.4.1991/697), joka tuli voimaan 1.4.1992. Uudistuksessa luovuttiin rikosten erillisarvostelun periaatteesta tapauksissa, joissa henkilö oli tehnyt kaksi tai useampia rikoksia ja otettiin käyttöön niin sanottu yhtenäisrangaistusperiaate. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti rikoslain 7 luvun 1§ ja 5§. Konkurensijärjestelmän uudistuksen myötä otettiin käyttöön sääntö, jonka mukaan kaikista samalla kertaa tuomittavista rikoksista määrätään yksi yhteinen rangaistus. Hallituksen esityksen (HE 40/1990 vp) mukaan uudistuksen tavoitteena oli järjestelmän yksinkertaistaminen ja rangaistuskäytännön yhtenäistäminen. Lisäksi tavoitteeksi asetettiin, että rangaistus myös useiden rikosten tapauksissa olisi oikeudenmukaisessa suhteessa rikosten vaarallisuuteen, vahingollisuuteen ja tekijän syyllisyyteen nähden katsottuna. Uudistuksella ei tavoiteltu rangaistuskäytännön yleistä koventamista tai lieventämistä.

Tämän empiirisen lainsäädäntötutkimuksen tarkoituksena on perehtyä rikoslain 7 lukua koskevan lakiuudistuksen vaiheisiin sekä selvittää, mitkä asiantuntijaryhmät tukivat tai vastustivat tätä uudistusta. Tutkin gradussani teemoittelun avulla, miten yhtenäisrangaistuksen käyttöönottoa perusteltiin ja millaisia mahdollisia ongelmia lausunnonantajat nostivat esiin. Lisäksi kartoitan, miten rikoslain 7 luvun uudistustoimet yhdessä kriminaalipoliittisten tekijöiden kanssa ovat osaltaan vaikuttaneet rangaistuksellisuuden kehitykseen Suomessa. Pohjoismaiden vankilalukujen keskinäinen vertailu tarjoaa kontekstia tähän tarkasteluun, mutta itse Pohjoismaiden tilanteen syvällisempi arviointi rajataan tutkimuksesta pois. Tutkimusaihe on ajankohtainen, sillä yhteiskunnassa on viime aikoina käyty aktiivista keskustelua yhteisen rangaistuksen myötä annetuista, niin sanotuista *paljousalennuksista*. Paljousalennus voi tulla kysymykseen tilanteissa, joissa henkilö tuomitaan useista rikoksista samalla kertaa, jolloin yksittäisestä rikoksesta tuomittu rangaistus voi muodostua lievemmäksi kuin se olisi tuomittu yksittäin. Miksi rangaistusjärjestelmä on laadittu edellä esitetysti? Pohjoismaisella tasolla tarkasteltaessa vankeusrangaistukset ovat kehittyneiden maiden alhaisimpia. Tietyissä tapauksissa on puhuttu jopa ”anti punitive turn”-suuntauksesta, jossa pyritään siirtymään pois perinteisestä rikosoikeuden ajattelusta kohti ennaltaehkäisevämpää lähestymistapaa.

Empiirisenä aineistona ovat edellä kerrottu hallituksen esitys ja siihen liittyvät lainvalmisteluaineistot. Tutkimuksessa nousi esille, että rikoslain 7 luvun mukaisen yhteisen rangaistuksen lakiuudistukseen liittyvissä lainvalmisteluaineistojen lausunnoissa tuotiin esiin ongelmia, joihin ei puututtu riittävästi. Lisäksi ilmeni, että vanhan järjestelmän esiin tuotujen epäkohtien esittely oli pintapuolista. Tarkastelun alla olevassa lainvalmisteluaineistossa esitettiin toteamuksia, joissa tietyn tyyppisiä ongelmia kerrottiin ilmenevän, mutta ei perusteltu tarkemmin sitä, että kuka oli havainnut ne ja millä perusteilla. Lakimuutosta kannattavien lausunnonantajien myönteisiksi luokiteltaviin lausuntoihin sisältyi merkittävässä määrin kriittisiä huomioita etenkin lisäresurssien tarpeesta muutoksen voimaan tullessa. Toisaalta tehtiin havainto, että punitiivisen käänteen aikana rangaistuksia kiristettiin, mutta samanaikaisesti pyrittiin rajoittamaan vankeutta ja lisäämään rikosoikeudellisia vaihtoehtoja.

Avainsanat: yhteisen vankeusrangaistuksen määrääminen, yhteisen rangaistuksen mittaaminen, konkurrenssi, rikoskonkurrenssi, konkurrenssin katkeaminen, lainvalmistelu, kuulemisvaihe.

Sisällys

Lainsäädäntötutkimus rikoslain 7 luvun ja yhteistä rangaistusta koskevan hallituksen esityksen historiallisista kehitysvaiheista	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XIV
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne.....	3
2 Tutkimuksen ajatuspohja ja keskeiset käsitteet	7
2.1 Keskeiset käsitteet vanhassa järjestelmässä.....	7
2.2 Keskeiset käsitteet uudessa järjestelmässä	11
2.3 Vanhan järjestelmän ongelmat suhteessa lainlaadinnan ydinperiaatteisiin ja hallituksen esityksen (HE 40/1990 vp) tavoitteisiin.....	15
2.4 Aikaisemmat tutkimukset	18
2.5 Lähihistoriallinen katsaus Pohjoismaisen kriminaalipolitiikan kehitykseen ja sidokset kriminaalipolitiikan muutostrendeihin sekä kontrolliteoriaan	23
3 Tutkimusasetelma.....	28
3.1 Tutkimuskysymykset ja aineistot.....	29
3.2 Tutkimusmenetelmät	34
3.3 Tutkimuseettiset kysymykset.....	37
4 Tutkimustulokset	38
4.1 Lakihankkeen syntytausta, historialliset vaiheet ja valmisteluprosessi	38
4.2 Huomiota lakihankkeen valmistelun vaiheista ennen ja jälkeen eduskuntakäsittelyn.....	45
4.3 Asiantuntijalausuntojen analyysi.....	50
4.3.1 Huomioita lausunnoista ja lausunnonantajista	50
4.3.2 Puoltavat argumentit.....	52
4.3.3 Vastustavat argumentit.....	54
4.4 Hallituksen esitys ja valiokuntakäsittely	55

4.5 Oikeusministeriön antamat lausunnot asiantuntijoiden esittämiin huomautuksiin.....	56
4.5.1 Oikeusministeriön lausunnot puoltavien ja vastustavien argumenttien esittäjille ..	56
4.5.2 Oikeusministeriön lausunnot asiantuntijakannanottoihin.....	58
4.6 Kriminaalipolitiikan muutostrendien ja kontrolliteorian merkitys lakimuutoksen taustalla.....	61
5 Yhteenveto ja johtopäätökset	65
5.1 RL 7 luvun kehitys suhteellisuusperiaatteen valossa	65
5.2 Lakimuutoksen perustelut ja siihen liittyvät haasteet	70
5.3 Kriminaalipolitiikan muutostrendit ja rangaistustason vaihtelu	72
5.4 Tutkimuksen arviointia ja katsaus jatkotutkimukseen	77

Lähteet

Alkuperäislähteet

Oikeusministeriön arkisto, Kansallisarkisto (KA), (Ea) arkistointiyksikkö

Ea:1005, kirjeasiakirjat, 04. 20.4.1990 HE eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 1990–1990. Sisältää seuraavat liitteet:

Liite 1: Törnqvist, Jan, oikeusministeriö, lainvalmisteluosasto, muistio. Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 21.3.1990.

Liite 2: esitysehdotus. Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

Ea:1005, kirjeasiakirjat, 04. Lakivaliokunnan mietintö n:o 15 hallituksen esityksen johdosta rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 1990 vp. LaVM n:o 15 - Esitys n:o 40. 1990–1990.

Ea:1005, Törnqvist, Jan, kirjeasiakirjat, 04. Dnro 1245/04/90, esittelylista, 19.4.1991. Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen (40/1990 vp.) rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 1990–1990.

Ea:1005, Törnqvist, Jan, oikeusministeriö, kirjeasiakirjat, 04. Muistio 29.5.1990. HE no 40/1990 vp. rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 1990–1990.

Ea:1005, Mäkinen, Timo – Törnqvist, Jan, oikeusministeriö, kirjeasiakirjat, 04. Hallituksen esitys n:o 40 rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta. 2.10.1990.

Ea:1005 Kirjeasiakirjat, 04. Suomenkieliset tarkistustoimiston kappaleet, Dnro 1245/04/90. Luonnos 30.11.1989, hallituksen edistys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 1990–1990.

Ea:1005, Mäkinen, Timo, kirjeasiakirjat, 04. Nimeämätön muistio, 27.9.1989.

Kirjallisuus

Aho, Timo, Vankiluvun kehitykseen vuosina 1881–1978 vaikuttaneista tekijöistä s. 231–266 teoksessa Suominen, Elina (toim.), Osa 1: Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen, Helsinki 1981.

Alvesalo, Anne – Ervasti, Kaijus, Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita 2006.

Anttila, Inkeri – Törnudd, Patrik, Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 194. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 1983.

Anttila, Inkeri, Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1986.

Boyatzis, Richard, E. 1998. Transforming qualitative information: thematic analysis and code development. Sage Publications 1988.

Braun, Virginia – Clarke, Victoria, Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology 2006, s. 77–101.

Ervasti, Kaijus, Yhteiskunnallinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2022.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha, Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino 1998.

Hirschi, Travis, Causes of Delinquency. University of California Press. Routledge 2017.

Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus: yleiset opit. Toinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1967.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo, Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Talentum 2008.

Hyttinen, Tatu – Tapani, Jussi. Rikoksen ja rangaistuksen äärellä. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2018.

- Kainulainen, Heini – Honkatukia, Tutkijan eettinen vastuu sensitiivisessä tutkimushaastattelussa, s.115–160 teoksessa Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora (toim.), Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus, 2021.
- Keiski, Riitta (pj.) – Hämäläinen, Kari – Karhunen, Matti – Löfström, Erika –Näreaho, Susanna – Varantola, Krista – Spoofo, Sanna-Kaisa – Tarkiainen, Terhi – Kaila, Eero – Aittasalo, Minna (siht.), Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
- Kemppinen, Heikki, Rangaistuksen määräämisen perustelevinen. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021.
- Ketola, Jukka, Rikosten keskinäinen yhteys ja muut yhteisen rangaistuksen mittaamisperusteet s. 41–68 teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Kankaanrinta, Veera (toimittajat), Rangaistuksen määrääminen: Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Helsingin hovioikeus 2013.
- Kimpimäki, Minna, Rangaistusjärjestelmän paljousalennukset – vika vai ominaisuus? Edilex 2023/13. (<https://www-edilex-fi.ezproxy.utu.fi/artikkelit/30268>, Luettu 15.3.2024).
- Kivivuori, Antti (toim.) – Vettenranta, Leena (toim.), Lainvalmistelun historiaa, Lainvalmistelukunnan ja oikeusministeriön lainvalmisteluosaston vaiheita 1884–1984. Helsinki 1984.
- Kivivuori, Antti, Lakien valmistelusta. Julkaisusarja B nro 43, 1986. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1986.
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy 2020.

Koskinen, Pekka, Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä erityisesti silmällä pitäen ideaali- ja reaalikonkurrenssin erottelua, Rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 105, 1973. Vammalan kirjapaino Oy 1973.

Kostiainen, Aura, Rationaalisuuden vallankumous: Oikeus, asiantuntijuus ja politiikka rikosoikeuskomitean (1972–1977) työskentelyprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 351, 2023.

Kultalahti, Jukka, Empiirinen metodi oikeudellisen tulkinnan apuvälineenä: kirjassa Keinänen, Anssi – Kilpeläinen, Mia – Väättäinen, Ulla (toim.), Empiirisen oikeustutkimuksen kokemukset, haasteet ja tulevaisuus. Itä-Suomen yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 26. Joensuun yliopistopaino 2010.

Lahikainen, Anja Riitta. Kuinka kauan muutos saa kestää?

Hänninen, Vilma & Ylijoki, Oili-Helena (toim.). Muuttuuko ihminen?

Tampere University Press, 2004, s. 245–274.

Lahti, Raimo, Rikosoikeuden kokonaisuudistus ja seuraamusjärjestelmän kehittäminen. Lakimies 3/2004, s. 412–421.

Laine, Matti, Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 2007.

Laitinen, Ahti – Aromaa, Kauko, Näkökulmia rikollisuuteen. Tammer-Paino Oy, Tampere 1993.

Lappi-Seppälä, Tapio, Rangaistuksen määräämisestä I, Teoria ja yleinen osa. Suomalainen lakimiesyhdistys 1987.

Lappi-Seppälä, Tapio: Yhtenäisrangaistuksen mittaamisesta. Lakimies 5/1992, s.648–680.

- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosten seuraamukset. Werner Söderström Osakeyhtiö 2000.
- Lappi-Seppälä, Tapio. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki 2006.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Tonry, Michael, Crime, Criminal Justice, and Criminology in the Nordic Countries, s. 11-30 In M. Tonry, & T. Lappi-Seppälä (eds.), Crime and Justice in Scandinavia (Crime and Justice-A Review of Research; Vol. 40). The University of Chicago Press 2011.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Kriminaalipolitiikan muutostrendejä, s. 17–52 teoksessa Raimo Lahti (toim.), Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsingin yliopisto 2013.
- Lune, Howard – Berg, Bruce L., Qualitative Research Methods for the Social Sciences. Ninth Edition. Pearson Education Limited 2017.
- Majanen, Martti, Uusi yhtenäisrangaistusjärjestelmä. Lakimies 7/1991, s.946–961.
- Majanen, Martti, Rikoskonkurrenssioppi s.100–107 teoksessa Lahti, Raimo (toim.), Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle: Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut 2013.
- Matikkala, Jussi, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita Publishing Oy 2021.
- Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora, Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimiseen, teoksessa Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora (toim.) Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus Oy, Helsinki 2021.
- Niemivuo, Matti, Lainvalmistelu – Oikeudelliset perusteet ja käytäntö. Kauppakamari 2020.

Nuutila, Ari-Matti, Rikosoikeuden ABC-kirja, Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Rikos- ja prosessioikeuden sarja A:21. Turun yliopisto 1995.

Nuutila, Ari-Matti, Rikoslain yleinen osa, Kauppakaari Oy, Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1997.

Serlachius, Allan, Suomen rikosoikeuden oppikirja, I yleiset opit. Otava 1919.

Soininen, Marjaana, Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopisto. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:43. Turku 1995.

Tala, Jyrki, Lakien laadinta ja vaikutukset. Edita 2005.

Tala, Jyrki, Lainsäädäntötutkimus – tarpeellinen näkökulma oikeustieteessä. Defensor Legis 6/2005, s. 1321–1322. (https://www-edilex-fi.ezproxy.utu.fi/defensor_legis/29810009.pdf, Luettu 15.3.2024).

Tapani, Jussi. Teoksessa Hinkkanen, Ville – Mäkipää, Leena (toim.). Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi-Seppälän juhla-kirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut, Helsinki 2013. s. 255–279.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuooppi. Alma Talent 2019.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Kempainen, Heikki, Rikosoikeus: rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Alma Talent 2022.

Terho, Juha, Konkurenssikone – rikoslain 7 luvun 6 §: n soveltamisen automatisoinnista, s. 419–480 teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Kallioinen, Laura, Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta (toim.). Helsingin hovioikeus 2021.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, Tammi, 2013.

Tyynilä, Markku, Lainvalmistelukunnan ja lainvalmisteluosaston vaiheita 1884–1984 s.9–90 teoksessa Kivivuori, Antti –Vettenranta, Leena (toim.), Lainvalmistelun historiaa 1884–1984. Helsinki 1984.

Viljanen, Pekka, Uusi yhtenäisrangaistusjärjestelmä. Lakimiesliiton kustannus 1992.

Viljanen, Pekka, Yhtenäisrangaistujärjestelmän muutokset. Lakimiesliiton kustannus 1998.

Virallislähteet

Hallituksen esitykset

HE 84/1980 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 40/1990 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

HE 48/1997 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 7 luvun muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Oikeusministeriön julkaisut

Aarnio, Aulis – Kivivuori, Antti, Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 2/1972. Tutkimus ja lainvalmistelu. Helsinki 1972.

Rontu, Helge – Raunio, Eino – Törnudd, Patrik – Majanen, Martti, Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 5/1973. Rikoskonkurrenssityöryhmän mietintö. Oikeusministeriön lainsäädäntöosasto. Helsinki 1973.

Laaksonen, Jukka – Mandelin, Mauri – Dufholm, Lars – Koskinen, N Seppo – Hirvonen, Jorma, Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 4/1974. Lainvalmistelukoulutustyöryhmän mietintö. Helsinki 1974.

Grönqvist, Henrik – Heinonen, Olavi – Lehtola, Kari – Lindholm, Per – Möller, Gustaf – Törnudd, Patrik, Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1978. Ehdotus rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto. Helsinki 1978.

Laaksonen, Jukka – Sulonen, Ahti – Törnqvist, Jan, Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 18/1978. Lausunnot rikosoikeuskomitean mietinnöstä. Helsinki 1978.

Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 5/1987. Säädosvalmistelun kehittäminen. Säädosvalmistelutyöryhmän mietintö. Helsinki 1987.

Muut virallislähteet

Lakivaliokunnan mietintö 15/1990 vp. Hallituksen esityksen johdosta rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

Rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1972: B 43. Helsinki 1972.

Rikosoikeuskomitean mietintö. Komiteamietinnöt 72/1976.

Hallitusten esitysten laatimista koskevat ohjeet N:o 1204/09/80 OM. Helsinki 1980.

Medialähteet

ALLEA 2023, The European Code of Conduct for Research Integrity. www.allea.org. (Luettu 1.5.2024).

Kempainen, Susanna, Paljousalennus pitää vankimäärän ylipitkät rangaistukset kurissa. Kaleva 28.9.2016. <https://www.kaleva.fi/paljousalennus-pitaa-vankimaaran-ylipitkat-rangais/1703917> (Luettu 10.2.2025).

Härkönen, Rebekka, Vankeusrangaistuksesta saa automaattisesti anteeksi vähintään kolmasosan – pääsyy rikostuomioiden alennuksille raha. Turun Sanomat 3.3.2021. <https://www.ts.fi/uutiset/5241255> (Luettu 30.7.2024).

Verkkolähteet

Eduskunta. [Eduskunta.fi](https://www.eduskunta.fi) > [FI](#) > [Vaski](#) > Trip.

<https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+40/1990> (Luettu 19.11.2024).

Lain valmistelun prosessiopas. Finlex-julkaisut <https://lainvalmistelu.finlex.fi> (Luettu 18.7.2024).

Lakitutka. <https://lakitutka.fi/> (Luettu 1.8.2024.)

Oikeusministeriö, kriminaalipolitiikka. <https://oikeusministerio.fi/kriminaalipolitiikka> (Luettu 28.10.2024)

Lyhenteet

EU	Euroopan unioni
GDPR	General Data Protection Regulation
HE	hallituksen esitys
KA	Kansallisarkisto
KM	komiteamietintö
LaVm	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
PKT	pöytäkirja
RL	rikoslaki
RIKI	rikosilmoitusten kirjaamisen tietojärjestelmä
OLJ	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu (2/1972, 4/1974, 5/1973) / Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu (3/1978, 18/1978, 5/1987)
OM	oikeusministeriö
TENK	tutkimuseettinen neuvottelukunta
vp	valtiopäivät

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Rikoslaisissa olevat yksittäiset rangaistussäännökset perustuvat ajatukselle, jossa henkilö on syyllistynyt *yhteen rikokseen*.¹ Rikosprosessissa vastaajaa voidaan syyttää rikoksista, joita voi olla määrällisesti jopa useita kymmeniä ja tällöin on pohdittava, millä tavoin rangaistusjärjestelmä suhtautuu *useiden rikoksien tuomitsemiseen samalla kertaa*.² Rikoslain (RL) 6 luku (515/2003) sisältää säännökset rangaistuksen määräämisestä, ja RL 7 lukuun (697/1991) on puolestaan kirjattu säännökset *yhteisestä rangaistuksesta* tilanteissa, joissa henkilö tuomitaan samalla kertaa kahdesta tai useammasta rikoksesta. Vuonna 1992 toteutetun lainmuutoksen³ myötä Suomikin omaksui niin kutsutun *yhtenäisrangaistusperiaatteen*, johon muissa Pohjoismaissa oli jo aiemmin siirrytty: Norja vuonna 1902, Tanska vuonna 1930, Ruotsi vuonna 1938 ja Islanti vuonna 1940.⁴

Ennen RL 7 luvun uudistusta vuoteen 1992 voimassa ollutta järjestelmää leimasivat useat teknisluontoiset rajanvedot sekä niihin liittyneet tulkinnanvaraisuudet.⁵ Hallituksen esityksessä (HE 40/1990 vp)⁶ korostettiin tarvetta täydentäville säännöksille tapauksissa, joissa rikoksia oli useita.⁷ Aiemmassa järjestelmässä oli pääpiirteittäin kyse siitä, oliko tekijä toteuttanut rikokset *yhdellä* teolla vai oliko kyse *useista* eri teoista.⁸ Ennen vuotta 1992 käytössä ollut RL 7 luvun mukainen konkurrensijärjestelmä oli saanut vuosien ajan osakseen kritiikkiä sen monimutkaisuudesta ja soveltamisvaikeuksista.⁹ Yhteistä rangaistusta koskevalle lakiuudistukselle nähtiin tarvetta, sillä haluttiin varmistaa, että rangaistus olisi *oikeudenmukaisessa suhteessa* rikosten vaarallisuuteen, vahingollisuuteen sekä tekijän syyllisyyteen suhteutettuna myös usean rikoksen tapauksessa. Toisena tavoitteena oli

¹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 405.

² Matikkala, 2021, s. 287.

³ HE 40/1990 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

⁴ Lappi-Seppälä 2000, s. 370.

⁵ Lappi-Seppälä 2000, s. 369.

⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

⁷ HE 40/1990 vp, s. 4.

⁸ Lappi-Seppälä 2000, s. 367.

⁹ HE 40/1990 vp, s. 12.

järjestelmän *yksinkertaistaminen*. Kolmanneksi tavoitteeksi asetettiin rangaistuskäytännön *yhtenäisyyden parantaminen*.¹⁰

Etenkin oikeuskirjallisuudessa on tutkittu RL 7 lukuun liittyvää lakimuutosta laajasti, mutta yksittäistä lainsäädäntötutkimusta, jossa tarkasteltaisiin kattavasti rikosten yhtymistä koskevan lainsäädäntöuudistuksen historiallisia vaiheita ja sen suhdetta kriminaalipolitiikan muutostrendeihin ei ole tehty.¹¹ Tutkimukseni pyrkii täyttämään tätä tutkimusaukkoa edellä kerrotusta asiakokonaisuudesta. Lisäksi tavoitteena on tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää esimerkiksi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.¹²

Vuosien 1990–2005 välinen ajanjakso oli Pohjoismaissa vankeusrangaistusten määrällisen kasvun aikaa, mutta nousun ajoitukset vaihtelivat eri maiden välillä. On yhä epäselvää, oliko nousuilla syvempää merkitystä.¹³ Verrattaessa suomalaisen kriminaalipolitiikan kokonaiskuvaa ja kehityskulkuja muihin Pohjoismaihin voidaan todeta, että Suomessa tapahtui vuosien 1993–2006 välillä *punitiivinen käänne*, johon syvennyttään tässä tutkimuksessa 1990-luvun osalta.¹⁴ Vaikka 1990-luvulla havaittiin punitiivisen käänteen mukanaan tuoma rangaistusten kiristäminen, leimasi kyseistä vuosikymmentä repressiovaikutuksiltaan¹⁵ vastakkainen pyrkimys rajoittaa vankeutta ja lisätä rikosoikeudellisia vaihtoehtoja.¹⁶

Kriminaalipolitiikan ja rangaistuksellisuuden välistä suhdetta ymmärtääksemme on keskeistä tarkastella, miten *lähikontrolli* ja hyvinvointivaltion rikollisuutta ehkäisevät rakenteet ovat olleet osaltaan vaikuttamassa RL 7 luvun lakimuutoksen lopulliseen muotoutumiseen. Tässä yhteydessä hyödynnän Travis Hirseshin vuonna 1969 muotoilemaa *sidosteoriaa*

¹⁰ HE 40/1990 vp, s.16; Lappi-Seppälä 1992, s. 648, josta käy ilmi, että keskiössä oleva hallituksen esitys (HE 40/1990 vp) on jo yli 30 vuotta vanha.

¹¹ Ks. esimerkiksi Koskinen 1973, jossa käsitellään ennen hallituksen esitystä (HE 40/1990 vp) voimassa ollutta konkurrensijärjestelmää sekä RL 7 luvun uudistamista *de lege ferenda*. Ks. myös Viljanen 1992; Lappi-Seppälä, 2000.

¹² Ervasti 2022, s. 29–33.

¹³ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s.27.

¹⁴ Lappi-Seppälä 2013, s. 52. Ks. myös Lappi-Seppälä 2013, s. 43, jossa todetaan, että usko hyvinvointivaltioon ja sen kasvuun pysähtyi Suomea 1990-luvulla koetelleen laman myötä. Tähän vaiheeseen kiinnittyi myös punitiivinen käänne, joka jätti taakseen edeltävän liberaalin kriminaalipolitiikan kauden.

¹⁵ Ks. Lahikainen 2004, s. 256, jossa todetaan, että Freud määritteli repression mielen aktiiviseksi toiminnaksi ja tulkinnaiksi tilanteissa, joissa ympäristö tai ihmiset koetaan uhkaaviksi. Freudin mukaan vihantunteet ympäristöä tai ihmisiä kohtaan oli paras peittää. Repressiomekanismi toimii itsesuojelun keinona, jonka avulla sopeudutaan ympäristöön, josta ei voi paeta.

¹⁶ Lappi-Seppälä 2013, s. 28 ja s. 25; Lappi-Seppälä-Tonry 2011, s. 8.

tarkastellessani suomalaisen kriminaalipolitiikan kehityskulkua ja RL 7 luvun uudistamistoimien vaikutusta rangaistuksellisuuden kehitykseen.¹⁷

Yhtenäisrangaistusjärjestelmän käyttöönotosta on kulunut jo yli kolme vuosikymmentä, sillä uudistettu RL 7 luku astui voimaan 1.4.1992 (L 697–710/91).¹⁸ Keskeisenä sisältönä järjestelmässä on, että tuomittaessa henkilö useammasta kuin yhdestä rikoksesta, niistä määrätään *yksi yhteinen rangaistus* riippumatta siitä, onko henkilö tehnyt rikokset yhdellä tai usealla teolla ja millaiseksi kokonaisuudeksi rikolliset teot muodostuvat. Hallituksen esityksessä¹⁹ korostettiin, että tavoitteena oli helpottaa tuomareiden työskentelyä siten, että tuomioistuin voisi uudistuksen myötä keskittyä tehokkaammin rangaistusten määräämiseen ja tuomioiden harkintaan. Etukäteen asetetut suuret odotukset eivät kuitenkaan toteutuneet kaikilta osin.²⁰ Uudistettu yhtenäisrangaistusjärjestelmä ehti olla voimassa viiden ja puolen vuoden ajan, kunnes sitä muutettiin olennaisesti 1. lokakuuta 1997 voimaan tulleilla laeilla.²¹

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön kehitystä kokonaisvaltaisesti sen lähihistoriallisista vaiheista alkaen.²²

Lainsäädäntötutkimuksen keinoin pyrin selvittämään, mistä lakihanke sai alkunsa, mitä lakimuutoksella tavoiteltiin ja millaisia vaiheita lainvalmisteluun sisältyi.²³

Jyrki Talan mukaan lainsäädäntötutkimuksen tavoitteena on kartoittaa, miten ja miksi normit syntyvät säädetyssä oikeudessa.²⁴ Lainvalmistelun ja tutkimuksen välisiä suhteita voidaan tarkastella historiallisesti, nykyhetken näkökulmasta tai tulevaisuuden osalta. Edellä mainittu vuorovaikutus muotoutuu niille asetettujen tavoitteiden ja odotusten perusteella.²⁵ Tässä tutkimuksessa lähestyn aihetta erityisesti historiallisesta näkökulmasta. Tavoitteena on tuottaa tietoa menneen ajan oikeudesta, kuten instituutioista, normeista, oikeuskäytännöistä ja ajattelusta.²⁶ Tarkemmin kuvattuna tutkimusotteeni on oikeushistoriallinen, ja tarkastelen

¹⁷ Lappi-Seppälä 2006, s. 24–25.

¹⁸ Ketola 2013, s. 41.

¹⁹ HE 40/1990 vp.

²⁰ Viljanen 1998, s. 1; Lappi-Seppälä 1992, s. 648.

²¹ Viljanen 1998, s. 1.

²² Ks. esimerkiksi Koskinen 1973, jossa käsitellään rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön historiaa.

²³ Kivivuori 1986, s. 1–43.

²⁴ Tala, 2005, s. 1321–1322.

²⁵ Kivivuori 1986, s. 1.

²⁶ Husa-Pohjolainen 2008, s. 21.

oikeudellisen ajattelun sekä oikeusnormien kehitystä useiden rikosten tapauksiin sovellettavan lainsäädännön osalta.²⁷ Lainsäädäntötutkimuksen avulla voidaan myös ymmärtää, miten säädetyt normit toteutuvat käytännössä ja millaisia vaikutuksia niillä on.²⁸ Yhtenä tutkimuksen osa-alueena on tarkastella yhteistä rangaistusta koskevan lainsäädäntöuudistuksen suhdetta suomalaisen kriminaalipolitiikan muutostrendeihin.²⁹

Tutkimukseni rakentuu siten, että *luvussa kaksi* esittelen teoreettisen viitekehyksen eli ajatuspohjan, jolla tarkoitan valitsemaani tieteellistä tarkastelukulmaa. Käyn läpi keskeisiä käsitteitä ja vertailen vanhaa ja uutta järjestelmää rinnakkain vastatakseni siihen, miksi lakimuutos aikoinaan toteutettiin. Rikoskonkurrensijärjestelmän uudistamisen tarkoituksenmukaisuutta ja taustalla olevia syitä on käsitelty lainvalmistelumateriaaleissa varsin niukasti suhteessa lakimuutoksen laajuuteen.³⁰ Tutkimukseni kohdistuu erityisesti RL 7 lukuun. Edellä kuvattu valmistelutyö luo tutkimukselleni tiedollisen ajatuspohjan, jonka kautta tutkin valitsemiani lainvalmisteluaineistoja ja etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini.³¹

Luvussa kolme esittelen yksityiskohtaisesti tutkimuskysymykset, käyttämäni aineiston, analyysimenetelmät ja rajauksen. Lisäksi avaam tarkemmin, mitä tarkoitan tutkimukseni linkittämällä suomalaiseen kriminaalipolitiikkaan ja rangaistustason vaihtelun tarkasteluun.³² Luvun lopussa käsittelem myös tutkimuseettisiä näkökulmia. Vaikka tutkimuskysymykset, niihin liittyvät alakysymykset ja tutkimusasetelma esitellään yksityiskohtaisesti kyseisessä luvussa, tuon tässä kappaleessa lyhyesti esiin päätutkimuskysymykset. Lyhyen esittelyn avulla jäsenän tutkimuskysymyksiini perustuvat tutkimustavoitteet. Luvun lopussa käsittelem myös tutkimuseettisiä näkökulmia.³³

Yhteisen rangaistuksen käyttöönotto kaikkine välivaiheineen kesti verrattain kauan.³⁴ Tutkiessani syitä lainvalmistelun pitkään keston asetin tavoitteeksi selvittää *1) Miksi laki yhteisestä rangaistuksesta säädettiin ja mitä lähistoriallisia vaiheita lain syntyyn liittyi?*³⁵ Edellisen lisäksi kartoitan *2) Minkäläisten vaiheiden kautta lakihankkeen (HE 40/1990 vp)*

²⁷ HE 40/1990 vp; Koskinen 1973; Lappi-Seppälä 2000, s.285–319 ja s. 367–384.

²⁸ Tala 2005, s. 1321–1322.

²⁹ Ks. Lappi-Seppälä 2013, s. 41–43, jossa yhteenveto kriminaalipolitiikan muutostrendeistä vuosilta 1950–1990.

³⁰ Viljanen 1992, s. 6-7.

³¹ Nieminen – Lähtenmäki 2021, s. 21. Tarkasteluni alla ovat HE 40/1990 ja siihen liittyvät lainvalmisteluaineistot. HE 48/1997 liittyvää aineistoa sivuan tutkimuksessani hyvin suppeasti.

³² Lappi-Seppälä 2013, s. 17-32. Lappi-Seppälä-Tonry 2011.

³³ Keiski ym. 2023

³⁴ Ks. Lappi-Seppälä 2000, s. 369–373, jossa kuvaillaan yleisellä tasolla konkurrensijärjestelmän uudistusta.

³⁵ HE 40/1990 vp, s. 21–22. Majanen 1991, s. 946–947.

valmistelu eteni? Vuonna 1980 julkaistussa hallituksen esityksen laadintaan liittyvässä ohjeistuksessa todetaan, että esityksessä on tuotava ilmi, mihin yhteiskunnallisiin epäkohtiin esityksellä pyritään vaikuttamaan.³⁶ Lisäksi on keskeistä kuvailla lakiuudistuksen myötä tapahtuvia muutoksia ja niiden vaikutuksia.³⁷ Tavoitteenani on selvittää 3) *Minkälaisia vaikutuksia asiantuntijat ja tutkijat arvioivat lailla olevan sen valmisteluvaiheessa?* Tutkimuksen edetessä perehdyn hallituksen esitykseen³⁸ kirjattuihin tavoitteisiin ja tarkastelen niiden toteutumista sekä yhteisen rangaistuksen osalta ilmenneitä ongelmia oikeuskirjallisuuden sekä aiemman tutkimuksen näkökulmasta.³⁹ Yhtenä tutkimukseni osana alueena halusin tutkia tarkemmin 4) *Miten lakimuutosta perusteltiin?* Tutkimuksen tavoitteena on lisäksi arvioida, huomioitiinko lausuntopalaute lopullisessa uudistuksessa.⁴⁰ Lisäksi analysoin lähihistoriallista näkökulmaa käyttäen, miten RL 7 luvun uudistustoimet yhdessä kriminaalipoliittisten⁴¹ tekijöiden kanssa ovat osaltaan vaikuttaneet rangaistuksellisuuden kehittymiseen yhteisen rangaistuksen osalta Suomessa.⁴² Pohjoismaiden vankilalukujen keskinäinen vertailu tarjoaa kontekstia tarkasteluun, mutta syvällisempi arviointi Pohjoismaiden tilanteesta rajataan tutkimuksesta pois. Lain yhteiskunnallista näkökulmaa tarkastellessani keskityn erityisesti tutkimaan 5) *Mikä on rikoslain 7 luvun lakimuutoksen ja kriminaalipoliittikan yleisten trendien välinen suhde?* Toisin sanoen perehdyn siihen, miten rikosten yhtymistä koskeva lainsäädännön uudistus kytkeytyy rangaistustason ankaruuden vaihteluun sekä poliittisiin ja taloudellisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, ja miten muutokset heijastuvat lainsäädäntöön.⁴³

Luvussa neljä esittelen tutkimustulokset. Tarkastelen yhteisen rangaistuksen lainsäädännöllistä ja historiallista kehitystä 1800-luvulta alkaen, jonka lisäksi tarkastelen hallituksen esitykseen (HE 40/1990 vp) liittyvän lakihankkeen syntytaustaa. Asiantuntijalausuntojen analyysin avulla selvitän, millä perusteilla lausunnonantajat puolsivat tai vastustivat lakiuudistusta. Esittelen myös lainvalmisteluaineistojen lausuntojen avulla empiirisen⁴⁴ tutkimukseni tulokset. Lisäksi vertaan hallituksen esityksessä esiin nostettuja

³⁶ Ks. hallituksen esityksen laatimista koskevat ohjeet N:o 1204/09/80 OM. Annettu 29.10.1980, s. 5.

³⁷ Kivivuori 1986, s. 35.

³⁸ HE 40/1990 vp.

³⁹ Ks. Lappi-Seppälä 1992, s. 648–680; Viljanen 1992, s. 85–87; Viljanen 1997, s. 1–3.

⁴⁰ HE 40/1990 vp.

⁴¹ Ks. Nuutila 1997, s. 11, jonka mukaan kriminaalipoliittikalla tarkoitetaan päätöksenteon kokonaisuutta, joka kohdistuu rikollisuuteen ja rikosoikeuteen. Ks. myös Laitinen – Aromaa 1993, s. 25.

⁴² Lappi-Seppälä 2013, s. 17–52.

⁴³ Lappi-Seppälä 2013, s. 25.

⁴⁴ Ks. Nieminen – Lähteenmäki 2021, s.11, jonka mukaan *empiirisesti suuntautuneessa tutkimuksessa* tarkastellaan säädettyjen oikeusnormien sosiaalisia, taloudellisia tai muita yhteiskunnallisia vaikutuksia. Lisäksi

tavoitteita lainvalmisteluaineistoon arvioidakseni, miten lausuntopalaute huomioitiin lopullisessa esityksessä. Tutkimuksessa yhdistän lainvalmisteluaineistojen analyysin kriminaalipoliittisten trendien tarkasteluun. Arvioin, miten yhteiskunnallinen tilanne on vaikuttanut rangaistustason vaihteluun vuosien 1970–1990 välillä ja mikä vaikutus kriminaalipoliittikan muutostrendeillä on ollut hallituksen esityksen⁴⁵ lainvalmisteluprosessiin. Toisin sanoen arvioin lakihankkeen yhteiskunnallisia ja poliittisia tekijöitä ja niiden vaikutusta uudistuksen etenemiseen sekä sisältöön. Lisäksi käyn läpi lakiuudistusta ennen käytössä ollutta konkurrenssijärjestelmää ja teen keskinäistä vertailua lakimuutoksen myötä tulleen uuden- sekä vanhan järjestelmän välillä.⁴⁶

Luvussa viisi esittelen johtopäätökset siitä, mitkä keskeiset asiat nousivat esiin asiantuntijalausunnoissa ja miten nämä näkökulmat otettiin huomioon uudistetussa RL 7 luvussa sen tullessa voimaan. Tarkastelen tutkimustuloksia suhteessa suomalaiseen kriminaalipoliittikkaan ja analysoin niitä valitsemani teoreettisen viitekehyksen avulla. Lisäksi osoitan, miten yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset ovat vaikuttaneet osaltaan lainsäädännön valmisteluun ja hallituksen esityksen muotoutumiseen. Lopuksi tuon esiin tutkimuksen aikana nousseita jatkotutkimustarpeita.⁴⁷

voidaan selvittää, miten ihmiset kokevat oikeuden, miten ilmiöt ovat ajan saatossa muuttuneet tai minkälaisia oikeudellisia ongelmia on ilmennyt. Ks. myös Alvesalo – Ervasti 2006, s.23; Soininen 1995, s.17–18.

⁴⁵ HE 40/1990 vp.

⁴⁶ HE 40/1990 vp.

⁴⁷ HE 40/1990 vp; Lappi-Seppälä 2013, s. 41–43; Soininen 1995, s.22.

2 Tutkimuksen ajatuspohja ja keskeiset käsitteet

Tässä luvussa esittelen rikoslain 7 luvun osalta vanhan sekä uuden järjestelmän keskeisiä käsitteitä.⁴⁸ Järjestelmien välisiä eroja havainnollistaakseni tarkastelen rangaistuksen määräämistä useiden rikosten tapauksissa molempien järjestelmien näkökulmista. Kappaleessa 2.3 nostan esiin vanhassa konkurrenssijärjestelmässä havaittuja epäkohtia ja vertaan niitä hallituksen esitykseen kirjattuihin tavoitteisiin, joiden avulla ongelmia pyrittiin ratkaisemaan.⁴⁹ Lisäksi esittelen aiheeseeni liittyvää oikeuskirjallisuutta ja yhteisen rangaistuksen lähihistoriallista tutkimusta.⁵⁰ Saadakseni laajempaa kontekstia Suomen rangaistushistorian kehityskulkuihin, käyn läpi Pohjoismaisen kriminaalipolitiikan lähihistoriaa.⁵¹ Analysoin siinä ilmeneviä muutostrendejä Travis Hirschin kontrolliteorian valossa ja tutkin teorian yhteyksiä Pohjoismaiseen kriminaalipolitiikkaan.⁵² Lisäksi tarkastelen lainvalmistelun kehitystä 1970-luvulta alkaen ja tutkin 1980-luvun lainvalmisteluohjeita, pyrkien selvittämään lainsäädäntötutkimuksessa ne ydinperiaatteet, jotka sisältyivät tuon aikakauden ohjeisiin.⁵³

2.1 Keskeiset käsitteet vanhassa järjestelmässä

Vanhan konkurrenssijärjestelmän aikaan ennen vuotta 1992 eroteltiin tapaukset RL7 luvussa sen mukaan, oliko rikokset toteutettu *yhdellä vai eri teoilla*.⁵⁴ Yleissäännökset rangaistusten määräämiseksi useiden rikosten tapauksia koskien oli sisällytetty rikoslain 7 lukuun, joista käytettiin käsitteitä *rikosten yhtyminen* ja *rangaistusten yhdistäminen*. Rikokset jaoteltiin eri *konkurrenssilajeihin*, joita olivat *ideaalikonkurrenssi*, *reaalikonkurrenssi* ja *jatkettu rikos*.⁵⁵ Edellä esitetty jaottelu herättää kysymyksen siitä, miksi mainittua järjestelmää käytettiin vuoteen 1992 saakka. On keskeistä huomata, että jaottelua eri konkurrenssilajeihin tarvittiin, sillä rikoslain säännökset ovat rakentuneet enimmäkseen rangaistuksen määräämiseen *yhden rikoksen* tapauksissa. Rangaistusten yhdistäminen ja siihen kuuluva lisäämisperiaate otettiin aikoinaan käyttöön rangaistusten *kohtuullistamisen* vuoksi.⁵⁶ Yhteenlaskumalli, jossa eri

⁴⁸ Ks. kappaleet 2.1 ja 2.2.

⁴⁹ HE 40/1990 vp.

⁵⁰ Koskinen 1973; Majanen 1991; Kivivuori 1986; Lappi-Seppälä 1987; Lappi-Seppälä 1992; Lappi-Seppälä 2000.

⁵¹ Lappi-Seppälä-Tonry 2011; Lappi-Seppälä 2013.

⁵² Hirschi 2017; Lappi-Seppälä-Tonry 2011; Lappi-Seppälä 2013.

⁵³ Hallituksen esityksen laatimista koskevat ohjeet 1980.

⁵⁴ HE 40/1990 s. 5–12. Ks. myös Lappi-Seppälä 2000, s. 369.

⁵⁵ Lappi-Seppälä 2000, s. 369. Ks. myös HE 40/1990 vp s. 4–8.

⁵⁶ HE 40/1990 vp, s. 7.

rikoksista tuomitut rangaistukset olisi *yksinkertaisesti vain laskettu yhteen*, torjuttiin jo tuolloin sillä perusteella, että sen katsottiin johtavan kehitykseen, jossa kokonaisrangaistukset muodostuisivat helposti kohtuuttoman ankariksi.⁵⁷

Jussi Tapanin mukaan konkurrenssista puhutaan rikosoikeudessa monissa eri merkityksissä. Yläkäsitteenä oleva *rikoskonkurrenssi*⁵⁸ nähdään normaalisti rikosten yhtymistä koskevana yleisten oppien osa-alueena, joka voidaan ryhmitellä seuraavasti:

- a) **Lainkonkurrenssi:** tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa *sama* historiallinen tapahtumainkulku täyttää useiden tunnusmerkistöjen edellytykset. Tällöin on pohdittava, sovelletaanko tilanteessa kaikkia tunnusmerkistöjä vai katsotaanko jonkin tunnusmerkistön syrjäyttävän muut. Arvioitavaksi tulee, voidaanko tietyn tunnusmerkistön täyttävä teko katsoa rangaistuksi esiteoksi tai jälkiteoksi siten, että se on jonkin muun tunnusmerkistön sisällä.⁵⁹
- b) **Rikosten yksiköityminen:** toisiaan ajallisesti seuraavat teot täyttävät useamman kerran saman tunnusmerkistön. Tällöin tulee ottaa kantaa siihen, muodostavatko yksittäiset teot kokonaisuuden, jossa on kyseessä vain yksi rikos.⁶⁰

Käyn seuraavaksi läpi vanhan järjestelmän konkurrenssimuodot ja käsitteiden merkitykset.

Ideaalikonkurrenssiin liittyvät säännökset sisältyivät aiemmin rikoslain 7 luvun 1 §:ään ja käsittelivät yhdellä teolla tehtyä rikosta, jossa rangaistus määrättiin *absorptioperiaatteen*⁶¹ mukaisesti. Tällöin rikoksista tuomittiin yksi yleisen lajin rangaistus, jossa raskauttavana seikkana huomioitiin se, että teko käsitti useampia rikoksia. Jotta asia saataisiin havainnollistettua käytännön tasolla, voidaan esimerkkinä kuvata tapaus, jossa henkilö kirjoittaa herjaavaa ja solvaavaa tekstiä sisältävän *yhden* kirjeen, loukaten kolmen ihmisen kunniaa. Edellä kuvatussa esimerkissä on kyseessä *yhdellä teolla tehty solvaus, joka kohdistuu useampaan henkilöön*. Tällöin myös rangaistuksen mittaamistilanteessa

⁵⁷ Kimpimäki 2023, s. 2. Ks. myös HE 40/1990 vp, s. 7.

⁵⁸ Rikoskonkurrenssin käsitteestä lisää kappaleessa 2.2.

⁵⁹ Tapani 2013, s. 260–261. Ks. myös HE 40/1990 vp, s. 5, jossa todetaan ettei oikeustieteessä luotua käsitettä niin sanotusta lainkonkurrenssista ole kuitenkaan säännelty laissa. Ks. myös Honkasalo 1967, s. 259–260.

⁶⁰ Tapani 2013, s. 260–261.

⁶¹ Ks. absorptio- eli sulkeutumisperiaatteesta HE 40/1990, s. 5. Ks. myös Koskinen 1973, s. 14, jossa on määritelmä absorptio- eli sulkeutumisperiaatteen käsitteestä. Koskisen mukaan kyseistä periaatetta käytettäessä katsotaan tuomittavan rangaistuksen absorboivan eli sulkevan muut teot, jos ne on tehty yhdellä teolla. Tuomio annetaan kaikista tehdyistä rikoksista, mutta henkilölle määrätään rangaistus vain yhdestä rikoksesta.

raskauttavana seikkana otettiin huomioon, että rikoksia oli yhden sijasta kolme. Tapauksissa, joissa yhdellä teolla toteutettiin kahden tai useamman rikoksen tunnusmerkistöt kyseessä oli *erikaltainen ideaalikonkurrenssi*. Edellä kuvattua termiä voidaan selkeyttää esimerkillä, jossa päihteen vaikutuksen alaisena oleva ajokortiton henkilö ajaa luvattomasti käyttöön ottamallaan autolla. Henkilö syyllistyy tällöin moottoriajoneuvon luvattomaan käyttöönottoon, rattijuopumukseen sekä ajokortitta ajamiseen. Aiemmin esitellyssä tilanteessa rangaistus tuomittiin ankarimman lainkohdan mukaisesti. Koska teko käsittää tässä esimerkissä useita rikoksia, huomioitiin myös tämä seikka mitattaessa raskauttavana tekijänä. Ennen tekojen ankaruusvertailua määriteltiin jokaisen rikoksen osalta tapaukseen soveltuva asteikko, ja lisäksi huomioon otettiin mahdolliset vähentämisperusteet. Ankaruusvertailussa ensisijaisena perusteena huomioitiin rangaistuslaji, sillä vankeusrangaistus on sakkorangaistusta ankarampi. Mikäli rikoksiin sovellettavat rangaistusasteikot kuuluivat samaan rangaistuslajiin, ankarimmaksi katsottiin se, jonka vähimmäisrangaistus oli korkein. Jos taas enimmäisrangaistukset olivat yhtä ankarat, ankarin asteikko määrittyi tällöinkin korkeimman vähimmäisrangaistuksen perusteella. Vakiintuneeksi oikeuskäytännöksi muodostui myös, että ideaalikonkurrenssitapauksien rangaistuksia mitattaessa oli korkein *vähimmäisrangaistus* aina ylitettävä. *Ideaalikonkurrenssissa rangaistavuus oli reaalkonkurrenssia lievempi*, sillä yhden teon yhteydessä tehtyjen rikosten katsottiin perustellusti ilmentävän vähäisempää syyllisyyttä verrattuna tilanteeseen, jossa rikokset olisi tehty eri teoilla.⁶²

Reaalkonkurrenssi oli myös yksi konkurrenssilajeista. Siinä kyse oli vanhassa järjestelmässä käytössä olleesta, monitekoisen rikosten yhtymisen käsitteestä. Kun henkilö teki eri teoilla useita rikoksia, olivat rikokset toisiinsa nähden reaalkonkurrenssissa. Tällöin jokaisesta tehdystä rikoksesta tuomittiin erillinen rangaistus, eli niin kutsuttu *yksikkörangaistus*. Mikäli jokin yksikkörangaistuksista oli elinkautinen vankeusrangaistus, sisältyivät sakko- ja vankeusrangaistukset RL 7 luvun 4§:n mukaisesti elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Tämä tarkoitti, että syytetty tuomittiin kaikista tehdyistä rikoksista ainoastaan yhteen elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Jos eri rikoksista tuomittiin useita määräaikaista vankeusrangaistuksia, niistä määrättiin yhteinen vankeusrangaistus yhdistämällä rangaistukset *lievennettyä lisäämisperiaatetta* soveltaen. Yhdistäminen tehtiin RL 7 luvun 5§:n mukaan siten, että ankarimpaan yksikkörangaistukseen lisättiin enintään

⁶² HE 40/1990 s.5.

puolet muista annetuista rangaistuksista. Jos useammasta rikoksesta oli tuomittu samansuuruinen ankarin rangaistus, lisättiin näistä johonkin enintään puolet muista annetuista rangaistuksista. Laissa ei ollut säännöstä yhdistetyn rangaistuksen vähimmäismäärästä. Säännöstä tulkittiin siten, että ankarimpaan rangaistukseen lisättiin vähintään yksi päivä jokaisesta muusta rangaistuksesta. Tuomioistuimella oli ennen vuoden 1992 uudistusta suhteellisen laajamittainen harkintavalta rangaistusten yhdistämistilanteissa. RL 2 luvun 2§:n mukaan yhdistetyn rangaistuksen enimmäismääränä oli 15 vuotta vankeutta.⁶³ Käytännössä tuomioistuimet yhdistivät rangaistukset kaavamaisesti lisäämällä ankarimpaan rangaistukseen yhden kolmasosan muista rangaistuksista.⁶⁴

Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa henkilö sai tuomioistuimessa syytteen neljästä varkausrikoksesta. Henkilö tuomittiin seitsemän kuukauden vankeusrangaistukseen yhdestä törkeästä varkaudesta sekä muista varkauksista yhden- sekä kaksi kertaa kahden kuukauden rangaistuksiin. Rangaistukset yhdistettiin siten, että ankarimpaan eli seitsemän kuukauden rangaistukseen lisättiin 10 päivää sekä kaksi kertaa 20 päivää. Näin kokonaisuudessaan yhdistetyn vankeusrangaistuksen pituudeksi tuli 8 kuukautta ja 20 päivää. Rangaistuksen yhdistämistilanteissa oli laissa säädetty ainoastaan lisättävä enimmäismäärä ja kolmanneksen lisääminen saattoi merkitä useissa tapauksissa ankaruudeltaan kohtuutonta kokonaisrangaistusta. Kohtuuttomuuden välttämiseksi tuomioistuimet toteuttivat tarvittaessa lievempää yhdistämistapaa.⁶⁵

Lappi-Seppälä on esittänyt reaalikonkurrenssin tulkinnasta mielenkiintoisen näkemyksen, joka haastaa siihen liittyvän *lievennetyn lisäämisperiaatteen* soveltamisen ristiriitaisuuden. Hänen mukaansa reaalikonkurrenssin voidaan nähdä muistuttavan ulkoisessa suhteessa tarkastellen *uusimista*. Perusteluna hän toteaa, että reaalikonkurrenssissa rikoksen tekijä on syyllistynyt useisiin, selkeästi erillisiin rikoksiin, jotka erottuvat toisistaan myös ajallisesti. Reaalikonkurrenssissa tehtyjen rikosten useammuus saa aikaan rangaistusten lievenemiseen, mutta sitä vastoin uusiminen koventaa rangaistusta. Rikoksen uusimisen ja reaalikonkurrenssin erot saattavat tuntua jopa hämmentäviltä. Edellä kuvattu järjestely on yleismaailmallinen ja voimassa tunnetuissa oikeusjärjestelmissä. Rikoksen uusimisen ja reaalikonkurrenssin yhdistävänä tekijänä on *tekojen useammuus*. Erojakin löytyy, sillä uusimisessa tarkastelun keskiössä on tuomion kohteena olevan ”uuden rikoksen” sekä

⁶³ HE 40/1990 vp, s. 5-6.

⁶⁴ KA, lainvalmisteluosaston muistio (liite 1) Ea:1005, 04 / Törnqvist. 20.4.1990, s. 1-2.

⁶⁵ HE 40/1990 vp, s. 5-6.

aikaisemman rikoksen välinen ”suhde”. Uusimisessa tarkastelukulmana toimii se tosiasia, että tekijä on tehnyt kyseisen rikoksen aikaisemminkin. Sitä vastoin konkurrenssissa tarkastellaan tekoa *tämän hetken tilanteesta käsin selvittäen*, mistä kaikesta tekijä *nyt* tuomitaan ja täten olennaisena ei pidetä, mitä tekoja tekijä on tehnyt aikaisemmin. Lappi-Seppälä toteaa, ettei edellä kuvattu näkökulmaero selitä konkurrenssilievennyksen koko perustetta, mutta se auttaa ymmärtämään, miksi tilanteita käsitellään eri tavoin.⁶⁶

Jatkettu rikos oli kolmas käytössä ollut konkurrenssimuoto. Siinä oli kyse useammasta rikollisesta teosta, jossa ”samaa rikosta jatkettiin”. Rangaistus tuomittiin siten, kuin kyseessä olisi ollut yksi rikos, mutta RL 7 luvun 2§:n mukaisesti saman rikoksen jatkamista pidettiin *raskauttavana* asiana. Jotta osatekoja voitiin pitää jatkettuina rikoksina, tuli niiden oikeuskirjallisuuden mukaan olla yhteydessä toisiinsa niin ajallisesti kuin paikallisesti ja kohdistua samaan oikeushyvään. Rikoslain alkuvuosikymmenien aikaan RL 7 luvun 2 §:n jatkettun rikoksen säännöstä tulkittiin hyvin tiukasti. Jatkettuna rikoksena rangaistiin vain teot, joiden katsottiin rikottavan samaa lainkohtaa. Esimerkkinä tästä oli tavaran varastaminen samasta varastosta, joka tapahtui samana yönä useita kertoja peräkkäin.⁶⁷

Absorptio- eli sulkeutumisperiaatetta noudatettiin myös jatkettun rikoksen kohdalla samalla tavoin kuin ideaalikonkurrenssitapauksissa. Käsite jatkettusta rikoksesta luotiin aikoinaan, koska pyrkimyksenä oli kohtuullistaa reaalikonkurrenssin piiriin kuuluvia rangaistuksia. Valinta jatkettun rikoksen ja reaalikonkurrenssin välillä saattoi vaikuttaa olennaisesti rangaistuksen määrään ja etenkin tapauksissa, joissa henkilö oli syyllistynyt jopa kymmeneen vakaviin rikoksiin. Kun kyseessä oli jatkettu rikos tuomioistuimien määräksi yhden rangaistuksen, joka oli ankarimman rangaistusasteikon rajoissa.⁶⁸ Erittäin epämääräiseksi ja ongelmalliseksi koettu jatkettu rikos antoi osaltaan lisää vahvistusta sille, että tavasta erotella konkurrenssimuodot haluttiin luopua.⁶⁹

2.2 Keskeiset käsitteet uudessa järjestelmässä

Hallituksen esityksen⁷⁰ myötä siirryttiin uuteen *yhtenäisrangaistusjärjestelmään*, joka on yhteisnimitys ja yläkäsite voimaan astuneesta järjestelmästä, jossa useasta rikoksesta

⁶⁶ Lappi-Seppälä 2000 s. 374–375.

⁶⁷ HE 40/1990 vp, s. 7.

⁶⁸ HE 40/1990 vp, s. 7–8. Ks. myös HE 84/1980 vp, s. 4.

⁶⁹ KA, lainvalmisteluosaston muistio (liite 1) Ea:1005, 04 / Törnqvist. 20.4.1990, s. 1–2.

⁷⁰ HE 40/1990 vp.

tuomitaan RL 7 luvun mukaan *yksi yhteinen rangaistus*.⁷¹ Määrittelen tässä alaluvussa uuden järjestelmän keskeiset käsitteet, joita ovat:

yhteisen vankeusrangaistuksen määrääminen;
yhteisen rangaistuksen mittaaminen;
rikoskonkurrenssi;
konkurrenssin katkeaminen;
yhteisen vankeusrangaistuksen määrääminen jälkikäteen.

Tarkasteltaessa käsitettä *yhteisen rangaistuksen määrääminen*, on keskiössä RL 7 luvun 1 §, joka tuli voimaan vuonna 1992 (L.697–710/91). Kyseistä lainkohtaa tulkitaan siten, että jos henkilö tuomitaan kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeuteen, tuomitaan hänelle rikoksista pääsäännön mukaan yhteinen vankeusrangaistus.⁷² Tilanteissa, joissa joistain rikoksista tuomitaan vankeusrangaistus ja yhdestä tai useammasta tulisi tuomioksi sakkoa, on tuomioistuimella mahdollisuus tuomita kaikista rikoksista yhteinen vankeusrangaistus. Vaihtoehtoisesti tuomioistuin se voi tuomita osasta rikoksia yhteisen vankeusrangaistuksen ja tämän ohella muista teoista sakkorangaistuksen. Mikäli tuomioksi annettaisiin elinkautinen vankeusrangaistus, tuomittaisiin se yhteiseksi rangaistukseksi kaikista rikoksista.⁷³

Käsitteeseen *yhteisen vankeusrangaistuksen mittaaminen* löytyy määritelmä rikoslain RL 7 luvun 5§:stä. Kyseinen lainkohta määrittelee, että **yhteisen vankeusrangaistuksen sekä sakkorangaistuksen** mittaamistilanteissa tulee noudattaa soveltavin osin rikoslain kuudennen luvun säännöksiä. Yhteisen rangaistuksen mittaamisessa lähtökohtana on rikoksesta tuomittava rangaistus, josta tuomioistuimen harkinnan mukaisesti tulisi määrätä *ankarin* rangaistus. Tähän edellä kerrottuun ankarimpaan rangaistukseen on mitattava yhteinen rangaistus tavalla, jossa rangaistus on rikosten lukumäärään, vakavuuteen ja keskinäiseen yhteyteen nähden oikeassa suhteessa. Mikäli jokin kuudennessa luvussa tarkoitettu rangaistuksen koventamis- tai lieventämisperuste tai luvussa mainittu muu seikka koskee ainoastaan jotakin tai joitakin samalla kerralla tuomittavista rikoksista, on se otettava huomioon kohtuullisessa määrin, kun yhteistä rangaistusta mitataan.⁷⁴

⁷¹ HE 40/1990 vp, s. 1.

⁷² HE 40/1990 vp, s. 27; Lappi-Seppälä 1992, s. 648.

⁷³ HE 40/1990 vp, s. 63.

⁷⁴ HE 40/1990 vp, s. 6.

Majanen on nostanut mielenkiintoisen näkökulman tutkiessaan yhteiseen rangaistukseen liittyviä haasteita mittaamistilanteissa. Jos jostakin rikoksesta olisi tuomittava vain vankeutta ja yhdestä taikka useammasta rikoksesta sakkoja, voidaan kaikista rikoksista tuomita yhteinen vankeusrangaistus. Vaihtoehtoisesti osasta tekoja voidaan tuomita yhteinen vankeusrangaistus ja osasta yhteinen sakkorangaistus. Ongelmalliseksi tilanne muodostuu tapauksissa, joissa jostakin rikoksesta on säädetty ainoastaan sakkorangaistus, koska tällöin kyseisestä teosta seuraa ankaramman rangaistuslajin soveltaminen kuin lainsäätäjällä oli alun perin tarkoittanut. Edellä kuvatulla tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö on tehnyt useita ja ankaruudeltaan eri “tasoisia” rikoksia, joista esimerkiksi lievimmästä tuomitaan sakkorangaistus ja ankarimmasta vankeusrangaistus. Tällöin yhteinen rangaistus määräytyy ankarimman rangaistuksen mukaan, joka olisi tässä esimerkkitapauksessa teko, josta määrätään vankeusrangaistus.⁷⁵ Kyseisessä esimerkissä Majanen nostaa esiin problematiikan siitä, ettei lainsäätäjän alkuperäinen tavoite sakon rangaistuvaikutuksen vahvuudesta tällöin toteudu.⁷⁶

Rikoskonkurrenssi kuuluu käsitteenä rikosoikeuden yleisten oppien osa-alueeseen.⁷⁷ Kyseinen käsite on hahmotettavuudeltaan haasteellinen.⁷⁸ Termiä rikoskonkurrenssi käytetään tapauksissa, joissa tekijä on rikkonut useampaa rangaistussäännöstä, tai vaihtoehtoisesti yhtä rangaistussäännöstä on rikottu useamman kerran. Kun kyseessä on epäily mahdollisesta rikoskonkurrenssista, on selvitettävä, muodostuuko epäillyn teoista yksi vai useampi rikos.⁷⁹ Toisin sanoen RL 7 luku sääntelee tilanteita, joissa henkilö tuomitaan yhteiseen rangaistukseen kahdesta tai useammasta rikoksesta.⁸⁰ Yhteinen rangaistus on tuomittava RL 7 luvun 1§:n ja 3§:n mukaan tapauksissa, joissa rikokset ovat tuomioistuimen ratkaistavana samassa pääkäsittelyssä ja tuomitsemistilanteessa.⁸¹ Jos tekijä on syyllistynyt useampaan rikokseen tai jos hänen tekoonsa sopivat tunnusmerkit kahdesta tai useammasta rikoksesta, käytetään tässä yhteydessä termiä *konkurrenssi*.⁸² Asiaa selventäen on syytä todeta, että yhteisen rangaistuksen määräämisen edellytyksenä on, että tekijän syyksi luetaan yhdellä tuomiokerralla kaksi tai useampia rikoksia.⁸³ Esitutinnan sekä syyteharkinnan edistyminen

⁷⁵ Majanen 1991, s. 948–949.

⁷⁶ Majanen 1991, s. 948–949.

⁷⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 561. Ks. myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 405.

⁷⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 561.

⁷⁹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 405–406. Ks. myös Lappi-Seppälä 2000, s. 369, jonka mukaan termi *konkurrenssi* viittaa rikosten useammuuteen. Kyse on tilanteesta, jossa tekijä on tehnyt useampia rikoksia tai useamman kuin yhden rikoksen tunnusmerkistö soveltuu hänen tekemäänsä tekoon.

⁸⁰ HE 40/1990 vp, s. 1.

⁸¹ Tapani – Tolvanen – Kempainen 2022, s. 141.

⁸² Lappi-Seppälä 2000, s. 369.

⁸³ HE 48/1997 vp, s. 5.

vaikuttavat siihen, mitkä rikokset voidaan käsitellä saman pääkäsittelyn aikana ja tästä syystä rikokset käsitellään melko useasti kahdessa tai useammassa oikeudenkäynnissä.⁸⁴ Myös osallisuussäännöt on kirjattu rikoslakiin, erityisesti tilanteissa, joissa rikokset on tehty yhteistoiminnassa toisten kanssa. Tapauksissa, joissa kyseessä on useampi yhden henkilön tekemä rikos, löytyvät säädökset RL 7 luvusta.⁸⁵

Käsite *konkurrenssin katkeaminen* on tärkeässä osassa silloin, kun käsillä on useita rikoksia. Konkurrenssin katkeamiseen liittyvää terminologiaa voidaan kutsua eräänlaiseksi ”tuomioistuinslangiksi”. On keskeistä havaita, että konkurrenssi-sanaa ei mainita lakitekstissä ja RL 7 luvun 6§:ää koskevissa esitöissä on kyseistä termiä käytetty harvakseltaan.⁸⁶ Hallituksen esityksessä⁸⁷ todetaan lyhyesti, että tuomio katkaisee konkurrenssin samalla tavoin kuin vanhassa yhdistämijärjestelmässä.⁸⁸ Säännöksen soveltamiseen liittyvästä oikeuskäytännöstä on huomattavissa, että mitä ylemmältä tuomioistuimesta on kyse, sitä harvemmin termiä ”konkurrenssi” käytetään.⁸⁹

Hallituksen esityksen⁹⁰ voimaantulon myötä oli mahdollista määrätä *yhteinen rangaistus jälkikäteen*. Jälkikäteinen rangaistus koski ainoastaan tapauksia, joissa oli kyseessä yhteinen vankeusrangaistus. Konkurrenssin katkaisu aikaisemmasta lainsäädännöstä poiketen ainoastaan *ehdottomana* tuomittu vankeusrangaistus. Yhteistä vankeusrangaistusta jälkikäteen määrättäessä ei saatu puuttua aikaisempaan tuomioon sisältyvien rikoksien syyksi lukemiseen, vaan ne tuli luetella sellaisenaan uudessa tuomiossa. Rangaistuksen määrääminen sen sijaan taas merkitsi tosiasiallisesti aikaisemman päätöksen purkamista.⁹¹ Lakiuudistuksen tavoitteena ei ollut yleisesti koventaa tai lieventää rangaistuskäytäntöä. Hallituksen esityksessä todettiin, että tietyissä usean rikoksen yhdistämistapauksissa, joissa päärajoitukseen lisätään yksi kolmasosa muista rangaistuksista, saattaa uusi laki johtaa tietyissä määrin lievempään rangaistukseen. Toisaalta mainittiin, että joissakin tapauksissa yksin teoin tehdyt rikokset saattavat johtaa uuden lain osalta rangaistuksiin, jotka ovat jonkin verran ankarampia.⁹²

⁸⁴ Tapani – Tolvanen – Kemppinen 2022, s. 141.

⁸⁵ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 405.

⁸⁶ Terho 2021, s. 427.

⁸⁷ HE 40/1990 vp.

⁸⁸ Terho 2021, s. s.426.

⁸⁹ Terho 2021, s. 427.

⁹⁰ HE 40/1990 vp.

⁹¹ Majanen 1991, s. 954–955.

⁹² HE 40/1990 vp, s. 16.

2.3 Vanhan järjestelmän ongelmat suhteessa lainlaadinnan ydinperiaatteisiin ja hallituksen esityksen (HE 40/1990 vp) tavoitteisiin

Hallituksen esitykseen kirjattiin useita tavoitteita, joilla pyrittiin vastaamaan vanhassa järjestelmässä ilmeneviin ongelmiin. Näistä voidaan erottaa kahdeksan keskeistä uudistustavoitetta. Syventääkseni lakimuutokseen⁹³ kirjattujen tavoitteiden merkityksiä, tarkastelen kappaleen alussa 1970–1980-lukujen välillä vaikuttaneita lainlaadinnan ydinperiaatteita, jotka loivat perustaa hallituksen esityksen taustalla vaikuttaneille linjauksille ja toimivat pohjana myöhemmälle tulosluvulle.⁹⁴ Tarkastelemalla vanhan ja uuden järjestelmän eroja rinnakkain luon tiedollista pohjaa uudistukseen aikoinaan liittyneistä odotuksista ja pyrin ymmärtämään syitä, miksi yhteistä rangaistusta koskeva laki aikoinaan säädettiin.⁹⁵

Lainvalmistelua on luonnehdittu jo 1970-luvulta lähtien *yhteiskunnalliseksi suunnitteluksi*, joka korvasi aiemmin vallinneen, jopa mekaaniseksi luonnehditun lähestymistavan. Antti Kivivuoren mukaan lainvalmistelun virallinen määrittely koki Suomessa merkittävän muodonmuutoksen juuri tällä vuosikymmenellä. Vuonna 1974 annetussa asetuksessa lainvalmistelukunnan tehtäväksi määrättiin ”suunnitella ja valmistella lainsäädännöllä toteutettavia uudistuksia”. Tämä määritelmän muutos sai aikaan konkreettista kehitystä, minkä seurauksena lainvalmisteluun kohdistuivat hyvän suunnittelun mukaiset laatuvaatimukset. Keskeisenä vaatimuksena oli hyvän lainvalmistelun rakentaminen ratkaisuehdotuksineen mahdollisimman pätevään tietoon pohjautuen.⁹⁶ 1980-luvulla julkaistussa säädösvalmistelutyöryhmän julkaisussa korostettiin, että säädösvalmistelun ja tiedon välisen suhteen hallintaan liittyy vastuu selvittää, *millaiselle tiedolliselle perustalle yhteiskunnan ohjailua koskevat ratkaisut rakennetaan*. Lisäksi painotettiin säädösvalmistelusta vastaavien *velvoitetta huolehtia tiedon kertymisestä ja tutkimustuotannosta*.⁹⁷ Hallituksen esityksen laatimisohejien mukaan oli keskeistä perustella ehdotetun lain tarpeellisuus ja että kyseinen laki oli tarkoituksenmukainen keino asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi.⁹⁸

⁹³ HE 40/1990 vp.

⁹⁴ Hallituksen esityksen laatimista koskevat ohjeet 1980; OLJ 5/1987.

⁹⁵ Ks. HE 40/1990 vp, s. 15–20 ja s. 32, jossa on kerrottu uuden järjestelmän tavoitteista. Ks. lisäksi HE 40/1990 vp, s. 11–13 ja s. 15–16, jossa avataan vanhaan järjestelmään liittyviä ongelmia.

⁹⁶ Kivivuori 1986, s. 13–14. Ks. myös Tyynilä 1984, s. 75–77.

⁹⁷ OLJ 5/1987, s. 68.

⁹⁸ Hallituksen esitysten laatimista koskevat ohjeet 1980, s. 4–5.

Vanhan järjestelmän ongelmana olivat erilaiset tulkintavaikkeudet sen suhteen, oliko rikollisiin tekoihin sovellettava vain yhden vai useamman rikoksen tunnusmerkkejä. Asiasta ei ollut rikoslaissa yleistä säännöstä, vaan rajanveto jäi oikeuskäytännön ja oikeustieteen varaan. Uudistuksella haluttiin puuttua tulkintavaikkeuksiin ja hallituksen esityksen mukaan rangaistuksen tuli usean rikoksen tapauksessa olla **oikeudenmukaisessa suhteessa rikosten vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen sekä tekijän rikoksista ilmenevään syyllisyyteen nähden**. Ongelmia aiheuttivat tilanteet, joissa oli kyse *ajallisesti toisiaan seuraavista* rikoseristä. Tällöin arvioitiin, oliko tekojen keskinäinen yhteys niin kiinteä, että niitä oli pidettävä yhtenä ja samana rikoksena. Toisaalta rajanveto-ongelmat tulivat eteen myös silloin, kun tunnusmerkistön mukainen suhtautuminen suuntautui samalla kerralla eri tahoihin. Tällöin suoritettiin rajanveto yhden rikoksen ja yhdellä teolla tehtyjen rikosten välillä. Haastavia olivat tilanteet, joissa kummatkin edellä tarkoitetut ongelmatyypit olivat käsillä samanaikaisesti. Asiaa selkeyttäen todettakoon, että sitä vastoin samaan henkilöön ja yhteen oikeushyvään kohdistuvissa rikoksissa rajanveto-ongelmia ei yleensä syntynyt, jos kyseessä oli sama teko-tilanne. Esimerkiksi useat iskut samaan uhriin samassa tilaisuudessa arvioitiin tuolloin yhtenä rikoksena eli yhtenä pahoinpitelynä. Jos pahoinpitelyjen aikaväli kasvoi tunneiksi tai vuorokausiksi, muuttui tilanteiden arviointi ongelmallisemmaksi. Vanhan konkurrenssijärjestelmän haasteena oli epäyhtenäinen linja konkurrenssimuotojen erottelussa. Keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin, että **silloisesta konkurrenssimuotojen erottelusta luovuttiin ja kaikissa usean rikoksen tapauksissa olisi omaksuttava samanlainen rangaistuksen määräämistapa**.⁹⁹

Jos syytetty tuomittiin vanhan järjestelmän aikana RL 7 luvun 5§:n mukaan useampaan kuin yhteen vankeusrangaistukseen, rangaistukset yhdistettiin reaalikonkurrenssin säännöksiä noudattaen. Säännöksen soveltaminen sellaisenaan edellytti, että *kaikki* henkilön samoihin aikoihin tekemät rikokset käsiteltiin *yhdellä kertaa* tuomioistuimessa. Käytäntö osoitti ettei tämä ollut aina mahdollista, koska rikokset, jotka oli tehty samoihin aikoihin *eivät tulleet samalla aikavälillä ilmi*.¹⁰⁰ Oikaisemisyritykset reaalikonkurrenssin suhteen näyttäytyivät jatkettuna rikoksen käsitteen laajentumisena.¹⁰¹ Uudessa järjestelmässä tavoitteeksi asetettiin, että **kaikki saman henkilön tekemät ja ilmi tulleet rikokset sekä niitä koskevat syytteet**

⁹⁹ HE 40/1990 vp, s. 12.

¹⁰⁰ HE 40/1990 vp, s. 6–7.

¹⁰¹ HE 40/1990 vp, s. 32. Ks. myös HE 40/1990 vp, s. 8, jonka mukaan jatkettuna rikoksen käsite luotiin aikoinaan pyrkimyksenä kohtuullistaa muutoin reaalikonkurrenssissa olevista rikoksista tuomittavia rangaistuksia.

voitaisiin käsitellä samassa oikeudenkäynnissä.¹⁰² Lisäksi tavoitteena oli **reaalikonkurrensia koskevien säännösten synnyttämien kohtuuttomuuksien oikaiseminen.** Kun tarkastellaan tuomioiden käsittelyä vanhan järjestelmän aikana, oli *pääsääntönä rikosten käsittely siinä tuomioistuimessa, jonka tuomiopiirissä rikolliset teot oli tehty.*¹⁰³ Eteen saattoi tulla tilanteita, joissa tuomioistuin ratkaisi syyteasian tietämättä, että syytetty oli syyllistynyt samoihin aikoihin muihinkin rikoksiin toisilla paikkakunnilla. Rangaistukset tulivat yhdistettäväksi viimeistään siinä vaiheessa, kun tuomitun oli määrä saapua niitä suorittamaan. Tuolloin voimassa ollut RL 7 luvun 9§ sisälsi säännöksen, jonka mukaan rangaistukset yhdistettiin täytäntöönpanovaiheessa, jos havaittiin, että ne olisi tullut yhdistää kyseisen lainkohdan mukaisesti. Täytäntöönpantavaksi saattoi tulla myös vankeusrangaistus, joka olisi tullut yhdistää jo aiemmin suoritettuun vankeusrangaistukseen, ja tällöin rangaistuslaitoksen johtajan tuli pyytää hovioikeutta yhdistämään rangaistukset. Tällaisia hovioikeuden toimittamia yhdistämisiä kutsuttiin oikeuskirjallisuudessa hallinnolliseksi eli *kirjeyhdistämiseksi*. Jos vankeusrangaistuksia ei voitu yhdistää, ne laskettiin täytäntöönpanossa yhteen. Määräaikaiset rangaistukset laskettiin täysin määrin yhteen ja yhteenlasketun vankeuden ehdoton aika oli enimmillään 20 vuotta. Aiemman järjestelmän mukaisen rangaistusten yhdistämisen ja lisäämisperiaatteen avulla haluttiin *kohtuullistaa* rangaistuksia.¹⁰⁴ On selvää, että määräaikaisten rangaistusten pelkkä yhteen laskeminen ilman kohtuullistamista olisi sellaisenaan johtanut helposti suhteettoman pitkiin rangaistuksiin.¹⁰⁵ Uuden järjestelmän keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin **järjestelmän yksinkertaistaminen**, joka on hyvin perusteltu edellä kuvatun esimerkin myötä. Lisäksi kiinnitettiin huomiota **rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen**,¹⁰⁶ sillä vanha järjestelmä koettiin monimutkaiseksi ja vaikeaselkoiseksi.¹⁰⁷ Samaan aikaan huomioitiin, että lievennysetujen myöntämiseen tuli olla rajansa. Yhdistettäväksi tulivat RL 7 luvun mukaan vain sellaiset rikokset, jotka oli tehty ennen tuomion antamista.¹⁰⁸ Uuden järjestelmän tavoitteena oli **yhteisen rangaistuksen määrääminen sellaiseksi, kuin syytetyn**

¹⁰² HE 40/1990 vp, s. 1.

¹⁰³ HE 40/1990 vp, s. 6–7. Ks. myös s. 53–54, jonka mukaan eri tuomioistuinten tuomiopiirissä tehtyjen ja reaalkonkurrensissa olevien rikosten käsittelemisestä oli oikeudenkäymiskaaren 10 luvun 21 §:ssä säännös niin sanotun *siirtotuomionistuimen* käytöstä silloin, jos rikokset eivät olleet vähäisiä. Tällöin kunkin rikoksen tekopaikan tuomioistuin tutki ja määräsi rangaistuksen kulloisenkin tuomiopiirin alueella tehdystä rikoksesta ja siirsi asian käsittelyn toiseen tuomioistuimeen. Lopuksi tuomioistuin, jossa asia tuli viimeksi esille, yhdisti kaikista rikoksista tuomitut rangaistukset.

¹⁰⁴ HE 40/1990 vp, s. 6–7.

¹⁰⁵ Ks. HE 40/1990 vp, s. 7, jossa käsitellään vanhan järjestelmän määräaikaisten rangaistusten kohtuullistamista.

¹⁰⁶ HE 40/1990 vp, s. 15.

¹⁰⁷ HE 40/1990 vp, s. 12.

¹⁰⁸ HE 40/1990 vp, s. 7.

kokonaisrikollisuus edellyttää. Esitettiin, että **tuomioistuimella tulee sen vuoksi olla mahdollisimman hyvät edellytykset harkita kokonaisrangaistusta.**¹⁰⁹

2.4 Aikaisemmat tutkimukset

Tieteellistä tutkimusta, joka keskittyisi yksinomaan yhtenäisrangaistuksiin suhteessa kriminaalipolitiikan muutostrendeihin erityisesti vuosien 1970–1990 välillä ei ole Suomessa käsitykseni mukaan vielä tehty. Yhtenäisrangaistukset ja niistä annettavat tuomiot muodostavat aihepiirinä hyvin keskusteluerkän kokonaisuuden.¹¹⁰ Yhteisen rangaistukseen teemasta on vuosien varrella laadittu useita tieteellisiä tutkimuksia, artikkeleita ja teoksia, mutta alkuperäisiä arkistomateriaaleihin ei ole perehdytty nykytutkimuksen näkökulmasta riittävästi - jos lainkaan.¹¹¹ Esittelen seuraavaksi tutkimusta, jossa on käsitelty yhteisen rangaistuksen mittaamiseen ja määräämiseen liittyvää problematiikkaa.

Pekka Koskinen on tutkinut rikosten yhtymistä koskevaa lainsäädäntöä erittäin monipuolisella katsantokannalla vuonna 1973 valmistuneessa väitöskirjassaan nimeltä *Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä – erityisesti silmällä pitäen ideaali- ja reaalikonkurrenssin erottelu*. Teos on vertaansa vailla, sillä väitöskirjassa käydään yksityiskohtaisesti läpi rikoslaissa aiemmin käytössä olleen konkurrenssijärjestelmän syntyä ja kehityksen historiallisia vaiheita.¹¹² Lisäksi Koskinen tuo esille 1970-luvulla käytössä olleen konkurrenssijärjestelmän vaikeaselkoisuuden ja käsittelee monimutkaisuuteen ja jopa oikeuskäytännön horjuvuuteen liittyviä epäkohtia.¹¹³ Tutkimus taustoittaa *rajanvedon vaikeutta* esimerkillä, jossa tarkastellaan milloin neljä perättäistä nyrkiniskua katsotaan *yhdeksi* rikokseksi eli onko tunnusmerkistö tullut kertaalleen vai useamman kerran toteutetuksi. Samalla todetaan, että nyrkiniskujen muodostaessa peräkkäisen liikesarjan ne mielletään yhdeksi rikokseksi.¹¹⁴ Koskinen nostaa esiin rikostunnusmerkistöihin kytkeytyvän *yksiköimisongelman* yhden ja useamman rikoksen rajanvedossa. Hänen mukaansa rikostunnusmerkistöissä kuvataan tietty suhtautumistyyppi, mutta ei ilmaista selkeästi, miten paljon kuvattua suhtautumista katsotaan yhdeksi rikokseksi eli tunnusmerkistön toteuttamiseksi. Lisäksi todetaan, että tunnusmerkistön tulkintaan liittyy monien rikostyyppien osalta sekä *pituus-* että

¹⁰⁹ HE 40/1990 vp, s. 53-54.

¹¹⁰ Kimpimäki 2023, s. 1.

¹¹¹ Majanen 1991, s. 946–961; Lappi-Seppälä 1992, s. 648–680; Kimpimäki 2023.

¹¹² Koskinen, 1973.

¹¹³ Koskinen 1973, s. 288.

¹¹⁴ Koskinen 1973, s. 140.

poikittaissuuntaisia ulottuvuuksia.¹¹⁵ Väitöskirjan kolmannessa osiossa pohditaan vanhan konkurrenssijärjestelmän kehittämistarpeita *de lege ferenda*, josta erottuivat alla esitetyt teemat (taulukko 1):¹¹⁶

Taulukko 1. Koskisen väitöskirjassa esiintyneet teemat järjestelmän kehittämistarpeista useiden rikosten tapauksissa

Vanhan järjestelmän ongelmat	Lainsäädännön kehittämisessä huomioon otettavaa <i>de lege ferenda</i>
Menettelyn kaavamaisuus	Suhteellisuusperiaatteen mukaiset, oikeasuhtaiset rangaistukset
Järjestelmän vaikeaselkoisuus ja monimutkaisuus	Vanhassa yhdistämismenettelyssä summittaisuuden riski, joka edellyttää sääntelyn yksinkertaistamista

Koskisen väitöskirjatutkimuksessa nousi esiin, että aiemmin käytössä olleen konkurrenssijärjestelmän *rajanvetovaikeuksia eri konkurrenssilajien*¹¹⁷ välillä olisi pitänyt pyrkiä *eliminoimaan jo tuolloin*. Lisäksi todetaan, että yhtenäisrangaistukseen siirtymistä ehdottivat sekä Serlachius vuonna 1920 että rikoskonkurrenssitoimikunta vuonna 1972, mutta kummassakaan ehdotuksessa ei pohdittu ratkaisujen esittämistä eri konkurrenssitilanteiden välillä tunnistettuihin haasteisiin.¹¹⁸ Koskinen nostikin esiin eräänä mahdollisena ratkaisuna silloiseen RL 7 lukuun otettavaksi *yleissäännöksen*, jonka avulla olisi annettu ohjeet tunnusmerkistöjen ulottuvuuden selvittämiseen. Hän hylkäsi ehdotuksen todeten, että ratkaistavat tapaukset ovat usein niin moninaisia ettei yleissäännöstä kaikkiin tapauksiin olisi ollut mahdollista saada aikaan. Sen sijaan hän esitti ongelman ratkaisemista johdonmukaisesti kirjoitettujen rikostunnusmerkistöjen kautta, joiden hän uskoi eliminoivan tulkintaongelmia ja vaikeaselkoisuutta.¹¹⁹

Hyvin keskeisessä osassa tutkimustani on professori Antti Kivivuoren laaja oikeustieteellinen tutkimus- ja asiantuntijakirjallisuus lainvalmisteluun liittyen. Kivivuori on perehtynyt

¹¹⁵ Koskinen 1973, s. 3–4. Ks. tarkemmin Koskinen 1973, s. 4, jossa rikollisen teon/tekojen rajanvedolla *pituuussuunnassa* kysytään, onko suhtautuminen arvioitava yhdeksi vai useammaksi teoksi, jos henkilö anastaa tavaraa samasta rakennuksesta usean kerran peräkkäin. Esiin nostetaan myös *poikittaissuuntaisen* rajauksen ongelmallisuus esimerkillä, jossa eri henkilöiden omaisuuden anastaminen samasta varastorakennuksesta voidaan arvioida yhdeksi varkaudeksi.

¹¹⁶ Koskinen 1973, s. 285–319.

¹¹⁷ Ks. konkurrenssilajien tarkempi määrittely HE 40/1990 vp, s. 5–7. Ks. myös rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintö 1972: 43, s. 4–5.

¹¹⁸ Koskinen 1973, s. 316, s. 334–337.

¹¹⁹ Koskinen 1973, s. 313–314.

rikosoikeudelliseen uudistamistyöhön erityisen ansiokkaasti, sillä on toiminut puheenjohtajana vuonna 1972 asetetussa komiteassa, jonka tehtävänä oli valmistella rikoslainsäädännön kokonaisvaltainen perusuudistus.¹²⁰ Kivivuori on ollut edelläkävijä lainvalmistelun uudistamistyössä, sillä hän toimi puheenjohtajana myös oikeusministeriön vuonna 1981 asettamassa työryhmässä, jonka tehtävä oli valmistella säädösvalmistelun kehittämistoimenpiteitä.¹²¹ Kivivuoren kirjallisuus tukee tutkimukseni kohteena olevaa kriminaalipolitiikan muutostrendien tarkastelua, sillä hän avannut jo vuonna 1986 kirjoittamassaan teoksessa yhteisön toimintasääntöjä suhteessa kansalaisten moraalikäsitteisiin.¹²² Lisäksi Kivivuoren teokset lainvalmistelun historiasta ovat antaneet arvokasta tietoa tutkimukseni eteenpäin viemiseen.¹²³

Tärkeässä osassa tutkielmaani on myös professori Martti Majasen kirjallinen tuotanto. Professori Majasen panos RL 7 luvun uudistamistyössä on ainutlaatuinen: hän on toiminut sihteerijäsenenä oikeusministeriön vuonna 1973 asettamassa rikoskonkurrenssityöryhmässä.¹²⁴ Lisäksi Majanen oli apulaisprofessorina ja asiantuntijana mukana lakivaliokunnassa hallituksen esityksen¹²⁵ käsittelyn yhteydessä ja vaikutti täten uudistustyön keskeisiin sisältöihin.¹²⁶ RL 7 lukuun liittyvää uudistusta onkin käsitelty kattavasti hänen kirjallisissa teoksissaan.¹²⁷ Majanen avaa RL 7 lukuun liittyviä uudistustoimenpiteitä ja yhtenäisrangaistuksen vaiheita myös Lakimieheen vuonna 1991 kirjoittamassaan artikkelissa, josta huokuivat uuden ja pian voimaan astuvan lakimuutoksen mukanaan tuomat odotukset.¹²⁸

RL 7 luvun ja siihen liittyvän yhteisen rangaistuksen merkittävänä ja ansiokkaana tutkijana voidaan pitää rikosoikeuden ja kriminologian emeritusprofessori Tapio Lappi-Seppälää. Lappi-Seppälä on käsitellyt konkurrenssitilanteiden mittaamisongelmia myös väitöskirjassaan.¹²⁹ Väitöskirja sijoittuu ajanjaksolle, jolloin RL 7 luvun lakimuutos ei vielä ollut astunut voimaan ja tuolloin tarkastelun alla olivat 1980-luvun konkurrenssitilanteiden

¹²⁰ KM 72/ 1976, s. 3.

¹²¹ OLJ 5/1987. Ks. myös Kivivuori 1986.

¹²² Kivivuori 1986, s. 96–98.

¹²³ Ks. Kivivuori-Vettenranta, 1984. Ks. myös Aarnio-Kivivuori (OLJ 2/1972).

¹²⁴ OLJ 5/1973.

¹²⁵ HE 40/1990 vp.

¹²⁶ LaVM 15/1990vp.

¹²⁷ Majanen 2013, s. 100–107.

¹²⁸ Majanen 2013. Ks. myös Majanen 1991.

¹²⁹ Lappi-Seppälä 1987, s. 440–447, s. 637–638.

mittaamisongelmat useiden rikosten tapauksissa. Hän on nostanut jo tuolloin esiin vanhan järjestelmän mittaamisperusteet ja *suhteellisuusperiaatteen*, jonka mukaan teon on oltava oikeassa *suhteessa* rikosten lukumäärään, törkeyteen sekä keskinäiseen yhteyteen.¹³⁰

Toisena esimerkkinä esitän Lappi-Seppälän artikkelin Lakimiehessä vuodelta 1992, jossa käsitellään samana vuonna voimaan tullutta, RL 7 luvun uudistusta yhteisen rangaistuksen osalta.¹³¹ Lappi-Seppälän mukaan uusi yhtenäisrangaistusjärjestelmä vapautti lainkäyttäjät useista teknisistä ja jopa turhaksi koetuista tehtävistä, mutta tuomareiden harteille laskettiin aiempaa vaativampi ja eräässä mielessä vaikeampi mittaamistehtävä. Teoksessa keskitytään uudistuksen mukanaan tuomiin yhtenäisrangaistuksen mittaamisongelmiin.¹³² Esimerkkinä mittaamiseen liittyvistä ongelmista hän nostaa esiin RL 7 luvun 5§: n, jossa käsitellään *rikosten välistä yhteyttä* koskevaa perustetta, jota voidaan tarkastella kiintoisana ja samalla mutkikkaimpana lainkohtana. Edellä kerrotun lainkohdan tulkintaa vaikeuttaa tietynlainen *epämääräisyys*, sillä yhteyttä voidaan katsoa olevan monen suuntaista ja monenlaista. Lain esitöissä todetaan, että rikosten keskinäinen yhteys voi vaikuttaa joko rangaistusta *lieventäen* tai sitä *koventaen*.¹³³ Harkittaessa rangaistuksen voimakkuuden astetta yhteisen rangaistuksen mittaamistilanteessa, voidaan rikosryppäät jaotella lain esitöiden mukaan eri tavoin, riippuen teon luonteesta. Lieventävänä yhteytenä voidaan mainita esimerkiksi rikoskierre, joka voi syntyä pidempiaikaiseen juopotteluun liittyvinä ja toistuvina järjestysrikkomuksina. Sitä vastoin rangaistuksen koventamisperusteena rikosten keskinäistä yhteyttä tarkasteltaessa voivat olla tapaukset, joissa rikollinen toiminta voidaan osoittaa suunnitelmalliseksi tai kyseessä on *liigarikollisuus*.¹³⁴

Tutkimukseni kannalta keskeisenä tien viitoittajana on ollut myös Lappi-Seppälän teos nimeltä *Rikosten seuraamukset*, jossa käydään läpi muun muassa yhtenäisrangaistukseen liittyvän, niin sanotun *paljousalennuksen* syitä sekä pohditaan lakimuutoksen mukanaan tuomia hyötyjä ja haittoja.¹³⁵ Hän kuvaa paljonalennukseen liittyvää mittausdogmatiikkaa hahmopsykologiasta tunnettua Weberin lakia käyttäen, jossa yksi lisärikos johtaa jatkuvasti pienenevään moite- ja rangaistuslisään sen mukaan, mitä enemmän rikoksien sarjaa on kertynyt. Väittämän perussisältö kuuluu seuraavasti: ”*Pienin havaittava ärsykkeen lisäys on*

¹³⁰ Lappi-Seppälä 1987, s. 444.

¹³¹ Lappi-Seppälä 1992, s. 648–680.

¹³² Lappi-Seppälä 1992, s. 649. Ks. myös Lappi-Seppälä 2000, s. 373.

¹³³ Lappi-Seppälä 1992, s. 659–660.

¹³⁴ HE 40/1990 vp, s. 32. Ks. myös Lappi-Seppälä 1992, s. 659–660.

¹³⁵ Lappi-Seppälä 2000, s. 369–397.

suhteessa aikaisemman ärsykkeen voimakkuuteen”. Weberin lain lähtökohtia tarkasteltaessa on nähtävissä ajatus, jonka mukaisesti moitearvostelu heijastaa *ärsykkeen voimakkuutta*, jonka oikeudenloukkaus herättää. Lisäksi uuden oikeudenloukkauksen aiheuttama *ärsykkeen lisäys* on riippuvainen aikaisempien ärsykkeiden voimakkuuden tasosta, ollen sitä pienempi mitä voimakkaampia ovat jo aikaisemmin koetut ärsykkeet ja toisin sanoen mitä pidempi sarja ärsykeitä on jo pohjalla.¹³⁶

Yhtenä teoreettisena viitekehyksenä tutkielmassani on Lappi-Seppälän ja Tonryn käyttämä vertaileva analyysi teoksessa *Crime, Criminal Justice, and Criminology in the Nordic Countries*, jossa on analysoitu rikollisuutta, rikosoikeutta ja kriminologiaa Pohjoismaisella tasolla sekä niiden yhteyttä sosiaalipolitiikkaan ja hyvinvointivaltioon. Kirjoittajat analysoivat Pohjoismaiden välisiä eroja sekä yhtäläisyyksiä rikosoikeuspolitiikan näkökulmasta miettien näiden tekijöiden mahdollisia vaikutuksia tulevaisuuteen. Teos on tutkimustyöni kannalta ajankohtainen, sillä se vahvistaa aiemmin esittämäni näkemykseni siitä, että kriminaalipolitiikka, sosiaalipolitiikka ja hyvinvointi ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Lisäksi Lappi Seppälä ja Tonry osoittavat, että sosiaalipolitiikan kielteisellä kehityksellä on vastineensa rikospolitiikassa.¹³⁷

Lisäksi tutkielmani kannalta tärkeässä asemassa on vuonna 2013 julkaistu Raimo Lahden toimittama teos nimeltään *Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu*. Teoksessa on osio, jossa Lappi-Seppälä käsittelee muun muassa kriminaalipolitiikan muutostrendejä, rikosoikeuden ja rikosoikeuden yleisten oppien kehityssuuntia 1960-luvulta 2010-luvulle, rikoslain kokonaisuudistusta ja rikoskonkurrenssioppia.¹³⁸ Kyseinen julkaisu luo tieteellisen sillan myös kriminologian kehityksen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun, ollen yhteydessä myös Tapio Lappi-Seppälän ja Michael Tonryn seuraavaksi esiteltävään teokseen.¹³⁹

¹³⁶ Lappi-Seppälä 2000, s. 376. Ks. lisää Lappi-Seppälä 1987, s. 445; Viljanen 1992, s. 31–32.

¹³⁷ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 1-29.

¹³⁸ Lappi-Seppälä 2013, s. 17–52.

¹³⁹ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 1-29.

2.5 Lähistoriallinen katsaus Pohjoismaisen kriminaalipolitiikan kehitykseen ja sidokset kriminaalipolitiikan muutostrendeihin sekä kontrolliteoriaan

Kriminaalipolitiikka on osa yhteiskunnallista päätöksentekoa ja toimintaa, joka keskittyy rikollisuuden hallintaan ja sen kontrolliin. Esimerkiksi lakien säätäminen ja lakien soveltamiseen liittyvä päätöksenteko ovat siten kriminaalipolitiikkaa.¹⁴⁰ Tässä tutkimuksessa analysoin suomalaisen kriminaalipolitiikan muutostrendejä *kontrolliteorian* näkökulmasta.¹⁴¹ Vertailupohjaa muutostrendien analyysille antaa Pohjoismaisen tilanteen rinnakkainen tarkastelu, jota tukee aiheeseen liittyvä kirjallisuus.¹⁴² Tämä kappale avaa Hirschin kontrolliteoriaa ja toimii myös alustuksena myöhemmälle analyysille siitä, miten kriminaalipolitiikan muutostrendit ovat vaikuttaneet RL 7 luvun ja yhteisen rangaistuksen kehittymiseen.¹⁴³

Teoriat peilaavat oman aikansa maailmankuvaa. Myös yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa rikollisuuden selitysmalleihin, joita teoriat samalla pyrkivät kommentoimaan.¹⁴⁴ Travis Hirschin kehittämän kontrolliteorian mukaan yksilö alkaa toteuttamaan rikollisia tekoja tilanteissa, joissa hänen siteensä yhteiskuntaan ovat heikot tai katkenneet.¹⁴⁵ Sosiaalisen kontrollin teoriassa korostetaan erityisesti lähikontrollin ohjaavaa vaikutusta.¹⁴⁶ Hirschi on luokitellut teoksessaan erilaisia *sosiaalisia sidoksia*, kuten kiintymyksen (*attachment*), sitoutumisen (*commitment*), osallistumisen (*involvement*) ja *uskomukset (belief)*, jotka vaikuttavat yksilön käyttäytymiseen ja valintoihin.¹⁴⁷ Teoriaa käsitellään nuorisorikollisuuden näkökulmasta, mikä tarjoaa syvemmän ymmärryksen rikollisen käyttäytymisen tarkasteluun ja sen alkujuurille. Käyttäytymiseen vaikuttavia erilaisia sosiaalisia sidoksia ovat esimerkiksi perhe ja ihmissuhteet (*attachment*), työ tai koulu (*commitment*) sekä kouluyhteisössä tapahtuva käyttäytymisen ohjaaminen ja osallistaminen (*involvement*).¹⁴⁸ Teoriassa tarkastellaan myös sitä, miksi ihmisten käsitys ja uskomukset eroavat siitä, mikä on hyvää ja toivottavaa käyttäytymistä. Hirschi toteaa myös, että vaikka yksilö uskoo sääntöjen oikeudenmukaisuuteen (*belief*), hän saattaa silti rikkoa niitä, jos hänen siteensä yhteiskuntaan

¹⁴⁰ Anttila – Törnudd 1983, s. 22. Ks. myös Nuutila 1995, s. 10, jonka mukaan kriminaalipolitiikalla tarkoitetaan yhteiskunnallista päätöksentekoa, joka tähtää rikollisuuskysymysten ratkaisuun.

¹⁴¹ Hirschi 2017, s. 16; Anttila – Törnudd 1983, s. 35–36.

¹⁴² Hirschi 2017, s. 16; Lappi-Seppälä 2006, s. 24. Ks. myös Lappi-Seppälä 2013, s. 17–52.

¹⁴³ Hirschi 2017; Lappi-Seppälä – Tonry 2011; Lappi-Seppälä, 2013, s. 17–51.

¹⁴⁴ Lappi-Seppälä 2006, s. 11.

¹⁴⁵ Hirschi 2017, s. 16.

¹⁴⁶ Lappi-Seppälä 2006, s. 24–25.

¹⁴⁷ Hirschi 2017, s. 16–26.

¹⁴⁸ Lappi-Seppälä 2006, s. 24–25; Hirschi 2017, s. 16–26.

ovat heikot.¹⁴⁹ Kyse on siis lainnoudattamista tukevista sosiaalisista sidoksista, jotka vaikuttavat yksilön tapaan toimia.¹⁵⁰

Yhteiskunnassa tapahtuvat kriminaalipoliittiset muutokset sekä ympäristön ärsykkeet voivat vaikuttaa yksilön sidosten vahvuutta suhteessa yhteiskuntaan. Tästä syystä ne vaikuttavat myös yksilön kykyyn sitoutua Hirschin kontrolliteoriassa määriteltyihin sidoksiin.¹⁵¹ Koska kriminaalipolitiikka on yleisen yhteiskuntapolitiikan osa, sisältyy siihen ajatus, jossa tavoitteenasettelujen tulisi olla linjassa yhdessä hyväksytyjen yhteiskunnallisten ja sosiaalipoliittisten tavoitteiden kanssa. Perustavoitteena pohjoismaisen hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikassa on lisätä hyvinvointia ja turvata sen oikeudenmukainen jakaminen.¹⁵²

Kriminaalipolitiikan virtauksien muutokset eri vuosikymmeninä - niin retoriikan, lainuudistuksien kuin rangaistuskäytäntöjen osalta - herättävät kysymyksiä, joihin pyritään saamaan vastauksia tutkimalla historiaa. Voidaankin puhua *kriminaalipolitiikan muutostrendeistä*, jossa olennaisessa osassa on Pohjoismaiden yhteinen kriminaalipolitiikka.¹⁵³ Lappi-Seppälä on tuonut esiin, että Pohjoismaista näkökulmaa on hyödynnetty siltä osin, kuin kyseisten tekijöiden on arvioitu vaikuttaneen suomalaisen kriminaalipolitiikan linjausten muotoutumiseen.¹⁵⁴ 1960-luvun alussa Suomen vankeusluku oli selkeästi korkeampi kuin muissa Pohjoismaissa: Suomessa luku oli noin 155 vankia per 100 000 asukasta, kun samanaikaisesti Ruotsissa vankeusaste oli 60 vankia ja Norjassa vielä alhaisempi, noin 40 vankia per 100 000 asukasta. 1960-luvun alkuvuosien jälkeen korkea vankilukumme alkoi laskea merkittävästi ja tuo laskusuuntaus ulottui aina 1990-luvulle saakka. 1990-luvun alussa vankilukumme oli laskenut noin 70 vankiin per 100 000 asukasta.¹⁵⁵ Lappi-Seppälän mukaan vuosien 1963–1992 välistä aikaa voidaan luonnehtia kriminaalipolitiikan liberaaliksi reformikaudeksi, sillä tuolloin toteutettujen lainuudistusten

¹⁴⁹ Hirschi 2017, s. 23.

¹⁵⁰ Lappi-Seppälä 2006, s. 24–25.

¹⁵¹ Hirschi 2017; Lappi-Seppälä–Tonry 2011.

¹⁵² Lappi-Seppälä 2006, s. 162.

¹⁵³ Lappi-Seppälä 2013, s. 17.

¹⁵⁴ Ks. Lappi-Seppälä 2013, s. 17–52, jossa avataan kattavasti kriminaalipolitiikan muutostrendejä ja rikosoikeuden muutosta 1960-luvulta 2010-luvulle saakka. Ks. myös Lappi-Seppälä–Tonry 2011, s. 1–29, jossa käsitellään Pohjoismaiden rikollisuus- ja rikosoikeusjärjestelmiä sekä maiden välisiä yhtäläisyyksiä rikosoikeusjärjestelmän osalta.

¹⁵⁵ Ks. Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 10 ja kuvio 6, josta käy ilmi, että Pohjoismaisessa vertailussa 1990-luvun alussa Saksa oli vankiluvuissa samalla tasolla Suomen kanssa ja Ruotsissa ja Norjassa vastaava luku oli noin 60 vankia per 100 000 asukasta. Ks. myös Anttila 1986, s.59, jossa vankilukujen Pohjoismaista vertailua, joka ajoittuu muun muassa 1980-luvulle.

vaikutussuunta ja voimakkuus oli suurimmilta osiltaan rangaistuksia *lieventäviä*.¹⁵⁶ Tarkemmin määriteltynä kriminaalipolitiikan siirtymä liberaalimpaan vaiheeseen ajoittui etenkin 1960–1970-luvuille.¹⁵⁷ Lappi-Seppälä esittää, että liberaali reformikausi ilmeni esimerkiksi vuonna 1966 tehtynä uudistuksena, jossa ehdonalaisen vapauttamisen edellytyksiä lievennettiin. Tämä näkyi siten, että rangaistuksen suorittamisen vähimmäisvaatimusta laskettiin kuudesta kuukaudesta neljään kuukauteen. Lisäksi juopumus yleisellä paikalla dekriminalisoitiin vuonna 1969, jonka lisäksi aborttilainsäädäntöä lievennettiin vuonna 1971.¹⁵⁸ Liberaalin vaiheen aikakautta tukee myös Suomen, Ruotsin, Tanskan ja Norjan vuosina 1977–1978 julkaisemat kansalliset suunnitelmat kriminaalipoliittisten järjestelmiensä uudistamiseksi. Eri maiden raporttien painotuksissa ja perusteluissa oli vaihtelua, mutta niiden peruslinjat päätavoitteineen olivat yhtenevät: laitosrangaistusten käyttöä pyrittiin yleisesti vähentämään. Etenkin pyrkimyksenä oli vähentää laitosrangaistuksen käyttöä sakon muuntorangaistuksena. Samoin pyrittiin lieventämään perinteisistä omaisuusrikoksista tuomittavia rangaistuksia ja katsottiin, että (pakko)hoidolliset seuraamukset tulisi korvata sanktioilla, jotka kunnioittivat paremmin yhdenvertaisuutta, ja ennustettavuutta.¹⁵⁹

Tarkasteltaessa Pohjoismaista rikostentorjuntapolitiikkaa 1980-luvulla, voidaan sen todeta muuttuneen aggressiivisemmaksi, politisoituneemmaksi ja reagoivammaksi median näkemyksille ja äänille. Lisäksi eriäviä näkemyksiä on tullut enemmän esiin. Monissa maissa alan asiantuntijoiden merkitys on vähentynyt ja ammatillinen asiantuntemus on osittain korvattu ruohonjuuritason tiedolla, vaikutusvaltaisten eturyhmien näkemyksillä ja poliitikoilla.¹⁶⁰ Lappi-Seppälä ja Tonry nostavat kantavaksi pääteemaksi ainutlaatuisen *rikospolitiikan mallin*, jossa korostetaan sosiaalista ja tilannesidonnaista rikosten ehkäisyä sekä rangaistuskäytäntöjen *inhimillisyyttä*. Mallin kerrotaan perustuvan vahvasti hyvinvointivaltion periaatteisiin ja yhteiskunnallisiin arvoihin, joiden vaikutuksia tarkastellaan suhteessa rikollisuuden hallintaan sekä Pohjoismaiden yhteiskunnalliseen kehitykseen.¹⁶¹

¹⁵⁶ Lappi-Seppälä 2013, s. 50–52.

¹⁵⁷ Lappi-Seppälä 2013, s. 18. Ks. myös Anttila – Törnudd 1983, s. 193–194, jonka mukaan useat rikoslain 1960- ja 1970-luvuilla tapahtuneet osittaisuudistukset lievensivät rikoslakia. Ks. lisäksi Aho 1981, s. 238–239.

¹⁵⁸ Ks. Lappi-Seppälä 2013, s. 51, jossa havainnollistetaan liberaalin reformikauden kehityskaarta taulukolla, joka kattaa vuosien 1963–1992 keskeiset lainsäädännölliset uudistukset.

¹⁵⁹ Lappi-Seppälä 2013, s. 22–23.

¹⁶⁰ Lappi-Seppälä-Tonry 2011, s. 27.

¹⁶¹ Lappi-Seppälä-Tonry 2011, s. 1–29.

1990-luvulla Suomea koetellut lama sammutti uskon hyvinvointivaltioon. Työttömyys kohosi korkealle tasolle ja sosiaalimenoja leikattiin. Lisäksi tuloerot kasvoivat. Kansalaisten peruselementit talouden sekä sosiaalisen turvallisuuden osalta olivat heikentyneet, mikä heijastui lisääntyneenä epävarmuutena ja kasvaneina rikospelkoina.¹⁶²

Liberaalin kriminaalipolitiikan ajanjaksoa seurasi käänne kovempaan ja vuosien 1993–2006 ajanjaksoa on kutsuttu *punitiiviseksi käännteeksi*. Muutokset näkyivät kriminaalipolitiikan retoriikassa, rangaistuskäytännöissä, lyhyessä ajassa kohonneissa vankilaluvuissa sekä lainuudistuksissa.¹⁶³ Punitiivisen käänteen puolesta puhuvat Lappi-Seppälän mukaan esimerkiksi vuonna 1994 tehty törkeän rattijuopumusta koskevan promillerajan alentaminen 1,5 ‰:ä 1,2 ‰:iin, sekä vuonna 1999 tapahtunut raiskausrangaistusten korotus. Lisäksi vuonna 2001 korotettiin törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistusta.¹⁶⁴ 1990-luvun puolivälin aikaa voidaan luokitella eri vuosikymmenien muutosvaiheita tarkastellessa *kiristyneen kriminaalipolitiikan kaudeksi*.¹⁶⁵ Muutokset näkyivät kriminaalipolitiikan retoriikassa, uudistusten painopisteissä ja kiinnostuksen kohteissa. Huomio siirtyi rikosentekijän oikeusturvasta ja asemasta enemmän rikoksen uhrin asemaan.¹⁶⁶

Suunnanmuutos nousi esiin etenkin vuosien 1997–1998 välillä, kulminoituen oikeusministeri Kari Häkämiehen ja valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäen mediassa pitämiin puheenvuoroihin, joissa vaadittiin erityisesti väkivaltarikoksista, seksuaalirikoksista ja huumausainerikoksista tuomituille ankarampia rangaistuksia.¹⁶⁷

Lappi-Seppälä ja Tonry kertovat vuonna 2011 julkaistussa teoksessaan, että vankeusrangaistukset lisääntyivät kaikissa Pohjoismaissa vaihtelevasti vuosina 1990–2005. Tämän myötä Pohjoismaiden vankiluvut kasvoivat kyseisellä ajanjaksolla, kun vankien määrää tarkastellaan suhteessa väestöön. Kasvun ajankohta vaihteli maittain, mutta epäselvää on, oliko nousuilla suurempaa merkitystä. Vankiluku nousi maiden välillä tarkasteltuna jopa 40 prosenttia tai enemmän, mutta lähtötasot olivat kansainvälisesti vertailtuna erittäin matalat. Pohjoismaissa vankiluvut vaihtelivat 1990-luvun alussa 55–70 vangista 100 000 asukasta kohden ja vuonna 2005 ja 75–80 vangista 100 000 asukasta kohden. Tämän jälkeen vankiluvut ovat pysyneet vakaina tai laskeneet. Neljä suurinta Pohjoismaata ovat palanneet

¹⁶² Lappi-Seppälä 2013, s. 43.

¹⁶³ Lappi-Seppälä 2013, s. 17.

¹⁶⁴ Lappi-Seppälä 2013, s. 50–52.

¹⁶⁵ Lappi-Seppälä 2013, s. 18.

¹⁶⁶ Lappi-Seppälä 2013, s. 25.

¹⁶⁷ Lappi-Seppälä 2013, s. 26.

60–75 vankiin 100 000 asukasta kohden. Lienee paikallaan ilmaista myös tärkeä huomio, etteivät vankilaluvut ole ainoa rangaistuspolitiikan indikaattori.¹⁶⁸ Vaikka punitiivisen käänteen aikana kiristettiin rangaistuksia, oli samanaikaisesti havaittavissa, että vankeusrangaistusten osalta pyrkimyksenä oli vankeuden rajoittaminen sekä rikosoikeudellisten *vaihtoehtojen* lisääminen.¹⁶⁹

Lappi-Seppälän ja Tonryn mukaan vahvoille hyvinvointivaltioille on ominaista, että ne pitävät yllä vähemmän repressiivisiä eli kovia rangaistuskäytäntöjä *tarjoamalla vaihtoehtoja* vankeuden sijaan. Laajat sosiaaliset palveluverkostot toimivat usein tehokkaina rikollisuuden ehkäisytoimenpiteinä, vaikka tämä ei olisikaan niiden ensisijainen tarkoitus.

Yhteisymmärrykseen perustuva politiikka vähentää kiistoja, tuottaa vähemmän kriisipuhetta ja tukee pitkäjänteisiä poliittisia toimia. Vahvat hyvinvointivaltiot ovat yleisesti ottaen vähemmän alttiita rangaistuspopulismille verrattuna polarisoituneempiin ja konfliktipohjaisiin poliittisiin kulttuureihin, joissa erimielisyyksiä saatetaan liioitella ja ristiriitoja kärjittää. Polarisoituneemmat poliittiset järjestelmät johtavat usein hallituksen vallan täydelliseen vaihtumiseen sekä lyhytaikaisiin ja mahdollisesti harkitsemattomiin ratkaisuihin, joilla ei välttämättä ole pitkäkestoisia vaikutuksia. Tällaisissa tilanteissa poliitikot pyrkivät vetoamaan suoraan kansalaisten tunteisiin ja heidän välittömiin vaatimuksiinsa.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 27.

¹⁶⁹ Ks. Lappi-Seppälä 2013, s. 32, jonka mukaan pääteemoiksi nousivat yleinen yhdyskuntaseuraamuksien laajeneminen, nuorten seuraamuksiin tehdyt muutokset sekä sovittelumenettelyn käyttöönotto ja sen laajentaminen. Suomessa ensimmäinen kokeilu sovittelusta aloitettiin vuonna 1983. Sovittelu laajeni Suomessa nopeasti ja 1990-luvun puoliväliin tultaessa oli sovitteluun ohjattuja tapauksia jo yli 5000. Järjestelmän virallistamiseen kului tästäkin huolimatta verrattain pitkä aika.

¹⁷⁰ Lappi-Seppälä –Tonry 2011, s. 8–9.

3 Tutkimusasetelma

Tarkastelen lainsäädäntötutkimuksen ja oikeushistoriallisen analyysin avulla vuonna 1992 voimaan astunutta lakiuudistusta, jossa tehtiin olennaisia muutoksia rikoslain 7 lukuun.¹⁷¹

Tämä rikosoikeuteen ja erityisesti RL 7 lukuun keskittyvä oikeussosiologinen tutkimus käsittelee yhteiskunnallisten muutosten ja säädetyin oikeuden suhdetta.¹⁷²

Päätutkimuskysymyksinä esitän:

Taulukko 2. Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmät

Tutkimuskysymys	Aineisto	Analyysimenetelmä
Pääkysymys 1. Miksi laki yhteisestä rangaistuksesta säädettiin ja mitä lähihistoriallisia vaiheita lain syntyyn liittyi?	HE 40/1990 vp, lainvalmisteluaineistot Kansallisarkistosta ja eduskunnan tietokannasta, oikeuskirjallisuus, tutkimuskirjallisuus.	Oikeushistoriallinen analyysi
Pääkysymys 2. Minkäläisten vaiheiden kautta lakihankkeen (HE 40/1990 vp) valmistelu eteni?	HE 40/1990 vp, lainvalmisteluaineistot Kansallisarkistosta ja eduskunnan tietokannasta, oikeuskirjallisuus, tutkimuskirjallisuus.	Oikeushistoriallinen analyysi
Pääkysymys 3. Minkälaisia vaikutuksia asiantuntijat ja tutkijat arvioivat lailla olevan sen valmisteluvaiheessa?	Oikeushistoriallinen kirjallisuus, oikeushistoriallinen tutkimus, lainvalmisteluaineistot Kansallisarkistosta ja eduskunnan tietokannasta.	Teoriaohjaava sisällönanalyysi
Pääkysymys 4. Miten lakimuutosta perusteltiin?	HE 40/1990 vp, oikeuskirjallisuus, lainvalmisteluaineistot Kansallisarkistosta ja eduskunnan tietokannasta, tutkimuskirjallisuus.	Teoriaohjaava sisällönanalyysi
Pääkysymys 5. Mikä on rikoslain 7 luvun lakimuutoksen ja kriminaalipolitiikan yleisten trendien välinen suhde?	HE 40/1990 vp, oikeuskirjallisuus, lainvalmisteluaineistot Kansallisarkistosta ja eduskunnan tietokannasta, tutkimuskirjallisuus.	Laadullinen sisällönanalyysi

¹⁷¹ HE 40/1990 vp.

¹⁷² Alvesalo – Ervasti 2006, s. 8.

3.1 Tutkimuskysymykset ja aineistot

Tässä luvussa esittelen päätutkimuskysymykset ja niihin liittyvät alakysymykset (taulukko 2) sekä aineiston. Kappaleen lopussa kerron tutkimuksen rajauksesta.

Oikeussosiologisessa tutkimuksessa käytettävät tutkimusaineistot jaetaan tavallisesti valmiisiin ja itse kerättäviin aineistoihin. Valmiita aineistoja ovat erilaiset oikeudelliset tekstit tai organisaatioiden tuottamat dokumentit, kuten lainvalmisteluasiakirjat ja niistä annetut lausunnot.¹⁷³ Tässä tutkimuksessa käytetään valmiita aineistoja.

Olen jakanut tutkimuskysymykset viiteen pääkysymykseen sekä niihin liittyviin alakysymyksiin, joiden avulla rajaon ja jäsentelen tutkimuksellisen kehikon.¹⁷⁴

Pääkysymykseen 1.¹⁷⁵ liittyvä alakysymys:

- Minkälaiden vaiheiden kautta hallituksen esitys (HE 40/1990 vp) lopulta vahvistettiin?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni vastatakseni tarkastelen yhtenäisrangaistusjärjestelmän syntyä ja kehityskaarta historiallisessa kontekstissa, perehtyen aiemmin voimassa olleisiin järjestelmiin useiden rikosten tilanteissa ja päätyen lopulliseen hallituksen esitykseen, jonka myötä lakimuutos toteutui.¹⁷⁶ Tutkiessani lakihankkeen taustalla vaikuttaneita syitä ja arvioidessani rangaistuksellisuuden kehittymistä analysoin oikeushistoriallisesta näkökulmasta uuden ja vanhan järjestelmän keskeisiä eroja.¹⁷⁷ Vastaan kysymykseen yksi lainvalmisteluasiakirjojen pohjalta, joista pääasiallisena lähteenäni toimii tutkimukseni keskiössä oleva hallituksen esitys.¹⁷⁸ Lisäksi käsittelen erittäin rajatusti myös hallituksen esitystä eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta (HE 84/1980) sekä hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi rikoslain 7 luvun muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 48/1997 vp).¹⁷⁹ Koska osa tutkimukseni on yhteydessä lakihankkeen lähistoriallisiin vaiheisiin, käsittelen tutkimuskysymyksiini liittyvien

¹⁷³ Alvesalo – Ervasti 2006, s. 30–32.

¹⁷⁴ Ks. Eskola – Suoranta, s. 64–65.

¹⁷⁵ Pääkysymys 1: Miksi laki yhteisestä rangaistuksesta säädettiin ja mitä lähistoriallisia vaiheita lain syntyyn liittyi?

¹⁷⁶ HE 40/1990 vp.

¹⁷⁷ HE 40/1990 vp.

¹⁷⁸ HE 40/1990 vp.

¹⁷⁹ HE 48/1997 vp.

tarpeiden mukaan muitakin lainvalmisteluasiakirjoja, kuten rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintöä (1972: B 43), rikoskonkurrenssityöryhmän mietintöä (OLJ 5/1973), säädösvalmistelutyöryhmän mietintöä säädösvalmistelun kehittämistä (5/1987) sekä oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisua (OLJ 3/1978), jossa käsitellään rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamista. Keskeisenä aineistona toimii myös aihetta käsittelevä oikeushistoriallinen kirjallisuus.¹⁸⁰

Pääkysymykseen 2.¹⁸¹ liittyvä alakysymys:

- Mitkä olivat lakimuutoksen taustalla vaikuttaneet yhteiskunnalliset tekijät?

Pääkysymykseen 2. vastaamisessa lähteinäni toimivat hallituksen esitys (HE 40/1990 vp) ja siihen liittyvät lainvalmisteluaineistot, tutkimuskirjallisuus sekä aiheeseen liittyvä aiempi tutkimus.¹⁸²

Pääkysymykseen 3.¹⁸³ vastaan seuraavien alakysymyksien avulla:

- Mitkä näkökohdat olivat keskeisiä hallituksen esitykseen (HE 40/1990 vp) liittyvässä lausuntopalautteessa ja asiaa käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa?
- Miten lainvalmisteluaineistoissa annetut lausunnot huomioitiin hallituksen esityksessä?
- Mitä tavoitteita lakiuudistukselle asetettiin?

Lähestyn tutkittavaa aineistoani empiirisestä näkökulmasta. Aluksi tarkastelen hallituksen esitykseen¹⁸⁴ liittyvää lainvalmisteluaineistoa selvittääkseni päätavoitteet, jotka lakiuudistuksella haluttiin alun perin saavuttaa. Tutkimukseni keskittyy erityisesti RL 7 luvun 1§:ää ja yhteisen vankeusrangaistuksen määrittämistä sekä RL 7 luvun 5§:ää, jossa säädetään yhteisen rangaistuksen mittaamisesta. Lisäksi tutkin aiheeseen liittyviä tieteellisiä julkaisuja, kirjallisuutta sekä uutisia ja pohdin, minkälaisia yhteiskunnallisia ja poliittisia tekijöitä toteutetun lakihankkeen taustalle kytkeytyi.

¹⁸⁰ Ks. Kivivuori – Vetteranta 1984, jossa kerrotaan lainvalmistelun historiasta. Ks. myös hallituksen esitysten laatimista koskevat ohjeet 1980.

¹⁸¹ Pääkysymys 2: Minkälaisten vaiheiden kautta lakihankkeen (HE 40/1990 vp) valmistelu eteni?

¹⁸² Ks. esimerkiksi Koskinen 1973, jossa käsitellään aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta.

¹⁸³ Pääkysymys 3: Minkälaisia vaikutuksia asiantuntijat ja tutkijat arvioivat lailla olevan sen valmisteluvaiheessa?

¹⁸⁴ HE 40/1990 vp.

Pääkysymykseen 3. vastaan analysoimalla hallituksen esitystä¹⁸⁵ lainvalmisteluaineistoa sekä aiheeseen liittyvää oikeuskirjallisuutta. Erityisesti keskityn arviomaan asiantuntijoiden antamia lausuntoja sekä oikeuskirjallisuutta lakihankkeen valmisteluvaiheen kontekstissa.¹⁸⁶ Vastatakseni avustaviin tutkimuskysymyksiin, käyn läpi 1980-luvulla asetettuja lainvalmisteluvaatimuksia ja tarkastelen, miten nämä ohjeet suhteutuvat tutkimukseni kohteena olevaan hallituksen esitykseen.¹⁸⁷ On keskeistä huomata, että tarkasteluni ei pyri esittämään yksityiskohtaista vertailua tai analyysiä lainvalmisteluohjeiden oikeaoppisesta soveltamisesta. Sen sijaan tavoitteenani on nostaa esiin tuon ajan lainvalmistelun ydinperiaatteet. Arvioin lausunnoista esiin nousevien teemojen perusteella asiantuntijakuulemisten laaja-alaisuutta.¹⁸⁸

Pääkysymykseen 4.¹⁸⁹ liittyvät alakysymykset ovat seuraavat:

- Millä perusteilla RL 7 luvun lakiuudistusta puollettiin?
- Millä perusteilla RL 7 luvun lakiuudistusta vastustettiin?

Tarkastelen neljättä tutkimuskysymystä analysoimalla hallituksen esityksen¹⁹⁰ sisältöä lausuntojen ja kannanottojen näkökulmasta. Tutkin, miten yhtenäisrangaistusjärjestelmän käyttöönottoa perusteltiin ja millaisia ongelmia lausunnonantajat nostivat esiin. Analysoin asiantuntijoiden puoltavia sekä vastustavia kantoja lakihankkeen osalta. Tarkastelun keskiössä on etenkin se, millä tavoin asiantuntijoiden antama lausuntopalaute lainvalmistelun sisällöstä on huomioitu ja ovatko palautteet vaikuttaneet konkreettisina toimenpiteinä. En käsittele uudistukseen liittyviä teknislouhteisia muutoksia, vaan keskityn asiantuntijalausunnoissa esiintyneisiin kannanottoihin lakiehdotuksen oikeudellisesta sisällöstä - erityisesti RL 7 luvun 1 §:n ja 5 §:n osalta. Tutkimukseni empiirinen pääaineisto koostuu hallituksen esityksestä¹⁹¹ sekä siihen liittyvistä muista lainvalmisteluaineistoista, kuten oikeusministeriön arkistomateriaaleista, jotka ovat peräisin Kansallisarkistosta.¹⁹²

¹⁸⁵ HE 40/1990 vp.

¹⁸⁶ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen, Törnqvist. 2.10.1990, s. 2-23. Ks. myös Majanen 2013, s. 100–197.

¹⁸⁷ HE 40/1990 vp on tutkimuksen keskeinen lähde. Ks. myös hallitusten esitysten laatimista koskevat ohjeet, 1980, sillä on olennaista, että tutkittavat oikeusministeriön ohjeet ajoittuvat samalle aikakaudelle.

¹⁸⁸ Ks. Kivivuori 1986, s. 1–53, jossa käsitellään 1980-luvun lainvalmistelun ohjeistusta. Ks. myös OLJ 5/1987.

¹⁸⁹ Pääkysymys 4: Miten lakimuutosta perusteltiin?

¹⁹⁰ HE 40/1990 vp.

¹⁹¹ HE 40/1990 vp.

¹⁹² Kansallisarkisto on lyhennetty muotoon ”KA”. Lyhenne ”Ea” viittaa Kansallisarkiston arkistoyksikköön, ”OM” viittaa oikeusministeriöön. Kansiodien tiedot ovat saatavilla lähdeluettelosta ks. ”Alkuperäiset viitteet”.

Haasteena oli tutkimusaineiston suuri määrä ja hajanaisuus, sillä paperisten lainvalmisteluasiakirjojen järjestely Kansallisarkistossa oli sekalainen. Kansioden tarkasta sisällöstä ei ollut etukäteen saatavilla tietoa esimerkiksi luettelointina ja siitä syystä on mahdollista, että osa aineistosta puuttuu. Ei ole myöskään varmuutta siitä, että kaikki kyseiseen hallituksen esitykseen¹⁹³ liittyvä materiaali olisi säilynyt näihin päiviin saakka. Kerrotuista haasteista huolimatta sain koottua arkistosta kattavan määrän lainvalmisteluaineistoa, kuten asiantuntijoiden mietintöluonnoksia, keskustelumuistioita, pöytäkirjoja sekä asiantuntijanlausuntoja. Käsittelen materiaaleja siltä osin, kun pitkällisen etsinnän tuloksena oli löydettävissä.¹⁹⁴ Lisäksi aineisto koostuu aiheeseen liittyvistä oikeuskirjallisuudesta, tutkimuskirjallisuudesta sekä lisäksi keskeisistä lainvalmisteluasiakirjoista, jotka olivat saatavilla eduskunnan verkkosivuilta.¹⁹⁵ Vastatakseni pääkysymykseen 4. käytän aineistona hallituksen esityksen¹⁹⁶ lisäksi empiiristä aineistoa, johon kuuluu oikeusministeriön 2.10.1990 antama lausunto. Lausunnossa oikeusministeriö vastaa kirjallisesti eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijoiden esittämiin seikkoihin liittyen esitysluonnokseen HE 40/1990 vp. Aineisto käsittää 34 A4-sivua ja se on saatavilla paperimuodossa Helsingin Kansallisarkistosta.¹⁹⁷

Pääkysymykseen 5.¹⁹⁸ liittyvät alakysymykset:

- Millaisia ongelmia lainvalmistelussa nähtiin ja mikä niiden suhde on kriminaalipolitiikan yleisiin trendeihin?
- Mikä on kriminaalipolitiikan ja rikosoikeuden suhde rangaistustasojen muutoksiin rikoslain 7 luvun osalta?

Vastaan viimeiseen päätutkimuskysymykseen ja siihen liittyviin alakysymyksiin hyödyntämällä aiheeseen liittyvää oikeuskirjallisuutta. Keskeisinä aineistoina käytän Tapio-Lappi Seppälän teoksia, joissa tarkastellaan rangaistuksellisuuden kehitystä Suomessa suhteessa muihin Pohjoismaihin.¹⁹⁹ Tarkastelen erityisesti RL 7 lukuun liittyvää lakiuudistusta ja sen yhteyttä suomalaiseen kriminaalipolitiikkaan ja tutkielmassa avaamaani,

¹⁹³ HE 40/1990 vp.

¹⁹⁴ Ks. luettelo Kansallisarkiston materiaaleista lähdeluettelon kohdasta ”Alkuperäiset lähteet”.

¹⁹⁵ Eduskunnan verkkosivuilta (www.eduskunta.fi) on mahdollista hakea muun muassa hallituksen esityksiä, valiokuntien mietintöjä, valiokuntien lausuntoja ja muita asiakirjoja, jotka liittyvät käsiteltävään aiheeseen.

¹⁹⁶ HE 40/1990 vp.

¹⁹⁷ www.kansallisarkisto.fi.

¹⁹⁸ Pääkysymys 5: Mikä on rikoslain 7 luvun lakimuutoksen ja kriminaalipolitiikan yleisten trendien välinen suhde?

¹⁹⁹ Lappi-Seppälä-Tonry 2011, s. 1-29.

niin kutsuttuun ”paljousalennukseen”.²⁰⁰ Analysoin lähihistoriallista näkökulmaa käyttäen, miten RL 7 luvun uudistustoimet yhdessä kriminaalipoliittisten²⁰¹ tekijöiden kanssa ovat osaltaan vaikuttaneet rangaistuksellisuuden kehittymiseen yhteisen rangaistuksen osalta Suomessa.²⁰² Pohjoismaiden vankilalukujen keskinäinen vertailu tarjoaa kontekstia tarkasteluun, mutta syvällisempi arviointi Pohjoismaiden tilanteesta rajataan tutkimuksesta pois. Päättökysymykseen 5. vastaan tutkimalla oikeusministeriön 2.10.1990 antamaa lausuntoa, eduskunnan lähetekeskustelussa 2.5.1990 laadittua pöytäkirjaa (PTK 47/1990), valiokuntalausuntoa (La VM 15/1990) sekä aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Lisäksi tarkastelen vuosien 1970–1990 välistä kriminaalipoliittista tutkimusta, joka käsittelee rangaistustason muutoksia poliittisten ja yhteiskunnallisten tilanteiden mukaan.²⁰³

Etenkin laadullisessa tutkimuksessa tutkittava aineisto rajataan siten, että se tukee asetettuja tutkimuskysymyksiä sekä teoreettista viitekehystä.²⁰⁴ Tutkielmaan asetetun sanamäärän vuoksi olen rajannut tutkielman ulkopuolelle muut RL 7 lukua koskevat pykälät. Joiltain osin on välttämätöntä käsitellä RL 6 lukua, joka sisältää säännökset rangaistuksen määräämisestä. Viittaan muihin pykäliin tai rikoslain lukuihin vain siltä osin, kuin se on tarpeen tutkimuskysymyksiin vastatessani. Lisäksi olen rajannut tutkimukseni käsittelemään etenkin 1990-lukua, koska tarkasteluni kohteena olevan hallituksen esityksen varsinainen valmistelu sijoittui 1980-luvun loppuun, ja sen eduskuntakäsittely tapahtui 1990-luvun alussa.²⁰⁵ Käsitellen myös lainvalmistelun luonteeseen liittyvää historiallista kehitystä aiemmilta vuosikymmeniltä.²⁰⁶ Lisäksi tarkastelen hallituksen esityksen²⁰⁷ käsittelyvaiheita eduskunnassa. Sen sijaan 1980-1990-lukujen lainvalmistelun yksityiskohtaiset vaiheet, kuten lain eteneminen lakialoitteesta lain vahvistukseen ja voimaantuloon rajataan tutkimukseni ulkopuolelle.²⁰⁸

²⁰⁰ Kimpimäki, 2023, s. 1-10.

²⁰¹ Nuutila 1997, s. 11, jonka mukaan kriminaalipolitiikalla tarkoitetaan päätöksenteon kokonaisuutta, joka kohdistuu rikollisuuteen ja rikosoikeuteen. Ks. myös Laitinen – Aromaa 1993, s. 25.

²⁰² Lappi-Seppälä 2013, s. 17–52.

²⁰³ Ks. Lappi-Seppälä 2013, s. 25, jossa käsitellään kriminaalipoliittisia muutoksia ja *punitiivista käännettä*.

²⁰⁴ Ks. Eskola – Suoranta 2008, s. 64-65, jossa laadullisen aineiston rajaamisesta. Tässä tutkimuksessa painottuvat laadulliset menetelmät, mutta paikoin hyödynnetään määrällisiä menetelmiä, ks. tarkemmin luku 3.3.

²⁰⁵ HE 40/1990 vp.

²⁰⁶ Kivivuori 1986, s. 34–43.

²⁰⁷ HE 40/1990 vp.

²⁰⁸ Ks. Kivivuori 1986, s. 34–35, jossa käsitellään 1980-luvun lainvalmisteluohjeita. Ks. myös OJL 5/1987.

3.2 Tutkimusmenetelmät

Yhtenä osana lainsäädäntötutkimustani on hallituksen esityksen²⁰⁹ lainvalmistelumateriaaleihin kohdistuva sisällönanalyysi.²¹⁰ Tarkemmin kuvailtuna kyse on teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä, jossa tutkijan ajattelua ohjaavat valmiina tuotu ”jo tiedetty teoria” ja vuoroin aineisto.²¹¹ Laadullisiin menetelmiin kuuluvan sisällönanalyysin avulla on mahdollista työstää valittua aineistoa ja erottaa siitä erilaisia asiakokonaisuuksia koodaamalla, luokittelemalla, teemoittelemalla ja tyyppittelemällä.²¹²

Empiirisessä tutkimuksessa aineistot ja tutkimusmenetelmät voivat olla joko laadullisia eli *kvalitatiivisia* tai määrällisiä eli *kvantitatiivisia*.²¹³ Kvalitatiivinen tutkimus tarkastelee asioiden merkityksiä, käsitteitä ja ominaisuuksia, joita ei voi mitata numeerisesti.

Kvantitatiivinen tutkimus puolestaan keskittyy asioiden mittaamiseen, kuten suuruuteen ja lukumäärään.²¹⁴ Tutkimukseni painottuu kvalitatiiviseen lähestymistapaan, mutta hyödynnän osittain kvantitatiivista menetelmää. Tutkimuksessani käytettävä monimenetelmäisyys eli *triangulaatio* mahdollistaa erilaisten menetelmien yhdistämisen, mikä vahvistaa tutkimuksen luotettavuutta ja laajentaa tarkastelunäkökulmaa.²¹⁵

Tutkimuksen metodit ja tekniikat valikoituvat tutkimusaiheen perusteella, ja niitä voidaan ajatella tutkijan ”työkalupakkina”, josta valitaan kuhunkin tarkoitukseen sopivat menetelmät.²¹⁶ Tässä työssä hyödynnettävä temaattinen analyysi on prosessi, jossa laadullista tietoa koodataan teemoiksi aineistoja ryhmittelemällä. Kyseinen analyysi auttaa löytämään yhteyksiä näennäisesti erillisten tai hajanaisilta vaikuttavien asioiden välillä, kun erilaisia tietoja tai ilmiöitä yhdistetään. Lisäksi tämä analyysimuoto mahdollistaa systemaattisen havainnoinnin liittyen valittua aineistoa kohtaan yksityiskohtaisella tasolla.²¹⁷ Temaattiseen analyysiin kuuluvan teemoittelun avulla aineistosta tunnistetaan keskeisiä asiakokonaisuuksia ja tehdään systemaattisia havaintoja.²¹⁸

²⁰⁹ HE 40/1990 vp.

²¹⁰ Tuomi – Sarajärvi 2013, s. 91.

²¹¹ Eskola – Suoranta 2008, s.117.

²¹² Tuomi – Sarajärvi 2013, s. 91–94.

²¹³ Nieminen – Lähtenmäki 2021, s. 12.

²¹⁴ Lune – Berg 2017, s. 12.

²¹⁵ Nieminen – Lähtenmäki 2021, s. 12.

²¹⁶ Lune – Berg 2017, s. 20.

²¹⁷ Boyatzis 1998, s. 4–5.

²¹⁸ Eskola – Suoranta 2008, s. 174–175.

Aineistonkeruussa perehdyin oikeusministeriön laatimiin asiakirjoihin, jotka olivat peräisin 1980-luvun loppupuolelta ja 1990-luvun alusta. Aineistot sijaitsivat Kansallisarkistossa ja ne oli lajiteltu kansioittain vuosiluvun mukaan. Koska aineistoja ei voinut hakea sähköisestä järjestelmästä, sisällön etsiminen osoittautui aikaa vieväksi. Aloitin tutkimusmateriaalin keruun 28.3.2024 Kansallisarkistossa, jossa kuvasin painettuja lainvalmisteluaineistoja omalla kamerallani. Tallensin yhteensä 478 valokuvaa myöhempää tarkastelua varten. Tutkimukseeni valikoituneet Kansallisarkiston asiakirjat ovat lähteet-osiossa. Valikoin lähempään tarkasteluun asiakirjat, joissa oli käsitelty etenkin RL 7 luvun 1 §:ää sekä RL 7 luvun 5 §:ää ja muut asiakirjat jätin tutkimukseni rajauksen vuoksi tarkastelun ulkopuolelle.²¹⁹

Analyysini tarkoituksena oli koodata aineiston sisältö sellaiseen muotoon, että teemoittelemaani aineistoa oli mahdollista käyttää tutkimuskysymyksiini vastaamiseen.²²⁰ Käytin teemoitteluni perustana Braunin ja Clarken yksityiskohtaista temaattisen analyysin kuvausta, jonka toteutin vaiheittain.²²¹ *Ensimmäisessä* vaiheessa tutustuin materiaaleihin, joita olivat hallituksen esitys²²² ja siihen liittyvät, valokuvaamani Kansallisarkiston lainvalmisteluasiakirjat. Kävin myös läpi aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja kirjasin ylös alustavia ideoita.²²³ Lisäksi muunsin tärkeimmät asiakirjat OneNote-ohjelmaa käyttäen valokuvista tekstimuotoon, jotta asiakirjojen läpikäynti olisi jouhevampaa. Vähitellen, useiden lukukertojen jälkeen alkoivat tutkimukseni keskeiset asiakirjat erottua monien satojen valokuvien joukosta. Erottelin tutkimukseni kannalta tärkeät digitoidut asiakirjat omiin kansioihin, tulostaen niistä osan paperille myöhempää tussimerkintöjen tekoa varten.²²⁴

Koska tutkimuksessani selvitetään, millaisia kantoja lakihankkeen puolesta ja sitä vastaan esitettiin, etsin aineistosta ilmauksia, kuten ”puolesta” ja ”vastaan” tai muita samankaltaisia termejä jo materiaalin läpikäyntivaiheessa. Tarkastelun tuloksena löysin Kansallisarkiston asiakirjan, joka sisälsi edellä kuvattuja kantoja.²²⁵ *Toisessa vaiheessa* loin alustavat koodit ja keräsin järjestelmällisesti niihin liittyvää keskeistä aineistoa.²²⁶ Aloitin toisen vaiheen siten, että lähdin työstämään paperille tulostamaani materiaalia etsimällä valiokunnan asiakirjoista

²¹⁹ Ks. kappaleet 3.1 ja 3.2, joissa käsitellään Kansallisarkistosta hankittua aineistoa.

²²⁰ Lune–Berg 2017, s. 182.

²²¹ Braun – Clarke 2006, s. 87.

²²² HE 40/1990 vp.

²²³ Braun – Clarke 2006, s. 87.

²²⁴ Kansallisarkiston lainvalmistelutalouden lisäksi tulostin myös lopullisen hallituksen esityksen (HE 40/1990 vp) paperiseen muotoon manuaalista koodaamista varten.

²²⁵ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen, Törnqvist. 2.10.1990, s. 2–23.

²²⁶ Braun – Clarke 2006, s. 87.

lausunnot, jotka olivat rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön puolesta ja lausunnot, jotka olivat uudistusta vastaan. Tutkimuksessa oli yhteensä 14 lausunnonantajaa. Ryhmittelin lausunnonantajat organisaation mukaan sekä sen perusteella, ketkä *vastustivat* ja ketkä *puolsivat* lakiehdotusta. Lisäksi alleviivasin vihreällä värillä puoltavista lausunnoista pääasialliset perustelut sille, miksi kukin lausunnonantaja kannatti lakiehdotusta. Tein vastaavat toimenpiteet myös lakiehdotusta vastustaville lausunnoille ja alleviivasin punaisella kielteisen kannan keskeiset perustelut. Lausunnonantajista löytyi yksi neutraali lausunto, jonka koodasin keltaisella värillä. *Kolmannessa vaiheessa* kokosin koodit mahdollisiksi teemoiksi ja ryhmittelin relevantin aineiston. Lisäksi keräsin kunkin teeman kannalta merkitykselliset tiedot ja tallensin ne.²²⁷ Tarkemmin kuvailtuna aloitin teemoittelun etsimällä puolesta ja vastaan- lausunnoista esiin nousseita pääteemoja. Jaottelin esiin tulleet pääteemat eri ryhmiin aiheen mukaan ja havaitsin, että lausunnonantajilla oli osittain samansisältöisiä perusteluita annetuissa lausunnoissa. Koostin yksityiskohtaiset lausunnot aihepiireittäin pääteemojen alle. Olin etukäteen määritellyt, että ennen lainvalmistelumateriaalien läpikäyntiä tarkastelen hallituksen esityksestä²²⁸ sekä siihen liittyvästä lainvalmisteluaineistosta lauseita, jotka kuvaavat *ongelmia*, jotka olivat osaltaan käynnistämässä lakimuutosta ja lakimuutoksen *tavoitteita*. Koska hallituksen esitys²²⁹ oli saatavilla sähköisessä muodossa ja olin muuntanut myös Kansallisarkistosta valokuvaamani asiakirjat tekstimuotoon, etsin sähköisillä hakutoiminnoilla asiakirjoista sanoja: *ongel**, *haast**, *vaike**. Näillä hakukriteereillä sain yhteensä 55 hakuosumaa. Lisäksi hain lainvalmisteluasiakirjoista hakusanoilla *tavoit** asiakirjoissa kuvattuja tavoitteita. Näillä hakukriteereillä sain yhteensä 10 hakuosumaa. Lisäksi tulostin sähköisten asiakirjojen rinnalle HE 40/1990 vp -asiakirjan sekä Kansallisarkiston lainvalmistelumateriaalit paperiseen muotoon, koska yliviiwaustussilla ja eri väreillä koodaaminen oli mielestäni havainnollistava tapa työstää materiaaleja. Koodasin asiakirjoissa havaitut ongelmat punaisella alleviivauksella ja myönteisten lausuntojen pääasialliset sisällöt koodasin tiivistetysti vihreää alleviivausta käyttäen. Lakimuutosehdotukseen kirjatut tavoitteet koodasin myös vihreällä värillä. Lisäksi tallensin Exceliin jokaisesta koodatusta kohdasta erillisen numeron, asiakirjanumeron sekä sivunumerotiedot.²³⁰ *Neljäs työvaihe* piti sisällään teemojen tarkastelua ja arviointia. Arvioin, vastasivatko määrittelemäni teemat koodattuja otteita (taso 1) että koko aineistoa (taso 2).

²²⁷ Braun – Clarke 2006, s. 87.

²²⁸ HE 40/1990 vp.

²²⁹ HE 40/1990 vp.

²³⁰ Ks. kappale 4.3.2, Puoltavat argumentit ja kappale 4.3.3, Vastustavat argumentit.

Viidennessä vaiheessa määrittelin ja nimesin teemat. Jatkoisin koodauksen kehittämistä ja määrittelyä koko prosessin ajan. Tutkimukseni etenemiseen sisältyi jatkuva analyysi kunkin teeman erityispiirteiden tarkentamiseksi ja kokonaiskuvan rakentamiseksi. *Kuudennessa vaiheessa* keskityin tulosten lopulliseen analysointiin ja raportointiin, liittäen analyysin osaksi tutkimuskysymyksiä ja peilaten niitä aiheeseen liittyvään tieteelliseen kirjallisuuteen.²³¹

3.3 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimusta tehdessä tulee tutkijan tarkastella myös eettisiä kysymyksiä. Lisäksi tietosuojaan liittyvät oikeudelliset kysymykset on selvitettävä. EU:n jäsenvaltioissa on sovellettu yleistä tietosuoja-asetusta (216/2018) toukokuusta 2018 lähtien. Myös Suomessa astui 1.1.2019 voimaan uusi tietosuojalaki (L 1050/2018), joka kumosi aiemmin voimassa olleen henkilötietolain.²³² Tutkimuksessa käyttämäni lainvalmisteluaineisto on julkista ja vapaasti kaikkien saatavilla, joten tästä syystä tutkittavaan empiiriseen aineistooni ei liity merkityksellisiä tutkimuseettisiä kysymyksiä. Edellä mainituissa lainvalmisteluaineistoissa on kerrottu asiantuntijoiden nimet, asemat ja yhdistyksen tai viranomaistahojen nimet annetuissa lausunnoissa. Nämä tiedot ovat julkisesti saatavilla Kansallisarkiston Astia-palvelun kautta tilaamalla. Koska tutkimukseen sisältyy aineiston keruuta, on aineiston keruun yhteydessä laadittu EU:n yleiseen tietosuoja-asetuksen (GDPR) artiklojen 13 ja 14 mukaisesti asiakirja *Tieteellisen tutkimuksen tietosuojaseloste*. Peruseriaatteena voidaan pitää hyvän tieteellisen käytännön (research integrity) peruseriaatteita, joita eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen²³³ mukaan ovat rehellisyys, luotettavuus, vastuunkanto ja arvostus.²³⁴ Tavoitteena tuottaa tutkimustietoa, jota on mahdollista hyödyntää mahdollisissa muissa tutkimuksissa.²³⁵ Tutkimuksessani on lisäksi noudatettu hyvää tieteellistä tapaa, joka perustuu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeeseen.²³⁶

²³¹ Braun – Clarke 2006, s. 87.

²³² Kainulainen – Honkatukia 2021, s. 118.

²³³ ALLEA – All European Academies. The European Code of Conduct for Research Integrity, www.allea.org.

²³⁴ Keiski ym. 2023, s. 11.

²³⁵ Soininen 1995, s. 19–20.

²³⁶ Keiski ym. 2023.

4 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset koskien HE 40/1990 vp-lakihanketta ja sitä edeltäneitä yhteisen rangaistuksen historiallisia lainsäädännön vaiheita. Analysoin lakiuudistukseen johtaneita syitä tarkastelemalla lain syntytaustaa ja 1900-luvun lainsäädäntöprosessin oikeudellisia piirteitä. Lisäksi erittelen poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia tekijöitä, jotka vaikuttivat uudistuksen syntyyn. Olen tarkastellut rikoslain 7 luvun lakimuutosta yleisellä tasolla suhteessa kriminaalipolitiikan muutostrendeihin, peilaten kehitystä Hirschin sidosteoriaan sekä 1980-luvun lopun yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, joka osaltaan vaikutti yhteisen rangaistuksen kehitykseen.

4.1 Lakihankkeen syntytausta, historialliset vaiheet ja valmisteluprosessi

Olen koonnut lakihankkeen syntytaustaan liittyvät merkittävimmät lähistorialliset kehitysvaiheet alla olevaan taulukkoon. Taulukossa on ryhmitelty keskeisten oikeusministeriön asiantuntijatahojen 1900-luvun aikana esittämät uudistamishdotukset, jotka kytkeytyvät yhteisen rangaistuksen kehityskulkuun.

Taulukko 3. Oikeusministeriön toimeksiannosta esitetyt aikaisemmat uudistamishdotukset 1900-luvulla ²³⁷

Uudistamishdotus	Keskeinen sisältö
Professori Allan Serlachiuksen luonnos vuonna 1920	Serlachiuksen ehdotuksen mukaan rangaistus tuli määrätä samalla tavoin riippumatta siitä, oliko rikokset tehty yhdellä tai useammalla teolla.
Rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintö (1972: B 43)	Ehdotettiin luopumista ideaali- ja reaalikonkurrenssin erottelusta, koska nähtiin ettei rikoksen tekeminen yhdellä teolla osoita lievempää syyllisyyttä tekijässä, kuin rikoksien teko eri teoilla. Kokonaisrangaistuksen osalta ehdotettiin Serlachiuksen esittämän tavoin yhtenäisrangaistusperiaatetta.
Rikoskonkurrenssityöryhmän mietintö (OLJ 5/1973)	Rikoskonkurrenssityöryhmä ei suositellut konkurrenssimuotojen erottelujen poistamista, koska RL 7 luvun muuttaminen olisi mietinnön mukaan johtanut laajoihin muutoksiin myös rikoslain ulkopuolella että rikosprosessilainsäädännössä.
Kriminaalityöryhmän ehdotus (OLJ 3/1978)	Työryhmä ehdotti siirtymistä yhtenäisrangaistusjärjestelmään ja konkurrenssin lajien erottelun poistamista.
Hallituksen esitys (HE 84/1980 vp)	Esityksessä ehdotettiin rikoslain 7 lukua uudistettavaksi kokonaan. Esitettiin, että konkurrenssimuotojen erottelusta tuli luopua kaikissa usean rikoksen tapauksissa. Lisäksi ehdotettiin, että yksikkörangaistukset jätettäisiin määräämättä kokonaan kaikissa rikosten yhtymisen tapauksissa ja niistä tuomittaisiin vain yksi yhteinen rangaistus.

²³⁷ Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1978; HE 40/1990 vp.

Päätin aloittaa tutkimukseni rikoslain voimaantulon jälkeisistä ajoista, eli 1800-luvulta alkaen, koska jo tuolloin alkoi ilmetä yhteiseen rangaistukseen liittyviä epäkohtia.²³⁸ 1860-luvulta Suomeen rikoslainsäädännön uudistustyö käynnistyi valtiopäivien koolle kutsumisen myötä. 1800-luku ennen valtiopäivien koolle kutsumista ei kuitenkaan merkinnyt rikoslain uudistushankkeen osalta täydellistä lepovaihetta. Saksasta alkujaan lähtöisin ollut uusi näkemys *konkurrenssiopista* oli jo raivannut tietä myös Suomessa.²³⁹ Tarkasteltaessa 1800-luvun loppua voidaan todeta, että myös *rikoskonkurrenssia koskeneet säännösehdotukset* kävivät läpi erilaisia käännteitä rikoslain monivaiheisten valmistelutöiden aikana.²⁴⁰ Konkurrenssilajien *kolmijako* eli ryhmittely ideaalikonkurrenssiin, reaalikonkurrenssiin ja jatkettuun rikokseen on katsottu esiintyneen jo vuoden 1875 ehdotuksessa.²⁴¹ Ehdotusta edellä kerrottuun kolmijakoon perusteltiin tuolloin sillä, että yhdellä toiminnalla monia rikoksia tehnyt olisi vähemmän rikollinen kuin vastaavasti henkilö, joka teki rikokset useammalla toiminnalla ja joiden tekemiseen tarvittiin uusia, tuon ajan kielellä ilmaistuna ”tuumailemisia” ja päätöksiä rikoksista.²⁴²

Suomen rikoslaki julkaistiin vuonna 1889 ja se astui voimaan vuonna 1894.²⁴³ Varsin pian rikoslain voimaantulon jälkeen professori Allan Serlachius nosti esiin tarpeen konkurrenssijärjestelmän *yksinkertaistamisesta*.²⁴⁴ Järjestelmän uudistamistarve ilmeni *Serlachiuksen laatimasta ehdotuksesta uudeksi rikoslaiksi ja sen vuonna 1920 ilmestyneestä yleisestä osasta*.²⁴⁵ Hänen mukaansa tekojen rajaaminen konkurrenssin lajeihin kuuluviin ideaali- ja reaalikonkurrenssiin oli mielivaltaista. Serlachiuksen ehdotuksessa hylättiin edellä kerrottujen konkurrenssilajien²⁴⁶ erilainen sääntely, eikä hän nähnyt perusteltuja syitä tehdä rangaistavuutta riippuvaisiksi näin epämääräisistä kriteereistä. Edellä kerrotun vuoksi Serlachius ehdotti jo tuolloin, että mikäli eri rikoksista olisi tuomittava vapausrangaistusta

²³⁸ OLJ 3/1978, s. 10.

²³⁹ Koskinen 1973, s. 43.

²⁴⁰ Ks. Koskinen 1973, s. 47-69, jossa käsitellään ideaali-, reaalikonkurrenssia sekä jatkettun rikoksen säännösten syntyvaiheita. Koskinen esittelee ehdotukset ja niiden ydinsisällöt kronologisesti.

²⁴¹ Ks. Koskinen 1973, s. 48, jossa *ehdotus*-sanaa käytetään viittaamaan vuosien 1875 ja 1884 rikoslakiehdotuksiin. Koskinen mukaan termi kattaa myös vuosien 1885 ja 1888 rikoslakiesitykset ja niistä syntyneet säätyjen kannanotot.

²⁴² Koskinen 1973, s. 47-48.

²⁴³ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 14. Ks. myös Serlachius 1919, s. 15.

²⁴⁴ OLJ 3/1978, s. 10. Ks. myös Viljanen 1986, s. 5.

²⁴⁵ Ks. Koskinen 1973, s. 64-65, jonka mukaan Serlachius oli jo vuonna 1909 painetussa kirjassaan suhtautunut konkurrenssia koskeviin säännöksiin varsin kriittisesti ja esittänyt konkurrenssijärjestelmän uudistamistoimia.

²⁴⁶ Ideaali- ja reaalikonkurrenssin käsitettä tarkastellaan kappaleessa 2.1.

määräajaksi, niistä olisi tuomittava *yksi yhtenäisrangaistus*. Hän ei pitänyt jatkettua rikosta²⁴⁷ konkurrenssilajina, vaan tulkitsi sen yhtenä rikoksena. Serlachius totesi ehdotukseensa myös, että tuomio katkaisee konkurrenssin. Ehdotus ei kuitenkaan johtanut lainsäädäntötoimiin.²⁴⁸ Tärkeänä vaiheena yhteisen rangaistuksen kehityksessä voidaan pitää myös RL 7 lukua koskevaa ja *reaalikonkurrenssin* säännöksiä käsittelevää muutosta, jonka osittaiset uudistukset toteutettiin 17.11.1939 annetulla lailla (402/1939). Uudistuksen yhteydessä muodostettiin RL 6 ja RL 7 luvusta seuraamusjärjestelmä, joka rikosten uusiutuessa muuttui asteittain ankarammaksi. Puhuttiin myös lievennetyistä lisäämisperiaatteesta, joka koski ainoastaan ennen tuomiota tehtyjä rikoksia.²⁴⁹ Jos rikoksentehtyjä tuomittiin useammasta rikoksesta samanaikaisesti, hän sai rangaistuksia yhdistettäessä teoistaan lievennystä. Jos henkilö teki rangaistukseen tuomittuna jälleen uuden rikoksen, josta seurasi tuomio, oli koko rangaistus suoritettava täysimääräisenä. Mikäli henkilö rangaistusta suoritettuaan syyllistyi uuteen rikokseen, tuli hänen osakseen tällöin säännönmukaista ankarampi rangaistus. Säännökset osoittautuivat käytännössä epätydyttäväksi.²⁵⁰ Konkurrenssijärjestelmää muutettiin edelleen vuoden 1939 jälkeen sakkojärjestelmään liittyvien uudistuksien (316/1963 ja 28/1969) seurauksena.²⁵¹

Rikoslain säännöstöä haluttiin uudistaa myös vuonna 1968, ja tätä varten oikeusministeriö asetti *toimikunnan* tarkastelemaan rikosten yhtymistä koskevaa lainsäädäntöä.²⁵² Työn tuloksena valmistui *rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintö (1972: B 43)*.²⁵³ Viljasen mukaan vuoden 1968 mietintöä voidaan pitää *alkukohtana* rikosten yhtymistä koskevalle lainsäädännön uudistamiselle ja sen myötä laaditulle hallituksen esitykselle (HE 40/1990 vp).²⁵⁴ Mietinnössään toimikunta ehdotti RL 7 luvun osalta kokonaisvaltaista reformia.

²⁴⁷ Jatketun rikoksen käsitettä tarkastellaan kappaleessa 2.1.

²⁴⁸ Koskinen 1973, s. 64–66 ja s. 334–335, jossa käsitellään Serlachiuksen vuoden 1920 ehdotusta uudeksi rikoslaiksi (RL 9 luku, rangaistavien tekojen yhtymisestä). Ks. myös Serlachius 1919 s. 226–239, jossa tarkastellaan rangaistuksen määräämistä rikosten yhtyessä. Ks. HE 40/1990 vp, s. 21 sekä OLJ 3/1978 s. 10.

²⁴⁹ Koskinen 1973, s. 66–67.

²⁵⁰ KM 1972: B43, s. 1. Ks. myös Koskinen 1973, s. 66–67, jossa lievennetyillä lisäämisperiaatteella viitataan useiden rikosten tilanteeseen, jossa tuomiota ei ole vielä annettu. Ks. myös Koskinen 1973, s. 15, jonka mukaan lievennetyssä lisäämisperiaatteesta lähtökohdaksi otettiin ankarin yksikkörangaistus, johon tehty lisäys saatettiin määritellä eri tavoin. Lisäys saatettiin kytkeä muihin rangaistuksiin siten, että niistä lisättiin tietty kiinteä murto-osa tai tuomioistuimien saattoi lisätä rangaistukseen harkintansa mukaan määrätyn osan. Ankarimpien rangaistusten määrää säädettiin joko kiinteiden sääntöjen mukaan tai tuomioistuimen arvioinnin perusteella.

²⁵¹ Ks. Koskinen 1973, s. 68, jossa sakkojärjestelmän uudistuksista lisää.

²⁵² Koskinen 1973, s. 22. Ks. myös Majanen 1991, s. 946 sekä Viljanen 1992, s. 5. Lisäksi KM 1972: B 43, s. 1–2, jonka mukaan toimikunnan puheenjohtajaksi kutsuttiin oikeusneuvos Östen Elfving ja jäseneksi oikeusneuvos Paavo Salervo.

²⁵³ Koskinen 1973, s. 22. Majanen 1991, s. 946.

²⁵⁴ Viljanen 1992, s. 5.

Toteutettuna tämä ehdotus merkitsi luopumista *eri konkurrenssilajien erottelusta* ja sen sijaan siirtymistä kaikissa tapauksissa *yhtenäisrangaistusjärjestelmän* pariin.²⁵⁵ Toimikunta kannatti yhtenäisrangaistusta ja silloisesta konkurrenssijärjestelmästä luopumista, sillä rajanveto eri konkurrenssitapausten välille oli toimikunnan mukaan lähinnä teoreettinen eikä se ollut aina yhtenevä käytännön elämän ilmiöiden kanssa. Rikosten yhtymistä koskevat säännökset aiheuttivat runsaasti työtä, sillä tuomioistuimet joutuivat suorittamaan toisinaan hyvinkin sekavia rangaistusten yhdistämisiiä. Toimikunta katsoi ettei epäkohtien poistaminen ollut mahdollista ellei järjestelmän mukaisia konkurrenssimuotojen eroja poisteta.²⁵⁶ Toimikunnan mietinnön valmistumisen aikaan tutkijana toimiva Koskinen työsti väitöskirjaansa yksitekoisten rikosten yhtymisestä. Hän kuvaili väitöskirjaa laatiessaan pohtineensa – ja jopa hieman pelänneensä, että kesken projektin hän saattaisi huomata olevansa tutkija voimassa *olleelle* oikeudelle, koska rikoslainsäädäntömme uudistustyön tahti oli tuohon aikaan erittäin dynaaminen.²⁵⁷ Uudistustyön dynaamisuutta kuvastaa myös 1970-luvulla aloitettu *rikoslain kokonaisuudistus*, joka käynnistettiin vuonna 1972 rikosoikeuskomitean asettamisella.²⁵⁸

Yhteiseen rangaistukseen liittyvä kehitystyö jatkui, kun oikeusministeriö teki vuoden 1973 tammikuussa päätöksen erillisen *rikoskonkurrenssityöryhmän* asettamisesta. Tämä työryhmä jatkoi aikaisemman, vuosina 1968–1972 toimineen rikoskonkurrenssitoimikunnan mietinnön pohjalta tehtävää lainsäädäntötyötä.²⁵⁹ Tehtäväksi asetettiin ensinnäkin suppeahkon selvityksen laatiminen rangaistuksen määräämisen sääntelystä eri maissa. Toiseksi työryhmän piti tarkastella erilaisia sääntelymahdollisuuksia ja esittää niistä ratkaisusuositukset ottamalla huomioon Suomen lainsäädäntö. Huomioon tuli ottaa myös rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintö ja annetut lausunnot sekä rangaistusten oikeasuhtaisuus ja prosessitaloudelliset seikat.²⁶⁰ Aikataulutavoitteeksi rikoskonkurrenssityöryhmälle annettiin mietinnön

²⁵⁵ Koskinen 1973, s. 22.

²⁵⁶ KM 1972: B43, s. 5.

²⁵⁷ Koskinen 1973, s. 20–22. Ks. myös Majanen 2013, s. 102, jossa kerrotaan Koskisen mietteitä, kun hän kuvailee tehneensä väitöskirjatutkimustaan kilpaa lainsäätäjän kanssa. Koskinen voitti kilvan, sillä hänen väitöskirjansa *Yksitekoisesta rikosten yhtymisestä erityisesti silmällä pitäen ideaali- ja reaalikonkurrenssin erottelua* valmistui vuoden 1973 keväällä. Yhtenäisrangaistusjärjestelmään siirtyminen tapahtui vuonna 1992.

²⁵⁸ Ks. Lahti 2004, s. 412, jonka mukaan rikoslain kokonaisuudistus käynnistyi rikosoikeuskomitean asettamisen jälkeen ja jatkui useiden vuosien ajan. Kokonaisuudistuksessa pääasiallinen huomio kohdistui *rangaistavuuden arviointiin* eli siihen, mistä rikoksista rangaistaan ja kuinka ankarasti. Ks. myös Kostiainen 2023, s. 1–2.

²⁵⁹ Majanen 1991, s. 946–947. Ks. myös OJL 5/1973, s. 1–2, jonka mukaan puheenjohtajaksi työryhmään määrättiin lainsäädäntöneuvos Helge Rontu. Lisäksi jäseniä olivat hallitusneuvos Esko Raunio, erikoistutkija Patrik Törnudd ja sihteerijäsenenä toiminut oikeustieteen lisensiaatti Martti Majanen. Pysyvinä asiantuntijoina työryhmässä olivat oikeustieteen lisensiaatti (väit.) Pekka Koskinen ja oikeustieteen lisensiaatti Raimo Lahti.

²⁶⁰ OJL 5/1973, s. 1–2. Ks. myös HE 40/1990 vp, s. 21.

valmistuminen toukokuun 1973 loppuun mennessä. Mietintö valmistui neljä kuukautta myöhemmin (OLJ 5/1973).²⁶¹

Rikoskonkurrenssityöryhmä esitti mietinnössään seuraavat ehdotukset: voimassa ollut ideaalikonkurrenssia koskeva säännös säilytettäisiin ennallaan.²⁶² Myös jatkettun rikoksen käsitteen ehdotettiin säilytettävän ennallaan, mutta sen määritelmää haluttiin selventää, koska silloinen jatkettun rikoksen sääntely oli työryhmän näkemyksen mukaan epämääräisesti ennustettavaa ja jopa oikeudenmukaisuutta vaarantavaa. Tuon aikaista rikoslain RL 7 luvun toista pykälä ehdotettiin tarkistettavaksi ja esitettiin, että säännöstä sovellettaisiin tilanteissa, joissa teot olisivat ”saman rikoksen jatkamista” ja toteuttaisivat saman perustunnusmerkistön. Kolmanneksi esityksessä ehdotettiin otettavan käyttöön erityinen, niin kutsuttu *privilegoidun reaalikankurrenssin käsite*. Säännös tunnettiin tuolloin jatkettuna rikoksena ja sitä ehdotettiin sovellettavan rikoksiin, jotka eivät toteuttaneet samaa tunnusmerkistöä, mutta kuuluivat samaan rikossarjaan joko tekoajasta, rikosentekijän tarkoitukselta tai muun yhteyttä osoittavan seikan vuoksi. Esimerkiksi nostettiin omaisuusrikoksen sarjat, joista ehdotettiin määrättävän yksi rangaistus. Sen sijaan rikossarjasta selvästi erillään olevista teoista ehdotettiin määrättäväksi yksikkörangaistus. Kaikki edellä kerrotut ehdotettiin yhdistettäväksi lopuksi samalla tavoin kuin aiemminkin.

Rikoskonkurrenssitoimikunta korosti lausunnoissaan, ettei järjestelmän pääperiaatteita muutettaisi. Konkurrenssin katkeamisen ehdotettiin tapahtuvan entiseen tapaan tuomiosta. Silloisen rikoslain 7 luvun 9 §:ssä säädettyjä tapauksia varten esitettiin menettelyä uudistettavan siten, että täytäntöönpanovaiheen yhdistäminen olisi siirretty raastuvanoikeuksiin tai kihlakunnanoikeuksiin. Perusteluna oli menettelyn nopeutuminen ja oikeusturvan parantaminen, kun tuomitulle annettiin tilaisuus olla saapuvilla rangaistusten yhdistämisessä. Toimikunta ehdotti myös, että tuomioistuimella olisi oikeus katsoa aikaisemmin tehdyn, mutta myöhemmin ilmi tulleen rikoksen vuoksi tuomittavan rangaistuksen sisältyvän aikaisempaan tekoon. Lisäksi ehdotettiin, että ideaalikonkurrenssin ja jatkettun rikoksen tilanteissa tulisi soveltaa vain yhtä rangaistusasteikkoa, kuten tuolloisessakin laissa tehtiin. Maksimiksi privilegoidun reaalikankurrenssin tapauksissa ehdotettiin *kahden in absracto* summaa tai vuodella korotettua ankarinta rangaistusta. Toimikunta lisäsi, että nimitystä ”yhtenäisrangaistus” käytettäisiin tuomittavasta rangaistuksesta, joka olisi privilegoidun reaalikankurrenssin mukainen. Tapauksissa, joissa

²⁶¹ Majanen 1991, s. 946–947.

²⁶² Ks. OLJ 5/1973, s. 5, jonka mukaan vuoden 1973 rikoslaissa oli kyseessä RL 7 luvun 1§.

olisi kyseessä kvalifioitujen reaalikonkurrenssin rangaistukset, niistä kustakin rikoksesta ehdotettiin määrättäväksi rangaistukset erikseen. Lisäksi rangaistukset yhdistettäisiin, jolloin kyseessä olisi kokonaisrangaistus, jossa noudatettaisiin lievennettyä lisäämisperiaatetta ja kenties maksimia alentaen.²⁶³

Työryhmän mukaan ehdotettu uudistus voitiin laittaa ennen rikoslain kokonaisuudistusta vireille eikä se estänyt perusteellisemmän uudistuksen suunnittelua. Lopuksi työryhmä esitti huolensa sen aikaisten konkurrenssimuotojen hävittämisestä, sillä paluu myöhemmin tulisi luultavasti olemaan vaikeampaa.²⁶⁴ Yhteenvetona työryhmä totesi, ettei katsauksen perusteella ollut mahdollista esittää selkeitä ja johdonmukaisia kehityslinjoja. Ryhmä vertaili muiden maiden, kuten Ruotsin, Norjan, Tanskan sekä Islannin konkurrenssisääntöjä ja totesi monen maan luopuneen konkurrenssimuotojen erottelusta.²⁶⁵ Lisäksi katsauksessa tuotiin esiin konkurrenssijärjestelmien rakentaminen kunkin maan kansallisen lainsäädännön pohjalle. Työryhmällä ei ollut mahdollisuutta selvittää yksityiskohtaisesti kunkin maan oikeudenhoitoa ja rikosoikeudellista lainsäädäntöä, sillä aikaa ja työvoimaa oli vähän. Myös toimeksiannossa pyydettiin suppeamuotoista selvitystä. Täten vertailu eri maiden välillä jäi niukaksi.²⁶⁶

Työryhmä totesi mietinnössään, että täysin uuden, yhtenäisrangaistukseen perustuvan järjestelmän rakentaminen olisi teknisesti haastavaa. Erityisesti huomio kiinnitettiin rikoslain 7 lukuun, jolla on keskeinen asema rikoslaissamme. Työryhmän mukaan RL 7 lukuun kohdistuvat muutokset vaikuttaisivat melko laajasti niin rikoslakiin, rikosprosessilakiin kuin rikoslain ulkopuolisiin säännöksiin. Painoarvo kohdistettiin etenkin prosessilainsäädäntöön, joka oli koettu vuonna 1973 erityisen mutkikkaaksi. Näistä syistä *työryhmä ei katsonut voivansa suositella eri konkurrenssimuotojen poistamista osittaisuudistuksena* vaikka periaatteellisia syitä uuden järjestelmän vastustamiseen ei ollut. Mietinnössä todettiin, että mikäli kyseinen järjestelmä päätettäisiin hyväksyä, sen valmistelun tulisi olla perusteellista ja huomioida myös muun lainsäädännön muutostarpeet.

²⁶³ OLJ 3/1978, s. 5–7.

²⁶⁴ OLJ 1973, s. 3–7.

²⁶⁵ OLJ 1973, s. 8–12. Ks. myös OLJ 1973, s. 13–20, jossa todetaan, että työryhmän toteuttamassa maiden välisessä konkurrenssisääntöjen vertailussa oli mukana edellä mainittujen lisäksi Saksan liittotasavalta, Saksan demokraattinen tasavalta, Itävalta, Sveitsi, Ranska, Neuvostoliitto, Puola sekä common law-maat.

²⁶⁶ OLJ 1973, s. 8.

Suurimmaksi epäkohdaksi työryhmä nosti rangaistuksen suhteellisen ankaruuden reaalikonkurrenssitapauksissa. Ongelmalliseksi tilanne muodostui erityisesti silloin, kun rikoksia oli tehty useita ja RL 7 luvun 2§:n säännöksen laajentavan tulkinnan rajat venyivät. Lisäksi kyseistä lainkohtaa sovellettiin eri tuomioistuimissa vaihtelevin tavoin eikä korkeimmalta oikeudelta löytynyt vakiintunutta ja yhtenäistä tulkintakäytäntöä.²⁶⁷ Joulukuussa 1976 rikosoikeuskomitea jätti oikeusministeriölle komiteamietintönsä (KM 1976:72) koskien rikoslain kokonaisvaltaista perusuudistusta. Kyseinen uudistus oli laajuudeltaan merkittävä. Komitea oli aloittanut työnsä sen parissa huhtikuussa 1972.²⁶⁸ Osana laajaa rikoslainsäädännön perusuudistusta komitea otti kantaa myös konkurrenssijärjestelmän uudistamistoimenpiteisiin.²⁶⁹

Lisäksi oikeusministeriössä oli asetettu vuonna 1972 niin sanottu *kriminaalityöryhmä*, jonka tehtävänä oli laatia ehdotuksia koskien eräitä rikosoikeudellisten säädösten uudistamisia. Kriminaalityöryhmän yhtenä tehtävänä oli rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisen valmistelu, jonka se suoritti kahdessa vaiheessa (1.–3.-30.9.1974 ja 1.11.1975–28.2.1978, OLJ 3/1978).²⁷⁰ Kriminaalityöryhmä esitti rikoskonkurrenssitoimikunnan tavoin,²⁷¹ että konkurrenssilajien erottelusta tulisi luopua ja siirtyä yhtenäisrangaistusjärjestelmään. Ehdotukseen kirjattiin lisäksi, että yhteisen rangaistuksen pituus olisi saanut olla maksimissaan kaksi kertaa niin pitkä kuin enimmäisrangaistus törkeässä rikoksessa. Samalla ehdotettiin, että enimmäisrangaistuksen sai ylittää enintään kahdella vuodella. Työryhmän pyrkimyksenä oli myös lieventää kohtuuttoman pitkiä ehdollisia vankeusrangaistuksia. Kriminaalityöryhmä esitti ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain muuttamista siten, että rikoksenteikijän tuomion täytäntöönpanossa määrätyn ehdollisen rangaistuksen ja uudesta rikoksesta määrätyn ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan tuomittaisiin yhteinen vankeusrangaistus. Ehdotettu yhteinen rangaistus kattaisi sekä ehdollisen rangaistuksen että uuden ehdottomana tuomitun rangaistuksen.²⁷² Tarkastuslautakunta vastaanotti kriminaalityöryhmän hallituksen esityksen muotoon laatiman ehdotuksen ja antoi siitä lausuntonsa saman vuoden elokuussa (Laintarkastuslautakunnan

²⁶⁷ OLJ 5/1973, s. 3–4.

²⁶⁸ KM 1976:72, s. 3–6.

²⁶⁹ Majanen 1991, s. 946; rikosoikeuskomitean mietintö (1976:72), s. 123–125.

²⁷⁰ Majanen 1991, s. 946–947.

²⁷¹ Rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintö (1972: B 43).

²⁷² OLJ 3/1978, s. 5.

lausunto N:o 2/1978).²⁷³ Vuoden 1980 kesäkuussa eduskunta sai käsiteltäväkseen hallituksen esityksen rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta (HE 84/1980), joka sisälsi muutosehdotuksia kriminaalityöryhmän aiemmin laatimaan ehdotukseen (OLJ 3/1978).²⁷⁴ Hallituksen esitys (HE 84/1980 vp) raukesi lakivaliokunnassa keskeneräisenä vaalikauden päätyttyä maaliskuussa 1983.²⁷⁵

4.2 Huomiota lakihankkeen valmistelun vaiheista ennen ja jälkeen eduskuntakäsittelyn

Tässä luvussa esitän huomioita tutkimukseni kohteena olevan lakihankkeen etenemisestä, aloittaen sen varhaisemmista valmisteluvaiheista.²⁷⁶ Kyse on hyvin vanhasta lakihankkeesta, joten käsittelen aineistoa siltä osin, kuin sitä oli saatavilla.²⁷⁷ Eduskuntakäsittelyyn liittyvää aineistoa löytyy eduskunnan verkkosivuilta.²⁷⁸ Kuten edellä mainittiin, 1980-luvulla laadittu rikosten yhtymistä koskeva hallituksen esitys raukesi lakivaliokunnassa keskeneräisenä vaalikauden päätyttyä maaliskuussa 1983.²⁷⁹ Tämän jälkeen kului lähes viisi vuotta, kunnes oikeusministeriö päätti tammikuussa 1988 asettaa *yhtenäisrangaistustyöryhmän*, jonka tehtävänä oli laatia uusi hallituksen esitys rauenneen esityksen sekä kuultujen asiantuntijalausuntojen pohjalta. Tätä ajankohtaa voidaan pitää HE 40/1990 vp-lakihankkeen varsinaisena käynnistymishetkenä.²⁸⁰ Yhtenäisrangaistustyöryhmän laatima hallituksen esitys oli suurimmilta osiltaan lähes samanlainen, kuin aiemmin rauennut hallituksen esitys (HE 84/1980 vp).²⁸¹

Jo valmistelun aikana vertailtiin erityisesti vanhan ja uuden järjestelmän *ankaruutta*. Kyseistä pohdintaa käytiin myös Timo Mäkisen laatimassa muistiossa vuonna 1989, jossa esitettiin kolme eri vaihtoehtoa yhteisen rangaistuksen voimaantulosäännökseksi, jossa haastetta toivat *lievemmän lain periaatteeseen* liittyvät kysymykset.²⁸² Siirtymäsäännöksiä laadittaessa lähdettiin siitä, että yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevien säännöksiä tuli johtaa

²⁷³ Majanen 1991, s. 946-947.

²⁷⁴ HE 84/1980 vp, s. 6.

²⁷⁵ Majanen 1991, s. 946-947.

²⁷⁶ HE 40/1990 vp.

²⁷⁷ Ks. lähdeluettelo, jossa Kansallisarkiston materiaalit luettelotuna.

²⁷⁸ Ks. www.eduskunta.fi. Ks. myös lakitutka.fi.

²⁷⁹ Hallituksen esitys eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta (HE 84/1980).

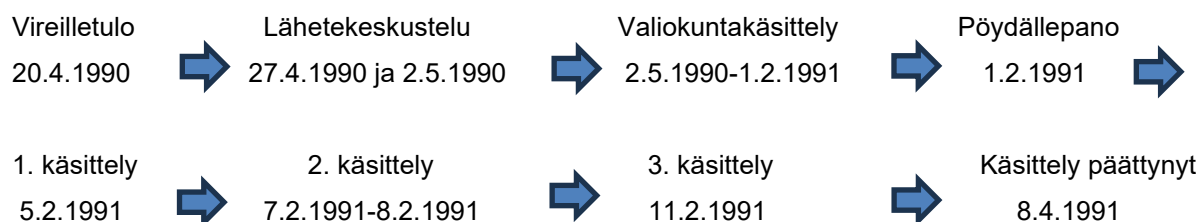
²⁸⁰ Majanen 1991, s. 946-947. HE 40/1990 vp, s. 22-23.

²⁸¹ HE 40/1990 vp, s. 23.

²⁸² KA, muistio, Ea:1005, 04 / Mäkinen 27.9.1989, s. 1, jonka mukaan uudistuksessa laaditussa rikoslain voimaantulosäännöksessä tuli ottaa huomioon lievemmän lain periaate. Ks. myös HE 40/1990 vp s. 40-43 voimaantulo- ja siirtymäsäännöksiä sekä lievemmän lain periaateesta.

enimmillään yhtä ankaraan tai jonkin verran lievempään lopputulokseen.²⁸³ Mäkisen mukaan oli vaikea päätellä sitä, kumpi laki johti lievempään lopputulokseen.²⁸⁴ Koska Mäkisen aineisto oli laadittu 27.9.1989, voidaan päätellä, että kyseessä oli perusvalmistelu-vaihe, joka sisälsi vaihtoehtojen vertailua, puntarointia sekä selvitysten ja muistioiden laatimista.²⁸⁵ Aineiston mukaan katsottiin näytettävän jokseenkin selvältä, että vanhan järjestelmän aikainen laki olisi lievempi erityisesti tilanteissa, joissa rikokset oli tehty yksin teoin (ideaalikonkurrenssi) tai jatkettuna rikoksena. Sen sijaan vanhassa järjestelmässä käytössä olleen yhdistetyn rangaistuksen (reaalikonkurrenssi) ja uuden yhteisen rangaistuksen vertailu ei antanut selvää vastausta siihen, kumpi laki johtaisi *in concreto* lievempään lopputulokseen. Lopuksi Mäkisen pohdinnoissa todettiin, ettei mikään lopulta viitannut siihen, että uuden järjestelmän mukainen yhteinen rangaistus olisi *in concreto* ankarampi kuin vanhan järjestelmän mukainen yhdistetty rangaistus. Aineistosta kävi selkeästi ilmi myös se, että vanhoista säännöksistä haluttiin päästä mahdollisimman pian eroon, jotta uutta lakia päästäisiin soveltamaan nopealla aikataululla.²⁸⁶ Työryhmän mietintö²⁸⁷ valmistui reilun vuoden jälkeen toukokuussa 1989 ja sen pohjalta laadittiin oikeusministeriössä huhtikuussa 1990 annettu hallituksen esitys.²⁸⁸ Olen kuvannut kyseiseen hallituksen esitykseen liittyvät eduskunnan käsittelyvaiheet kuviossa 3.

Kuvio 3. Lakihankkeen eteneminen eduskunnassa²⁸⁹

²⁸³ HE 40/1990 vp, s. 40.

²⁸⁴ Ks. KA, Ea:1005, 04, jossa hallituksen esityksen (HE 40/1990 vp) voimaantulosäännöksen vaihtoehdot esiteltä tarkemmin.

²⁸⁵ Kivivuori 1986, s. 34. Ks. tarkemmin 1980-luvun lainvalmistelun vaiheista Kivivuori 1986, s. 34-37.

²⁸⁶ KA, Timo Mäkinen 27.9.1989, s.1.

²⁸⁷ Ks. Kivivuori 1986, s. 34-35, jossa on esitetty lainvalmistelun työvaiheet. Mietintö sijoittuu yleensä perusvalmistelu-vaiheeseen.

²⁸⁸ HE 40/1990 vp. Ks. lisäksi Majanen 1991, s. 946-947.

²⁸⁹ Eduskunta.fi.> FI > Vaski > Trip. Asian käsittelytiedot HE 40/1990 vp, kohta valiokuntakäsittely, lakivaliokunnan mietintö.

Esitys sai asiantuntijoilta osakseen enimmäkseen kannatusta, mutta kielteisissä lausunnoissa järjestelmään siirtymistä pidettiin muun muassa hyvin isotöisenä suhteessa tavoiteltuun hyötyyn nähden.²⁹⁰ Eduskunnassa lakiuudistusta vastustavissa puheenvuoroissa nostettiin vahvalla tavalla esiin huoli *kokonaisrangaistuksen lievenemisestä* useiden rikoksien tapauksissa.²⁹¹ Toiseksi epäkohdaksi puheenvuorossa nostettiin esiin konkurrensin katkeamiseen liittyvät uudet säännökset.²⁹² Sen sijaan yhtenäisrangaistuksen puolesta puheenvuoron pitänyt edustaja korosti, että muissa maissa kyseiseen järjestelmään oli jo siirrytty aiemmin ja Suomi oli siirtymässä siihen viimeisten maiden joukossa.²⁹³

Eduskunta lähetti 2.5.1990 hallituksen esityksen käsiteltäväksi lakivaliokuntaan. Valiokunnassa kuultiin asiantuntijoita eri oikeusasteilta ja viranomaisista, kuten oikeusministeriöstä, korkeimmasta oikeudesta, hovioikeuksista, poliisista ja tutkimuslaitoksista.²⁹⁴ Valiokunta otti kantaa *yhtenäisrangaistusperiaatteeseen* ja piti sitä yleisesti oikeudenmukaisena ja hyvänä. Samalla esitettiin myös huomautuksia ja muutosehdotuksia, joita tarkastellaan kappaleessa 4.4.

Esittelen seuraavaksi 29.5.1990 päivätyn muistion, joka laadittiin hallituksen esitykseen²⁹⁵ liittyen. Muistion laatija oli Jan Törnqvist oikeusministeriöstä. Käsittelen muistiota siltä osin, kun kyseessä on RL 7 lukuun tai yhteiseen rangaistukseen liittyviä asioita. Uudistus valmisteltiin työryhmässä, jonka puheenjohtajana toimi entinen lainsäädäntöneuvos Timo Mäkinen ja apulaisprofessori Martti Majanen. Muistio pohjautui rauenneeseen hallituksen esitykseen (HE 84/1980 vp) ja eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijoiden lausuntoihin. Suurimpia muutoksia kyseisessä muistiossa oli RL 7 luvun 2 §, jossa käsiteltiin

²⁹⁰ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 2-23.

²⁹¹ PTK 47/1990, s. 1507–1509, PKT 181/1990 vp, s. 6388.

²⁹² PKT 176/1990 vp, s. 6225

²⁹³ PKT 181/1990 vp, s. 6388–6389.

²⁹⁴ Valiokunnassa kuultavina olivat Jan Törnqvist, lainsäädäntöneuvos Timo Mäkinen oikeusministeriöstä, oikeusneuvos Henrik Grönqvist oikeusministeriön rikoslakiprojektista, apulaisoikeuskansleri Jukka Pasanen oikeuskanslerinvirastosta, oikeusneuvos Per Lindholm korkeimmasta oikeudesta, presidentti Kaarlo L. Ståhlberg Helsingin hovioikeudesta, presidentti Touko Kosonen Turun hovioikeudesta, pormestari Kauko Huttunen Helsingin raastuvanoikeudesta, kihlakunnantuomari Matti Karhunen Vantaan tuomiokunnasta, johtaja Patrik Törnudd oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, toimistopäällikkö Erkki Hämäläinen keskusrikospoliisista, kihlakunnantuomari Kalevi Nissinen Suomen kihlakunnan ja käräjätuomarit ry:stä, vs. oikeusneuvosmies Markku Leskinen Suomen Kaupunkituomarien Yhdistyksestä, professori Raimo Lahti, professori Inkeri Anttila ja apulaisprofessori Martti Majanen. Ks. LaVM n:o 15 - Esitys n:o 40 1990, s. 1.

²⁹⁵ HE 40/1990 vp.

enimmäisrangaistuksen ylittämistä koskevia säännöksiä määrättäessä yhteistä rangaistusta.²⁹⁶

Toisena suurempana muutoksena oli yksityiskohtaisempi säännös koskien yhteisen rangaistuksen mittaamista. Kolmas suurempi muutos liittyi yhteisen sakkorangaistuksen maksimiin, jossa maksimi nostettiin 180 päiväsakosta 240 päiväsakoon.

Muistiossa käytiin läpi vanhan konkurrenssijärjestelmän lähtökohdat ja todettiin, että rikoslain säännökset on kirjoitettu tilanteisiin, joissa on kyse yhden rikoksen ja siitä annettavan rangaistuksen määräämisestä. Mietinnössä todettiin olevan tarvetta täydentäville säännöksille, jotka koskevat usean rikoksen tapauksia ja rangaistuksen määräämistä niissä. Lisäksi tähdennettiin, että vanhassa järjestelmässä rangaistuksia yhdistettäessä tuli niiden kuulua samaan konkurrenssiryhmään, jonka katkaisi vankeustuomio.²⁹⁷ Muistiossa käsiteltiin uuden konkurrenssijärjestelmän käsitettä ja todettiin kyseessä olevan yhtenäisrangaistusjärjestelmä. Peruseriaatteena järjestelmässä oli, että kaikissa usean rikoksen tapauksissa rangaistus määrättiin saman periaatteen mukaisesti riippumatta siitä, oliko rikokset tehty yhdellä taikka useammalla teolla tai minkälainen kokonaisuus niistä muodostui.²⁹⁸

Muistiossa otettiin kantaa myös oikeuspaikka- eli forumsäännöksiin.

Yhteisrangaistusjärjestelmän todettiin edellyttävän joustoa oikeuspaikkasäännöksiin nykyiseen konkurrenssijärjestelmään verrattuna. Lisäksi todettiin ettei yhteisen rangaistuksen määrääminen jälkikäteistä täytäntöönpanoa varten ei ole niin mekaaninen toimenpide, kuin hovioikeudessa tapahtuva hallinnollinen yhdistäminen. Tavoitteeksi asetettiin joustavammat oikeuspaikkasäännökset siten, että kaikkia saman henkilön tekemiä rikoksia koskevat syytteet olisi mahdollista käsitellä saman oikeudenkäynnin aikana. Pääsääntönä esitettiin, että tuomioistuimella, jolla oli toimivalta käsitellä jotakin rikosta, on toimivalta käsitellä myös kaikkia muita saman henkilön tekemiä rikoksia siitä huolimatta, että ne oli tehty mahdollisesti toisen tuomioistuimen piirissä. Lisäksi esitettiin, että kaikkia rikokseen osallisia vastaan koskeva

²⁹⁶ KA, OM, muistio, Ea:1005, 04 / Törnqvist 29.5.1990, s. 4-5, jonka mukaan useiden rikoksien tapauksissa tuomioistuimella tulee olla mahdollisuus ylittää yksittäisestä rikoksesta säädetty maksimirangaistus. RL 7:2 ylittämissäännökset olivat muistiossa seuraavat: a) ei saa olla pidempi kuin eri rikosten enimmäisrangaistusten yhteisaika b1) ankarinta enimmäisaikaa ei saa ylittää enempää kuin yhdellä vuodella, jos vankeutta on alle kaksi vuotta, b2) kahdella vuodella, jos vankeusrangaistus on vähintään kasi vuotta, mutta alle neljä vuotta b3) ankarinta enimmäisaikaa ei saa ylittää enempää kuin kolmella vuodella, jos vankeutta on vähintään neljä vuotta

²⁹⁷ KA, OM, muistio, Ea:1005, 04. / Törnqvist 29.5.1990, s. 1–2.

²⁹⁸ KA, OM, muistio, Ea:1005, 04. / Törnqvist 29.5.1990, s. 1–2.

syyte käsitellään samassa tuomioistuimessa. Edellä kerrottu edellytti syyttäjien ja tuomioistuinten yhteistyötä. Uudistuksen voimaantulopäiväksi kirjattiin 1.1.1992.²⁹⁹ 2.10.1990 oikeusministeriö antoi lausuntonsa eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijoiden esittämien seikkojen perusteella. Oikeusministeriö otti kantaa muun muassa uudistuksen toteuttamistarpeeseen, rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen sekä yhteisen rangaistuksen määräämiseen täytäntöönpanovaiheessa. Asiantuntijoiden lausuntoja käsitellään seuraavassa kappaleessa.³⁰⁰

Yhtenäisrangaistustyöryhmän laatiman mietinnön pohjalta viimeisteltiin oikeusministeriössä huhtikuussa 1990 annettu hallituksen esitys (HE 40/1990 vp).³⁰¹ Vaalikauden loppuvaiheessa eduskunta hyväksyi helmikuussa vuonna 1991 hallituksen esityksen, johon lakivaliokunta oli tehnyt muutamia muutoksia.³⁰² Tasavallan presidentti vahvisti lain rikoslain muuttamisesta vaalikauden päättymisen kynnyksellä, 19.4.1991³⁰³ (sädöskokoelma n:o 697–710).³⁰⁴

Uuteen yhtenäisrangaistusjärjestelmään liittyneet ongelmat tunnustettiin virallisesti, kun lainsäädäntöön tehtiin olennaisia muutoksia 8.8.1997 annettujen lakien (751–755/97) myötä, jotka tulivat voimaan 1.10.1997 eli viisi ja puoli vuotta sen jälkeen, kun tasavallan presidentti oli vahvistanut edellisen lakimuutoksen yhtenäisrangaistuksen osalta.³⁰⁵ Hallituksen esityksen (HE 48/1997 vp) mukaan erityisen ongelmalliseksi koettiin etenkin *jälkikokkurenssia* koskeva säännöstö. Sen tarkoituksena oli saattaa rikoksentehtijä samaan asemaan kokonaisrangaistuksen osalta riippumatta siitä, käsiteltiinkö rikokset yhdessä vai useassa eri oikeudenkäynnissä. Jälkikokkurenssiin liittyvää säännöstöä pidettiin työläänä, vaikeaselkoisena ja joissain tapauksissa monimutkaisena. Erityistä huolta herätti myös se, että *järjestelmä mahdollisti jälkikäteisen puuttumisen jo lainvoiman saaneisiin tuomioihin.*³⁰⁶ Jälkikokkurenssissa ongelmia aiheuttivat etenkin tilanteet, joissa käräjäoikeus oli tuominnut suhteellisen pitkän ehdottoman vankeusrangaistuksen. Tämä rangaistus, joka oli lainvoimaa

²⁹⁹ KA, OM, muistio, Ea:1005, 04. / Törnqvist 29.5.1990, s. 8.

³⁰⁰ Hallituksen esitys N:o 40 rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. / Mäkinen, Törnqvist 2.10.1990. s.1–2. OM, KA.

³⁰¹ Majanen 1991, s. 947. Ks. myös HE 40/1990 vp, jonka mukaan muutettavaksi ehdotettiin eräitä muitakin lakeja sen perusteella, jos laeilla oli yhtymäkohtia uudistuksen alla olevaan rikoslain 7 lukuun.

³⁰² Ks. La VM 15/1990 vp.

³⁰³ Samalla tasavallan presidentti vahvisti myös lakimuutokset, jotka koskivat kolmeatoista muuta lakia, ks. Majanen 1991, s. 947.

³⁰⁴ Majanen 1991, s. 947.

³⁰⁵ Viljanen 1998, s.1.

³⁰⁶ Viljanen 1998, s.1–2.

vailla, otettiin huomioon, kun myöhempää tuomiota kohtuullistettiin. Kohtuullistamisessa saatettiin toimia siten, että hovioikeus tai korkein oikeus hylkäsi syytteen, joka koski ensiksi mainittua rikosta. Edellä kuvatussa tilanteessa tuomittu sai kohtuullistamisedun, joka varsinaisesti ei olisi kuulunut hänelle.³⁰⁷ Järjestelmää haluttiin yksinkertaistaa siten, että yhteistä rangaistusta ei enää määrättäisi eri aikoihin tuomituista ehdottomista vankeusrangaistuksista, vaan sitä vastoin tuomioistuimien voisi ottaa aikaisemmin tuomitun ehdottoman vankeusrangaistuksen lieventävänä seikkana kohtuuden mukaan tapauksissa, joissa rikos oli tehty ennen sen tuomitsemista.³⁰⁸

4.3 Asiantuntijalausuntojen analyysi

4.3.1 Huomioita lausunnoista ja lausunnonantajista

Oikeusministeriö laati 2.10.1990 *koosteen* rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamista koskien. Analyysini aineistoon olen valinnut ne kohdat, jotka liittyvät tutkimuksessani määriteltyjen tavoitteiden selvittämiseen.³⁰⁹ Asiakirjassa oikeusministeriö antoi lausuntonsa eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijoiden esittämien seikkojen perusteella.³¹⁰ Kooste sisälsi myös lukumääräisen erittelyn yhtenäisrangaistusjärjestelmän voimaan saattamista puoltaneista ja vastustaneista tahoista, jotka on jaettu eri ryhmiin heidän edustamansa organisaatiotyypin mukaan. Puolesta ja vastaan lausuntoja annettiin yhteensä 14 kappaletta. Suurimman osan lausunnoista antoi oikeuslaitos. Asiantuntijat ja yhdistykset muodostivat kumpikin noin viidesosan lausunnoista. Lisäksi yksi lausunto annettiin poliisista.

³⁰⁷ HE 48/1997 vp, s. 7.

³⁰⁸ HE 48/1997 vp, s. 1.

³⁰⁹ Ks. KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, jonka osalta tarkastelu kohdentuu lakimuutoksessa erityisesti RL 7 luvun 1 §: ään ja RL 7 luvun 5 §: ään.

³¹⁰ Oikeusministeriön lausunnot esitellään kappaleessa 4.5.

Taulukko 4. Lausunnonantajien esittely ja ryhmittely

Kategoria	Lausunnonantajat	Määrä ja % -osuus
Oikeuslaitos	Apulaisoikeuskansleri Jukka Pasanen, oikeuskanslerin virasto; Hovioikeuden presidentti Kaarlo L. Ståhlberg, Helsingin hovioikeus; Pormestari Kauko Huttunen, Helsingin raastuvanoikeus; Hovioikeuden presidentti Touko Kosonen, Turun hovioikeus; Oikeusneuvos Per Lindholm, Korkein oikeus; Kihlakunnantuomari Matti Karhunen, Vantaan tuomiokunta; Oikeusneuvos Henrik Grönqvist, rikoslakiprojekti	7 kpl (50 %)
Yhdistykset	Kihlakunnantuomari Kalevi Nissinen, Suomen kihlakunnan ja kärjätuomarit ry; Oikeusneuvosmies Jouko Nurminen, Suomen Kaupunginviskaaliyhdistys ry; Oikeusneuvosmies Markku Leskinen, Suomen Kaupunkituomarien Yhdistys ry	3 kpl (21 %)
Asiantuntijat	Professori Inkeri Anttila; Professori Raimo Lahti, Helsingin yliopisto; Tutkimuslaitoksen johtaja Patrik Törnudd, oikeuspoliittinen tutkimuslaitos	3 kpl (21 %)
Poliisi	Vt. apulaispäällikkö Erkki Hämäläinen, keskusrikospoliisi	1 kpl (7 %)

Alla olevasta kuviosta 3. käy ilmi lausunnonantajien kannat hallituksen esitykseen rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Lausunnonantajat on jaoteltu esitystä puoltaviin, vastustaviin ja neutraaliin kantaan. Yksitoista lausunnonantajaa eli suurin osa kannatti ehdotusta, kaksi vastusti ja yksi suhtautui neutraalisti.

Esitystä puoltavissa lausunnoissa esiintyi varautuneita ilmauksia kuten ”pitää yhtenäisrangaistusta sinänsä hyväksyttävänä”, ”esitetty uudistus on periaatteessa oikea” tai ”pitää eräin huomautuksin hallituksen esitystä pääpiirteissään hyväksyttävänä”.

Lausunnonantajat sisällyttivät kehitysideoita myös myönteisiin lausuntoihin ja toivat esiin lakiuudistuksen mukanaan tuomia mahdollisia ongelmia. Analysoin esitystä kannattavia lausuntoja tarkemmin kappaleessa 4.3.2.³¹¹

Esitystä vastustavissa lausunnoissa esiintyi vahvasti kielteisiä ilmauksia, kuten ”esityksissä on siinä määrin sellaisia periaatteita ja puutteellisia säännöksiä, että lakien säätämistä esitetystä muodossa ei voida pitää tarkoituksenmukaisena, joistakin ehkä saavutettavista eduista huolimatta” tai ”kummastusta herättää, että rikoslain 7 luvun uudistaminen halutaan runnoa läpi erillisuudistuksena”. Analysoin esitystä vastustaneita lausuntoja kappaleessa 4.3.3.

Neutraalia kantaa edustaneen lausunnosta todettiin, että ”ei näytä sinänsä vastustavan uudistuksen toteuttamista, mutta ilmeisestikään ei pidä sen voimaansaattamista tarpeellisena”.³¹²

4.3.2 Puoltavat argumentit

Neljästätoista lausunnonantajasta yksitoista kannatti lakiehdotusta. Vaikka enemmistö lausunnonantajista kannatti ehdotusta, heidän perustelunsa ja painotuksensa vaihtelivat. Osa kannatti ehdotusta suoraan ilman perusteluja ja osa nosti esiin kehitystarpeita ja huolia, jotka heikensivät myönteistä kantaa.

Olen teemoitellut rikosten yhtymistä koskevan lainsäädäntöehdotusta puoltavista lausunnoista löytämäni argumentit kolmeen ryhmään: **1) tarve yhtenäiselle ja vähemmän kaavamaiselle rangaistuskäytännölle 2) resurssien riittävyys 3) rangaistusjärjestelmän oikeasuhtaisuus.** Seuraavaksi tarkastelen puoltavien argumenttien yhteydessä annettuja lausuntoja yksityiskohtaisemmin.

Lakiesitystä puoltavien lausuntojen yleisimmäksi argumentiksi nousi **tarve yhtenäiselle ja vähemmän kaavamaiselle rangaistuskäytännölle.** Mielenkiintoista ja jopa hämmäntävää

³¹¹ Ks. KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s.2–4, jossa tarkemmat tiedot. Esityksestä ei käy ilmi, milloin puolesta ja vastaan lausunnot on tarkalleen annettu. Asiakirjassa ei ollut merkintää, milloin asiantuntijoiden erilliset kannanotot on annettu.

³¹² KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 4.

oli, että osa puoltavista lausunnoista korosti olevansa huolissaan rangaistuskäytännön yhtenäisyydestä ja osa taas näki uuden järjestelmän parantavan yhtenäisyyttä.³¹³

Oikeusneuvos Lindholm korosti rangaistuskäytännön yhtenäisyyden tärkeyttä todeten, että vanha järjestelmä oli liian kaavamainen, epäyhtenäinen ja johti siitä syystä liian korkeisiin rangaistuksiin. *Professori Lahti* painotti, että uuden järjestelmän toimivuutta olisi seurattava tarkasti, jotta rangaistuskäytäntö muodostuisi mahdollisimman yhtenäiseksi.

Oikeusneuvosmies Nurminen huomautti, että yhtenäisrangaistusjärjestelmä on asianosaisillekin selkeämpi kuin vanhan järjestelmän yhdistämismatematiikka. *Oikeusneuvos Grönqvist* puolestaan totesi, että vanhassa järjestelmässä oli jo käytössä eräänlainen yhtenäisrangaistusjärjestelmä, sillä siinä sovellettiin jatkettun rikoksen käsitettä. Grönqvist kyseenalaisti vanhan järjestelmän mielekkyyden ja totesi sen olevan samankaltainen kuin uusi järjestelmä ja täten siirtymän olevan itsestäänselvyys. Puoltavaa kantaansa vahvisti myös *oikeusneuvosmies Leskinen*, joka arvioi esityksen olevan pääpiirteissään hyväksyttävä ja uudistuksen edustavan tarkoituksenmukaista sääntelyä.³¹⁴ Muita puoltavia argumentteja vahvistavia näkökulmia esittivät esimerkiksi *apulaisoikeuskansleri Pasanen*, joka totesi saaneensa realistisen kuvan nykyisen konkurrensijärjestelmän epäkohdista ja puolsi uuteen järjestelmään siirtymistä. Myös *professori Anttila* muistutti, että yhtenäisrangaistusjärjestelmä oli ollut käytössä muissa Pohjoismaissa jo kymmeniä vuosia. Lisäksi Anttila totesi rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistustarpeen lisääntyneen Suomessa. Hän lujitti myönteistä kantaansa lisäämällä, että lakiuudistus oli oikeasuuntainen ja se olisi syytä toteuttaa viipymättä. *Tutkimuslaitoksen johtaja Törnudd* korosti uudistuksen olevan järkevä ja toteutettavissa oikeudenmukaisuuden ja suhteellisuuden vaatimuksia tyydyttävällä tavalla.

Toisena pääryhmänä tarkastelen **puoltavien argumenttien sisällä olevia varauksellisia näkökulmia**. Neljässä puoltavassa lausunnossa nousi erityisesti esiin **huoli riittävien resurssien varmistamisesta**. *Pormestari Huttunen* korosti, että uuden järjestelmän mukanaan tuomat jälkikonkurrenssitilanteet aiheuttaisivat tuomioistuimille paljon työtä ja uudistus edellytti lisäresursseja. *Nurminen* totesi, että esityksestä erottui kielteisellä tavalla tarpeettoman raskaasti kaavailtu menettely yhteisen rangaistuksen määräämiseksi täytäntöönpanoa varten. Hän vetosi jo tapahtuneisiin sekä odotettavissa oleviin uudistuksiin,

³¹³ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 2–4.

³¹⁴ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 2–3.

jotka antoivat aiheita resurssien lisäämiseen työmäärän kasvaessa. *Apulaisoikeuskansleri Pasanen* viittasi myös resurssitarpeisiin ilman tarkempia perusteluja. *Oikeusneuvosmies Leskinen* painotti, että henkilöstöresurssien lisäys tulisi huomioida jo esitystä hyväksyttäessä. Muita puoltavien argumenttien sisällä olevia varauksellisia näkökulmia esittivät esimerkiksi *Huttunen*, joka esitti huolensa lainkäytön yhdenmukaisuudesta ainakin voimaantulovaiheessa. Hän totesi pitävänsä yhtenäisrangaistusperiaatetta sinänsä hyväksyttävänä, mutta rangaistuskäytännön seuraaminen uudessa järjestelmässä olisi hankalaa. Myös *vt. apulaispäällikkö Hämäläinen* piti yhtenäisrangaistusajatusta periaatteessa hyvänä. Hän korosti, että rangaistusten tulisi olla riittävän ankaria etenkin uusintarikollisten kohdalla, jotta tosiasiallista lievenemistä ei pääsisi tapahtumaan. Myös *kihlakunnantuomari Nissinen* oli puoltavalla kannalla, mutta suhtautui lakiuudistukseen pienin epäilyksin.³¹⁵

4.3.3 Vastustavat argumentit

Neljästätoista lausunnonantajasta kaksi ei kannattanut ehdotusta yhtenäisrangaistuksen uudistamisesta. Näistä lausunnoista erottuivat seuraavat teemat: **1) esityksen periaatteiden ja säännöksiä puutteellisuus 2) esityksen monimutkaisuus ja työmäärä ei ole asianmukaisessa suhteessa tavoiteltuun etuun.**

Kihlakunnantuomari Karhunen katsoi esityksen sisältävän niin merkittäviä **puutteellisia säännöksiä ja periaatteita**, ettei hän voinut pitää lakimuutosta tarkoituksenmukaisena joistain saavutetuista eduista huolimatta. Lausunnotmuistiossa ei eritelty tarkemmin, mihin puutteellisiin säännöksiin *Karhunen* viittasi. Huomionarvoista oli myös *Karhunen* esiin noussut tyytymättömyys vanhan lain soveltamiseen liittyvistä epäkohdista, joita ei avattu lausuntopöytäkirjassa enempää. *Hovioikeuden presidentti Ståhlberg* puolestaan kummasteli tapaa, jolla rikoslain 7 luvun uudistaminen haluttiin hänen sanojensa mukaisesti ”runnoa läpi” erillisuudistuksena. Hän vetosi **esityksen monimutkaisuuteen** ja katsoi, ettei esitys **ollut työmäärältään asianmukaisessa suhteessa tavoiteltuun etuun**. Erityisesti hän kritisoi RL 7 luvun 7§: ää ja kokonaisrangaistuksen määräämistä täytäntöönpanotilanteissa. *Ståhlberg* kyseenalaista etenkin sitä, miksi vanhaan järjestelmään liittyvä syytetyn kuulematta jättäminen nähtiin niin arveluttavana, että se perusteli uuden järjestelmän mukaisen

³¹⁵ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 2–3.

menettelyyn. Hän korosti, että kyseessä olivat lainvoimaiset rangaistukset, joiden osalta syyllisyys oli jo kertaalleen arvioitu.

Ainoastaan yksi lausunnonantaja esitti neutraalin kannan. *Hovioikeuden presidentti Kosonen*, katsoi, että **vanha konkurrenssijärjestelmä toimi tyydyttävästi**. Hän ilmoitti suhtautuvansa yhtenäisrangaistusjärjestelmään myönteisesti vain, mikäli sen nähtiin edistävän oikeudenmukaisuuden ja oikeusvarmuuden periaatteita. Lausuntomuistiossa todettiin, että Kosonen ei varsinaisesti vastustanut uudistuksen toteuttamista, mutta ei ilmeisesti pitänyt uudistuksen voimaan saattamista tarpeellisena.³¹⁶

4.4 Hallituksen esitys ja valiokuntakäsittely

Valiokunta puolsi siirtymistä yhtenäisrangaistusjärjestelmään, mutta ennen hyväksymistä se esitti lausunnossaan huomautuksia ja muutosehdotuksia.³¹⁷ Uuden järjestelmän käyttöönoton arvioitiin aiheuttavan lakivaliokunnan lausunnon mukaan suuria ongelmia etenkin siirtymävaiheessa: *valiokunta katsoi, että rangaistuskäytännön yhtenäisyys vaarantuu* ja haasteelliseksi koetun, niin sanotun *jälkikonkurrenssimenettelyn* arvioitiin aiheuttavan runsaasti lisätyötä syyttäjille ja alioikeuksille uusien menettelytapojen vuoksi. Valiokunta puolsi siirtymistä yhtenäisrangaistusjärjestelmään, mutta korosti siirtymäkauden huolehtimisvelvollisuutta, jotta haitat jäisivät mahdollisimman vähäisiksi ja poistuvat.³¹⁸

Yhteisen rangaistuksen määräämisen täytäntöönpanovaiheessa eli aiemmin mainitun jälkikonkurrenssimenettelyn todettiin saaneen asiantuntijalausunnoissa kritiikkiä. Valiokunta totesi, että yhtenä uudistuksen päämääränä oli varmistaa, että kaikki samaan aikaan esille tulevat syytteet, jotka koskivat samaa henkilöä, ohjautuisivat samaan tuomioistuimeen. Uuden järjestelmän myötä ei ollut enää mahdollisuutta saada yksikkörangaistuksista ja niiden keskiarvoista yhtä tarkkaa tietoa, kuin vanhassa konkurrenssijärjestelmässä ja siitä syystä yhtenäisrangaistusjärjestelmän alkuvaiheessa oli tärkeää toteuttaa tiheää seuranta. Lisäksi se

³¹⁶ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 4. Ks. myös HE 40/1990 vp, s. 13, jossa kerrotaan tarkemmin Ståhlbergin lausunnossa viittaamaan kuulematta jättämiseen. HE:n mukaan vanhassa järjestelmässä arvosteltiin etenkin rangaistusten yhdistämistä, joka suoritettiin vasta hovioikeudessa ja täytäntöönpanovaiheessa. Menettely muodostui lähes puhtaaksi laskutoimitukseksi, sillä rangaistukset yhdistettiin ilman, että hovioikeus oli tietoinen rangaistusten mittaamiseen vaikuttaneista elementeistä. Yhdistäminen tapahtui yksinomaan täytäntöönpanoasiakirjojen perusteella ilman tuomitun kuulemistä. Tuomitulla ei ollut oikeutta valittaa yhdistetyn rangaistuksen määräämisestä. Ks. myös HE 40/1990 vp, s. 64–65.

³¹⁷ La VM 15/1990 vp, s. 2–3.

³¹⁸ LaVM 15/1990 vp s. 1-2.

piti välttämättömänä oikeusministeriön ja tilastokeskuksen yhteistyötä, jotta tilastojärjestelmä saataisiin uudistettua perin pohjin. Se muistutti myös suunnitelmasta ottaa käyttöön valtakunnallinen vastaajarekisteri vuoden 1992 alusta. Tällä tarkoitettiin tietokantaa, joka sisälsi tiedot syyteharkinnassa ja syytteessä olevista vastaajista. Lisäksi poliisilla oli tavoitteena luoda rikosilmoitusten kirjaamista varten poliisipiirikohtainen tietojärjestelmä (RIKI).³¹⁹ Valiokunta katsoi, että valtakunnallinen ja kaikki alioikeudet ja kaupunginviskaalivirastot sisältävä vastaajarekisteri oli välttämättömän edellytyksenä sille, että yhtenäisrangaistus saadaan otettua onnistuneesti käyttöön.³²⁰

Henkilöstön lisäys- ja koulutustarvetta ja uudistuksen voimaantuloa ajatellen lakivaliokunta piti myös välttämättömänä riittävän henkilöstön varmistamisesta ruuhkautumisen estämiseksi. Uudistuksen tavoitteena oli parantaa syytetyn oikeusturvaa, joten tuli varmistaa ettei oikeusturva heikenny uudistusprosessin siirtymävaiheessa.³²¹

Huomion arvoista on myös se, että lakivaliokunnan mietintöön kirjattiin vastalause, jossa kritisoitiin luopumista vanhasta käytännöstä ja sen myötä useiden rikosten erillisestä rangaistuksen määräämisestä. Vastalauseessa esitettiin, että rikoksista määrättävä yksi yhteinen rangaistus merkitsi useista rikoksista tuomitun henkilön *kokonaisrangaistuksen lieventämistä*. Samassa yhteydessä painotettiin, että yhtenäisrangaistus tulisi määrätä niin korkeana, jotta tosiasiallista lievenemistä ei tapahtuisi. Lisäksi korostettiin, ettei lakiuudistuksen tavoitteena saa olla niin kutsuttujen *taparikollisten* selviäminen laajamittaisista rikossarjoista suhteellisen lievällä rangaistuksella.³²²

4.5 Oikeusministeriön antamat lausunnot asiantuntijoiden esittämiin huomautuksiin

4.5.1 Oikeusministeriön lausunnot puoltavien ja vastustavien argumenttien esittäjille

Oikeusministeriö totesi asiantuntijoiden *rangaistusten yhtenäisyyttä* koskevien huomautusten perusteella, että hallituksen esityksessä oli huomioitu yhtenäisrangaistusperiaatteen voimaan

³¹⁹ Ks. KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 6, jonka mukaan RIKI on lyhenne rikosilmoitusten kirjaamisen tietojärjestelmästä.

³²⁰ KA, Ea:1005, 04. 1990 vp – LaVM n:o 15 – esitys n:o 40, s. 2-4. Ks. myös LaVM 15/1990 vp, s. 2.

³²¹ KA, Ea:1005, 04. 1990 vp – LaVM n:o 15 – esitys n:o 40, s. 2-4. Ks. myös LaVM 15/1990 vp, s. 2.

³²² LaVM 15/1990 vp, s. 7–9.

saattamiseen liittyvät tiedonkeruulliset haasteet. Esityksessä oli tuotu ilmi se mahdollisuus, että uuden järjestelmän aikana tuomioistuinten käyttöön ei voitu antaa niin tarkkoja tietoja tuomituista yksikkörangaistuksista ja keskiarvoista kuin aiemmin.³²³ Tilastokeskus oli avannut FINLEX:n yhteyteen uuden rangaistuskäytäntöä koskevan tietokannan (FRAK),³²⁴ joka sisälsi tiedot rikoksen nimestä, rangaistuslajista, kunkin rikostyyppin rangaistuksen pituuden keskiarvosta ja mediaanista. FRAK:sta oli myös nähtävissä, oliko rangaistusta mitattaessa käytetty lieventämis- tai koventamisperusteita. Viimeisin tilastovuosi oli laadittu vuonna 1986. Lisäksi vuoden 1990 syksyllä oli määrä valmistua tiedot vuoden 1989 rangaistuskäytännöstä, minkä jälkeen tietokannan päivitystä oli tarkoitus jatkaa vuosittain. Lausunnossa korostettiin tarvetta uudistaa rangaistuskäytäntöä koskevat tilastot, koska usean rikoksen tapauksissa yksikkörangaistuksia ei enää määrätty. Katsottiin, että taulukoiden oli tarpeen perustua erilaisiin rikosten yhdistelmiin, koska syytteet koskivat vain harvoin yhtä rikosta. Uudistuksen myötä ei ollut mahdollista saada yhtä tarkkaa tilastollista tietoa kuin vanhassa konkurrensijärjestelmässä. Oikeusministeriö huomautti, että vastaavia ongelmia oli havaittu jo jatkettujen rikosten tapauksissa, ja oikeustilastointia tuli kehittää tulevaisuudessa.³²⁵

Oikeusministeriö totesi Ståhlbergin vastustavaan lausuntoon³²⁶ *uuden järjestelmän monimutkaisuudesta* seuraavaa: Yhtenäisrangaistuksen valmistelu aloitettiin jo ennen rikoslain kokonaisuudistuksen valmistelun alkamista. Oikeusministeriön myönsi lausunnossaan uudistukseen liittyvät alkuhankaluudet, mutta katsoi ettei lykkäys vähentäisi niitä ja että uudistuksen pitkittämisellä oli jo havaittavissa haittavaikutuksia.³²⁷

Tämän lisäksi oikeusministeriö käsitteli Ståhlbergin lausuman kannanoton yhteisen rangaistuksen määräämisestä täytäntöönpanovaiheessa.³²⁸ Vastineessaan oikeusministeriö

³²³ Oikeusministeriön lausunto 2.10.1990, s.6. KA.

³²⁴ Ks. KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 6, jonka mukaan FRAK oli Finlex-tietokannan yhteyteen avattu rekisteri.

³²⁵ Ks. KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 6.

³²⁶ Ks. kappale 4.3.3, jossa Ståhlberg vetosi uudistusta vastustavassa lausunnossaan esityksen monimutkaisuuteen, joka ei ollut työmäärältään asianmukaisessa suhteessa tavoiteltuun etuun.

³²⁷ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 7.

³²⁸ Ks. kappale 4.3.3, jossa Ståhlberg lausui RL 7 luvun 7§: stä ja kokonaisrangaistuksen määräämisestä täytäntöönpanotilanteissa. Ståhlbergin mukaan voitiin perustellusti kysyä, mikä vanhaan järjestelmään liittyvässä syytetyn kuulematta jättämisessä oli siinä määrin arveluttavaa, että se perustelisi uuden järjestelmän mukaisen menettelyn. Hän korosti kyseessä olleen lainvoimaiset rangaistukset, joissa syyllisyys oli arvioitu jo kertaalleen.

totesi, että ehdotetun rikoslain 7 luvun 7§:n säännöksen perusteena eivät suinkaan olleet Ståhlbergin lausunnossaan siteeraamat ja hallituksen esityksessä mainitut ongelmat liittyen reaalikonkurrenssin kaavamaiseen yhdistämistapaan erityisesti hovioikeudessa vaan perusteena oli siirtyminen yhtenäisrangaistusjärjestelmään. Lausunnossa todettiin hovioikeuden kaavamaisen yhdistämismenettelyn olleen kyseenalaista vaikka se vähemmän aikaa ja resursseja veikin. Oikeusministeriö huomautti, että kyseessä oli tuomitsemistoiminta, joka oli uskottava alioikeudelle, jonka lisäksi tuomitulla tuli olla muutoksenhakuoikeus koskien alioikeuden päätöstä.³²⁹

4.5.2 Oikeusministeriön lausunnot asiantuntijakannanottoihin

Oikeusministeriö antoi lausuntonsa rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta 2.10.1990 eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijoiden esittämien seikkojen perusteella. Lausunnoissaan oikeusministeriö vastasi asiantuntijoiden erillisiin kannanottoihin, sillä asiantuntijat esittivät lakialoitteeseen liittyen sekä puolesta että vastaan lausuntoja, mutta myös lisäksi erillisiä kannanottoja.³³⁰ Käsittelen kannanottoja siltä osin, kun ne koskevat rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamista, erityisesti RL 7 luvun 1§:ää sekä RL 7 luvun 5§:ää.³³¹ Tarkastelen myös oikeusministeriön 2.10.1990 antamia lausuntoja asiantuntijoiden antamiin kannanottoihin. Olen ryhmitellyt asiantuntijoiden antamat kannanotot seuraaviin teemoihin: **1) huoli uuden järjestelmän kaavamaisuudesta 2) järjestelmän epäyhtenäisyys (ts. summittaisuus) 3) puutteellinen ohjeistus.**³³²

Professori Anttila arvioi säännöksen vaikutuksia ja pohti, voisiko se johtaa siihen, että tuomioistuimet alkaisivat rutiininomaisesti käyttää sakkojen sijasta vankeutta. Hän ehdotti, että tuomioistuimelle tulisi antaa harkintavalta sisällyttää pienet sakot vankeuden lopulliseen määrään. *Kihlakunnantuomari Karhunen* puolestaan ilmaisi huolensa siitä, että kyseinen toisen momentin säännös tekee rangaistusjärjestelmästä epäjohdonmukaisen ja epäyhtenäisen. Hänen mukaansa yhteisen rangaistuksen lajina tulisi olla joko sakko tai vankeus, ei niiden yhdistelmä. Ohjeistuksen riittävydestä huolensa ilmaisi *professori Lahti*, joka katsoi, että RL

³²⁹ Ks. KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 7-8.

³³⁰ Ks. KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 9-13.

³³¹ RL 7 luvun 1§ yhteisen vankeusrangaistuksen määrääminen. RL 7 luvun 5§ yhteisen rangaistuksen mittaaminen. Käsittelen tapauskohtaisesti myös muita RL 7 luvun kohtia, jos se on tarpeen tutkimuskysymyksiini vastatessa.

³³² KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 9-10.

7 luvun 1 §:n 2 momentin säännöksen sekä perustelujen pohjalta syntyi liian myönteinen kuva mahdollisuudesta tuomita pelkkä yhteinen vankeusrangaistus. Tämän vuoksi hän ehdotti, että lakivaliokunnan mietintöön lisättäisiin lausuma, joka ohjeistaisi lain soveltamista. Hänen mukaansa yhtenä rikoksena tulisi pitää ainoastaan sellaisia tekoja, joita on luonnollisen katsantokannan mukaan pidettävä yhtenä tekona.

Oikeusministeriö lausui yhteisen vankeusrangaistuksen määräämisestä sakkorikoksista (RL 7 luvun 1 §:n 2 momentti), että se oli kiinnittänyt säännöstä laatiessaan Anttilan, Karhusen ja Lahden esiin nostamiin ongelmiin, mutta tarkempaa erittelyä tehdyistä toimenpiteistä ei esitetty. Lisäksi lausunnossa todettiin, että yhtenäisyysrangaistusperiaate edellyttää vain yhden rangaistuksen määräämistä. Sakkojen osalta ministeriö korosti, ettei uudistuksen tule johtaa toisaalta siihen, että sakolla suoritettavista rikoksista ryhdyttäisiin määräämään vankeutta. Oikeusministeriö ei pitänyt Anttilan ehdotusta pienien sakkojen sisällyttämisestä vankeuden lopulliseen määrään perusteltuna. Oikeusministeriö totesi, että esitettyihin ongelmiin oli pyritty ottamaan kantaa hallituksen esityksen perusteluissa.³³³ Lahden ehdottaman lisäohjeistuksen tarpeesta lain soveltamiseen liittyen oikeusministeriö katsoi, että sillä voisi olla merkitystä tuomarien koulutuksessa ja oikeuskäytännön ohjautumisessa, joten oikeusministeriö piti perusteltuna, että lausuma sisällytettäisiin lakivaliokunnan mietintöön.³³⁴

Rikoslain 7 luvun 6 § ja yhteisen vankeusrangaistuksen määrääminen jälkikäteen sai myös osakseen asiantuntijakannanottoja. Olen ryhmitellyt kannanotot seuraaviin teemoihin: **1) lainkäytön yhdenmukaisuus 2) uuden järjestelmän kaavamaisuus 3) puuttuminen lainvoimaiseen tuomioon.**

Pormestari Huttunen totesi aiemman tuomion lainvoimattomuuden aiheuttavan joko uuden oikeudenkäynnin tai asian lykkäämisen. Lisäksi hän oli huolissaan oikeudenkäyntien pitkittymisestä ja toi esiin sakkorangaistusten ongelman jälkikonkurrenssin osalta, koska tuomioistuimella ei olisi viran puolesta tietoa siitä, oliko vastaaja tuomittu jo aiemmin sakkorangaistukseen.³³⁵ Huolensa tuomitsemistoiminnan muuttumisesta kaavamaiseksi esitti hovioikeuden presidentti Kosonen, joka totesi RL 7 luvun 6 §:n osalta, että tuomitsemistoiminta muuttuu summaariseksi. Syynä tähän on Kososen mukaan ettei siinä

³³³ Ks. HE 40/1990 vp, s. 27–28, jossa perusteluista tarkemmin.

³³⁴ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 9–10.

³³⁵ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s.10.

voida ottaa huomioon eri rikosten painotusta kuin ainoastaan nimikkeenä sekä rangaistusmääränä. Hän lisäsi myös ettei Suomessa perustella rangaistusten mittaamista, toisin kuin useissa Euroopan maissa. *Kihlakunnantuomari Karhunen* esitti huolensa siitä, että ehdotetulla lainkohdalla puututaan lainvoimaiseen tuomioon, jonka lisäksi säännös oli omiaan rikkomaan oikeusastejärjestelmää. Lainkäytön yhdenmukaisuuden esiin nostanut *oikeusneuvosmies Leskinen* puolestaan totesi, ettei esityksessä esitetty minkäänlaisia perusteluita sille, että ainoastaan ehdoton vankeusrangaistus katkaisisi konkurrenssin. Hänen mukaansa rangaistusten katkaisevan vaikutuksen tuli olla sama ehdottoman sekä ehdollisen vankeusrangaistuksen osalta.

Oikeusministeriö lausui uuden järjestelmän *epäyhtenäisyyttä* kritisoineelle Huttuselle, ettei jälkikonkurrenssitilanteita tulisi olemaan uutta lakia sovellettaessa siinä määrin kuin ennen. Lisäksi oikeusministeriö kertoi, että syytteiden nykyistä toimivamman keskittämisen myötä syytteet saman henkilön samoihin aikoihin tekemistä rikoksista tulevat aiempaa paremmin saman tuomioistuimen käsiteltäväksi. Sakkorangaistuksen osalta ei katsottu syntyvän Huttusen esiin nostamaa ongelmaa, sillä jälkikonkurrenssi koski ainoastaan tapauksia, joissa syytetty oli aiemmin tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Kososen huoleen *rangaistusten perustelemisen kaavamaisuudesta* oikeusministeriö totesi, ettei uudistuksen yhteydessä voitu puuttua Kososen mainitsemiin rikostuomion perusteluita koskeviin säännöksiin, mutta toisaalta nykyiset säännökset eivät olleet esteenä päätösten perustelujen lisäämiseen myös tältä osin. Ministeriö totesi kyseen olevan pikemminkin resursseista ja nykykäytäntöön tyytymisestä.

Järjestelmän *epäyhtenäisyydestä ja lainvoimaiseen tuomioon puuttumisesta* kritiikkiä esittäneelle Karhuselle oikeusministeriö totesi, että jo tuolloisen rangaistusten yhdistämisen myötä tuomioistuimet joutuivat puuttumaan lainvoimaiseen tuomioon. Puuttuminen tuomioon tehtiin ilman, että korkeimmalta oikeudelta oli haettu purkoa lainvoimaisiin päätöksiin siltä osin, kuin se oli tarpeen vanhan järjestelmän rangaistusten yhdistämisessä.

Leskisen huomautusten perusteella oikeusministeriö totesi, että hallituksen esityksessä oli esitetty perustelut sille, miksi ainoastaan ehdottomalla vankeusrangaistuksella on

konkurrenssin katkaiseva vaikutus.³³⁶ Lisäksi oikeusministeriö totesi yhteisesti etteivät asiantuntijoiden huomautukset antaneet aiheita toimenpiteisiin”.³³⁷

Asiantuntijoiden lausunnot olivat aiheellisia, koska sakon määräämiseen liittyvä problematiikka on nostettu esiin myös myöhemmin oikeuskirjallisuudessa. Majanen toteaa tilanteen muodostuvan ongelmalliseksi silloin, jos jostakin rikoksesta on säädetty ainoastaan sakkorangaistus, koska kysymykseen tulee tällöin *ankaramman rangaistuslajin käyttäminen kyseisestä rikoksesta kuin lainsäätäjällä oli alun perin tarkoittanut*. Tällöin ongelmaksi muodostuu se tosiasia, että yhteinen rangaistus määrätään ankarimman rangaistuksen mukaan, joka olisi tässä esimerkkitapauksessa teko, josta määrätään vankeusrangaistus. Kyseisessä esimerkissä Majanen nostaa esiin sen ongelman, ettei lainsäätäjän alkuperäinen tavoite sakon rangaistuvaikutuksen vahvuudesta tällöin toteudu.³³⁸

4.6 Kriminaalipolitiikan muutostrendien ja kontrolliteorian merkitys lakimuutoksen taustalla

Tässä luvussa käsitellään erityisesti Lappi-Seppälän ja Tonryn määritelmiä kriminaalipolitiikan muutostrendien ominaispiirteistä, joita tarkastellaan Hirschshin kontrolliteorian kontekstissa. Lisäksi esitellään tutkimustuloksia kriminaalipolitiikan ja RL 7 luvun sekä siihen liittyvän yhteistä rangaistusta koskevan lakimuutoksen välisestä yhteydestä.³³⁹ Kriminaalipolitiikka, joka käsittää rikollisuuskysymysten ratkaisemiseksi tähtäävän yhteiskunnallisen päätöksenteon, on Lappi-Seppälän mukaan nähty jo 1970-luvulla osana hyvinvointivaltion yhteiskuntapolitiikkaa. Koska kriminaalipolitiikan tavoitteena on pyrkimys rikollisuuden vähentämiseen, se on johtanut konkreettisiin toimiin, kuten rikollisuudesta yhteiskunnalle ja yksilölle aiheutuvien *kokonaishaittojen* pienentämiseen. Osa rikollisuuden aiheuttamista haitoista ilmenee yksilön kokemana *inhimillisenä kärsimyksenä*. Sitä vastoin osa haitoista on *mitattavissa rahallisesti, minkä vuoksi* kriminaalipolitiikassa otetaan huomion myös kustannukset, jotka aiheutuvat rikollisuuden vastustamisesta. Tutkimuksen perusteella oli havaittavissa, että *kriminaalipolitiikan muutostrendien vaihtelut* ovat tunnistettavissa niin kriminaalipolitiikan retoriikassa ja puhetavoissa, lainsäädännöllisten

³³⁶ Ks. HE 40/1990 vp, s. 33, s. 35 ja s. 4, jossa perustelut konkurrenssin katkeamiseen liittyen.

³³⁷ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 9–18.

³³⁸ Majanen 1991, s. 948–949.

³³⁹ Lappi-Seppälä 2006 s.1-85; Lappi-Seppälä – Tonry 2011; Hirschi 2017, s. 16.

uudistusten painopisteissä kuin rangaistusten määrässä ja tasossa.³⁴⁰ Vaikka rikosoikeusjärjestelmää sovelletaan vasta rikoksen tapahduttua, sen tavoitteena on vaikuttaa myös *ennaltaehkäisevästi*. **Rikollisuutta ennaltaehkäistäessä on keskeistä pohtia, mikä on oikeudenmukainen tapa jakaa rikollisuudesta ja sen kontrolloinnista aiheutuvat kulut.**³⁴¹

Kriminaalipolitiikan muutosvaiheisiin liittyvää *punitiivista käännettä* koskien selvitettiin sen taustalla olevia tekijöitä. Lisäksi arvioitiin, kuinka nämä muutokset ovat vaikuttaneet rangaistuksellisuuden kehittymiseen laajemmassa mittakaavassa. Tarkastelun kohteena olivat muun muassa RL 7 lukuun liittyvien ongelmien yhteys kriminaalipolitiikassa esiin nousseisiin kysymyksiin Suomen ja Pohjoismaiden osalta, kuten vankilalukujen määrän vaihteluun. Aiemman tutkimuksen osoittama yhteys vankilalukujen määrien vaihtelun, lainsäädännön, politiikan ja yhteiskunnallisten olosuhteiden välillä loivat vankan pohjan tutkimuksen kohdentamiselle erityisesti RL 7 luvun ja kriminaalipolitiisten trendien väliseen suhteeseen. Pohjoismaissa on viime vuosina pyritty tavoitteellisesti vähentämään vankilapaikkojen määrää, ja tällä kehityksellä on aiemman tutkimuksen mukaan ollut yhteys kriminaalipolitiikkaan sekä kustannusten alentamiseen. Tutkimustulosten perusteella vankilalukujen suuri vaihtelu heijastaa nousu- ja laskusuhdanteita, joiden taustalla on ollut lainsäädännön, poliittisten linjausten ja yhteiskunnallisen tilanteen yhteisvaikutus niin Suomessa kuin Pohjoismaisella tasolla tarkasteltuna. Lappi-Seppälän mukaan erityisesti kriisiaikojen kriminaalipolitiikka voidaan nähdä olennaisilta osiltaan *reagointina rikollisuuden kasvukausiin*. Päättäjät ovat tunnistaneeet rikoslain ja erityisesti vankeusrangaistuksen keinona ja tapana reagoida, joista vahvimpana tapana vaikuttaa nähtiin vankilan myötä pelote- ja eristämisaikutus. *Nopeisiin reagoiteihin* vastattiin *korjausliikkeillä*, joiden pyrkimyksenä oli helpottaa rikollisuusmuutosten ja niihin liitoksissa olevien politiikkatoimien yhteistyössä luomaa tilojen ahtautta maan vankiloissa.³⁴² Yhtenä kriminaalipolitiikan muutostrendejä kuvastavana elementtinä voidaan pitää sitä, että vankilalukujen määrän vaihtelu on ollut Suomessa 1900-luvulla aaltoilevaa sisältäen määrällisiä laskuja ja nousuja.³⁴³ Kun 1970-luvun alkua tarkastellaan yksityiskohtaisemmin

³⁴⁰ Lappi-Seppälä 2013, s. 25.

³⁴¹ Nuutila 1995, s. 10-12.

³⁴² Lappi-Seppälä 2013, s. 41.

³⁴³ Ks. Aho 1981, s. 260–264, jossa käsitellään vuosien 1950–1970 välistä aikaa. Ks. myös Lappi-Seppälä 2013, s. 18–19, jossa s. 19 kaaviosta ilmenee, että 1970-luvulla tapahtunut tilapäinen vankilamäärän kasvu oli selkeästi vähäisempää kuin 1920–1930-luvuilla tai 1940-luvun lopulla alkanut ja 1950-luvun alkuun jatkunut nousu.

voidaan todeta, että kyseisen vuosikymmenen alkupuolella vankilaluvut kasvoivat tilapäisesti vaikka samaan aikaan yhteiskunnassa vallitsi voimakas poliittinen tahto pienentää lukemia. Tämä tilapäinen nousu herätti epäilyjä siitä, oltiinko liberaaliksi luonnehditussa kriminaalipolitiikassa onnistuttu. Epäilyistä huolimatta systemaattinen seuraamusjärjestelmän lieventäminen jatkui.³⁴⁴ Edellä kerrottua tukee myös Lappi-Seppälän näkemys asiasta, jonka mukaan vuosien 1963–1995 toteutettujen lainuudistuksien tavoitteena oli ainakin joiltain osin repressiotason ja etenkin vankilan käytön vähentäminen.³⁴⁵ Lisäksi tuloksista on havaittavissa, että RL 7 luvun ja yhteisen rangaistuksen lakimuutos³⁴⁶ ajoittuu liberaalin kriminaalipolitiikan aikakaudelle, jossa tavoitteena oli seuraamusjärjestelmän lieventäminen.³⁴⁷ Aineistosta ilmenee myös, että pidemmällä aikavälillä seuraten vuosien 1960 ja 1990 välillä Suomen vankeusaste laski kokonaisuudessaan kahdella kolmasosalla: 165:stä 100 000 asukasta kohti, mikä oli silloin Euroopan korkein, ja laskien 60:een, joka oli yksi alhaisimmista.³⁴⁸

Aineiston perusteella kriminaalipoliittisten trendien vaihtelusta kertoo aiemmin mainittu 1990-luvun alkupuolen jälkeinen *punitiivinen käänne*, joka ilmeni vankilamäärien kasvuna. Vuodesta 1995 alkaen aiemman liberaalin kriminaalipolitiikan tilalle noussut punitiivinen käänne kuvasti rangaistusten ankaroitumisen myötä täysin päinvastaista kehitystä pitkään jatkuneen seuraamusjärjestelmän lieventämisen jälkeen.³⁴⁹ Tutkimuksessa ilmeni, että ankaroitumisen taustalla vaikutti 1990-luvun alusta vuoteen 1994 kestäneen lama-ajan taloudellinen ahdinko korkeine työttömyyspiikkeineen. Tuloerojen kasvu sekä lama-ajan epävarma ilmapiiri lisäsivät rikospelkoja väestön keskuudessa.³⁵⁰ Tutkimustulokset tukevat myös Hirschin kontrolliteorian mukaista näkemystä siitä, että sosiaalisten sidosten, kuten työllisyyden heikentyminen lisää yksilön riskiä syyllistyä rikoksiin.³⁵¹ Vaikka lakiuudistuksen tavoitteena ei ollut rangaistuskäytännön yleinen ankaroittaminen tai lieventäminen, hallituksen esityksessä todettiin, että uusi laki saattaisi johtaa jossain määrin lievempiin rangaistuksiin.³⁵² Liberaalin kriminaalipolitiikan vaikutuspiirissä laadittu hallituksen esitys³⁵³

³⁴⁴ Aho 1981, s. 263.

³⁴⁵ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 8; Lappi-Seppälä 2013, s. 28; Lappi-Seppälä 2013, s. 25.

³⁴⁶ HE 40/1990 vp.

³⁴⁷ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 8.

³⁴⁸ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 8.

³⁴⁹ Lappi-Seppälä 2013, s. 52; Lappi-Seppälä 2013, s. 43.

³⁵⁰ Lappi-Seppälä 2013, s. 43.

³⁵¹ Hirschi 2017, s. 16–26.

³⁵² HE 40/1990 vp. s. 15–16.

³⁵³ HE 40/1990 vp.

ei täysin vastannut muuttuneen yhteiskunnan tilannetta, jossa rangaistusten määrä alkoi nousta. Samaan aikaan rikoksista määrättiin jossain määrin lievempiä yhteisiä rangaistuksia, joka oli yhtenä syynä punitiiviseen käännteeseen muiden yhteiskunnallisten tekijöiden ohella.³⁵⁴ 1990-luvulla esitetyt puheenvuorot eduskunnassa liian lieviä yhteisistä rangaistuksista ovat nousseet esiin asiantuntijalausunnoissa ja yhteiskunnallisissa keskusteluissa myös lakiuudistuksen jälkeen.³⁵⁵

Aiheesta uutisoitiin vuonna 2021 otsikolla ” *Vankeusrangaistuksesta saa automaattisesti anteeksi vähintään kolmasosan – pääsyy rikostuomioiden alennuksille raha.* ”

Apulaisprofessori Tatu Hyttinen havainnollistaa paljousalennusten logiikkaa esimerkillä henkilöstä, joka on syyllistynyt 40 rikokseen ja joista jokaisen vähimmäisrangaistus olisi neljän kuukauden vankeus. Vähimmäisrangaistusten yhteenlaskettu määrä olisi 13 vuotta. On tavanomaista, että henkilö syyllistyy lyhyen aikavälin jaksolla moniin rikoksiin, jolloin kuvatun kaltaiset tilanteet johtaisivat kohtuuttoman pitkiin rangaistuksiin.³⁵⁶

³⁵⁴ Lappi-Seppälä 2013, s. 25–28.

³⁵⁵ Kimpimäki, 2023, s. 1.

³⁵⁶ Ks. Turun Sanomat 2021, jossa käsitellään niin kutsuttuja paljousalennuksia todeten, että täysimääräisen vankeustuomion suorittajat ovat harvassa. Hyttinen lisää ettei pitkistä vankeustuomioista ole tutkimusten mukaan hyötyä yhteiskunnalle, koska ne eivät estä uusintarikollisuutta vaan toimivat lisäävänä tekijänä. Hän toteaa myös, että pitkään vankilatuomiota suorittaneen sopeutuminen yhteiskuntaan vaikeutuu.

5 Yhteenvedo ja johtopäätökset

Tässä lainsäädäntötutkimuksessa olen tarkastellut RL 7 luvun ja yhteistä rangaistusta koskevan hallituksen esityksen historiallisia kehitysvaiheita ja selvittänyt, miksi laki yhteisestä rangaistuksesta aikoinaan säädettiin. *Toisena* tutkimuskohteena olivat lakihankkeen valmistelun eri vaiheet.³⁵⁷ *Kolmanneksi* perehdyin asiantuntijoiden arvioihin lainvaikutuksista sen valmisteluvaiheessa. *Neljänneksi* tutkin asiantuntijoiden lausuntoja sekä lakimuutoksen puolesta että vastaan esitettyjä perusteluja. *Viidenneksi* tarkastelin kriminaalipolitiikan vaikutuksia suhteessa rangaistustason muutoksiin. Muodostaakseni käsityksen 1980-1990-lukujen lainsäädännöllisistä lähtökohdista perehdyin kyseisen aikakauden lainvalmisteluohjeisiin sekä rikoslain 7 lukuun liittyvään aiempaan tutkimukseen. Oikeudellisen viitekehyksen tutkimuksessani muodostivat hallituksen esitys³⁵⁸ sekä siihen liittyvät lainvalmisteluaineistot ja kirjallisuus. Kriminaalipoliittisten muutostrendien tarkastelussa keskeisessä osassa oli suomalaisen kriminaalipolitiikkaan liittyvä kirjallisuus.³⁵⁹ Työni empiirisessä osiossa tarkasteluni kohdistui lakimuutokselle asetettuihin tavoitteisiin, ja analysoin lainvalmisteluasiakirjoja sekä perusvalmisteluvaiheessa että eduskuntakäsittelyn aikana. Arvioin lakimuutokselle asetettujen tavoitteiden toteutumista tarkastelemalla asiantuntijalausuntoja ja hallituksen esitystä.³⁶⁰

5.1 RL 7 luvun kehitys suhteellisuusperiaatteen valossa

Tutkimuksessa nousi toistuvasti esiin aiemmin voimassa olleen kilpailujärjestelmän *monimutkaisuus* ja *vaikeaselkoisuus*, joka vastasi *ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni* siitä, miksi laki aikoinaan säädettiin.³⁶¹ Perehtyessäni yksityiskohtaisemmin lakihankkeen etenemiseen ja hallituksen esityksessä³⁶² kirjattuihin tavoitteisiin, asetin päämääräkseni tarkastella myös 1980- ja 1990-luvun alun yhteiskuntapoliittista suuntausta sekä oikeuden ja politiikan välistä suhdetta saadakseni laajemman käsityksen lakimuutoksen taustalla vaikuttaneista odotuksista. Ilmeni, että kyseisen lainvalmistelun aikaan Suomessa tuomittiin verrattain ankaria rangaistuksia muihin kulttuuripiirimme lähellä oleviin maihin nähden, vaikka määrä oli tuolloin laskusuunnassa.³⁶³ Aiemman tutkimuksen ja oikeuskirjallisuuden

³⁵⁷ HE 40/1990 vp.

³⁵⁸ HE 40/1990 vp.

³⁵⁹ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 1–29. Ks. myös Lappi-Seppälä 2013, s. 41–43.

³⁶⁰ Ks. Kivivuori 1986, s.34, jossa lainvalmistelun vaiheet 1980-luvulla.

³⁶¹ Ks. Serlachius 1919 s. 15; Koskinen 1973, s. 318.

³⁶² HE 40/1990 vp.

³⁶³ HE 40/1990 vp. s. 28.

perusteella voidaan todeta, että yksi keskeinen hallituksen esityksen *tavoitteista ja samalla keinoista* saavuttaa yhtenäisempi oikeuskäytäntö oli aiemmin mainittu *järjestelmän yksinkertaistaminen*.³⁶⁴ Tämä toimenpide nähtiin keinona reagoida rangaistusjärjestelmämme epätasapainoon ja varmistaa, että rangaistukset olisivat uudistuksen myötä *suhteellisuusperiaatteen* mukaisia eivätkä muodostuisi kohtuuttoman ankariksi useiden rikoksien tapauksissa.³⁶⁵ Mielenkiintoista on se, että tarve yksinkertaistaa konkurrensijärjestelmää on toistunut historiassa aina 1900-luvun alusta lähtien eri yhteiskunnallisissa konteksteissa.³⁶⁶ Näkemykseni mukaan esitetyt vaatimukset olivat erittäin perusteltuja sekä oikeusturvan että laintulkinnankin kannalta, sillä vanhan järjestelmän monimutkaisuus synnytti runsaasti tulkintaongelmia niin oikeuskäytännössä kuin lainsoveltajien keskuudessa. Tämä johti vaihtelevaan ja ajoittain liiankin ankaraan rangaistuskäytäntöön.³⁶⁷

Yleisenä oletuksena oli, että uusi yhtenäisrangaistusjärjestelmä olisi ollut selkeämpi ja yksinkertaisempi, mutta asiantuntijat ovat esittäneet lain voimaantulon jälkeen vahvoja epäilyksiä siitä, että odotukset eivät valitettavasti toteutuneet. On myös todettava ettei mikään konkurrensijärjestelmä voi samaan aikaan olla yksinkertainen teknisesti ja johtaa oikeudenmukaiseen lopputulokseen. *Ei ole myöskään tutkittu riittävästi, että millä tavoin asetetut tavoitteet olisi ollut mahdollista saavuttaa vanhaa järjestelmää uudistaen.* Asiantuntijataholta on myös esitetty kritiikkiä siitä, että vanhan konkurrensijärjestelmän epäkohtien esittely toteutettiin ylimalkaisesti.³⁶⁸ Esiin tuodut epäkohdat olivat esitettyjä toteamuksia, joissa tietyn tyyppisiä ongelmia ”oli katsottu” ilmenevän, mutta siitä huolimatta ei perusteltu kuka ”oli katsonut” tai millaisilla perusteilla. Myös tämän tutkimuksen analyysi tukee kyseistä arviota. Asiantuntijan esittämän arvion mukaan järjestelmämme yhtenä uudistamissyynä on se, että yhtenäisrangaistusjärjestelmään on yksinkertaisesti *haluttu* siirtyä. Tällaisen asenteen omaksuminen luo vaaran muiden uudistusvaihtoehtojen taka-alalle jääntiin ja valitun järjestelmän epäkohtien sivuuttamiseen.³⁶⁹

Lisäksi *ensimmäisen tutkimuskysymyksen* tavoitteena oli tarkastella lakihankkeen syntyyn liittyviä lähihistoriallisia vaiheita. Aineistosta ilmeni, että aiemmin mainittua

³⁶⁴ Koskinen 1973, s. 288; Viljanen 1992, s. 6; HE 40/1990 vp, s. 15.

³⁶⁵ HE 40/1990 vp, s.28.

³⁶⁶ Ks. Serlachius 1919, s.15; Koskinen 1973, s. 318.

³⁶⁷ OJLJ 3/1978, s. 8–9.

³⁶⁸ Viljanen 1992 s. 6–7.

³⁶⁹ Viljanen 1992, s. 6–7.

rikoskonkurrenssitoimikunnan komiteamietintöä (1972: B 43) voidaan pitää merkittävänä käännekohtana, joka lopulta johti hallituksen esityksen³⁷⁰ julkaisuun.³⁷¹ Lähistoriallisia vaiheita tarkastellessa huomioon, että sekä Serlachiuksen vuoden 1920 rikoslakiehdotuksessa että vuoden 1972 rikoskonkurrenssitoimikunnan mietinnössä yhdistävänä tekijänä oli vahva päälinja, joka seurasi kokonaisrangaistuksen osalta *yhtenäisrangaistusperiaatetta*. Molemmissa ehdotuksissa kannatettiin myös ideaali- ja reaalikonkurrenssista luopumista.³⁷² Huomionarvoista on, että jo 1980-luvulla säädösvalmistelussa korostettiin tutkimuksen tärkeyttä, *tiedonhakuista* lähestymistapaa ja avaraa *tutkimuksellista* otetta.³⁷³ Lisäksi kävi ilmi, että tarkasteltu aikakausi oli monien samanaikaisten lainsäädännöllisten uudistuksien aikaa, mikä lisäsi dynaamisuutta lakimuutoksien toteuttamiseen. Taustalla vaikutti myös vuonna 1972 käynnistynyt rikoslainsäädännön kokonaisuudistus, jossa rikoslaki nähtiin *yhteiskuntapolitiikan välineenä*.³⁷⁴ Vaikka 1980-luvun lainvalmistelukirjallisuudessa tunnistettiin tieteellisen tutkimustiedon merkitys valmistelun perustana ei aineistosta ilmene, että aihetta olisi tutkittu sen vaativuuden edellyttämällä laajuudella.³⁷⁵ Tämä tutkimus nostaa esiin tutkimuksen tärkeyden merkityksen ja tasapainon suhteessa eri vaihtoehtojen arviointiin sekä yhteiskuntapolitiikkaan.³⁷⁶

Toisena tutkimuskysymyksenä tarkastelin lakihankkeen (HE 40/1990 vp) valmistelun vaiheita. On nähtävissä, että rikosten yhtymistä koskeneen hallituksen esityksen (HE 84/1980) rautessa kului yli kymmenen vuotta siihen, että hallituksen esitys (HE 40/1990 vp) rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta astui voimaan. Tutkimustuloksista ilmenee, että myös lainvalmistelu kohtasi 1970–1990-luvuilla merkittäviä uudistuksia, koska jo 1970-luvulla lainvalmistelu kuvailtiin *yhteiskunnalliseksi suunnitteluksi*, korvaten aiemman, jopa mekaaniseksi luokitellun tavan lainlaadinnassa.³⁷⁷ Lainvalmistelumateriaalien lausunnoista ja aiemmista yhteiseen rangaistukseen liittyvistä mietinnöistä³⁷⁸ ilmeni tuon aikakauden murros

³⁷⁰ HE 40/1990 vp.

³⁷¹ Viljanen 1992, s. 5; Koskinen 1973, s. 316. Ks. myös Majanen 1991, s. 946, jossa todetaan, että oikeusministeriön asettama rikoskonkurrenssitoimikunta aloitti työskentelynsä vuonna 1968. Toimikunta jätti rikoksien yhtymistä koskevan ehdotuksensa huhtikuussa 1972 (KM 1972: B 43). Ehdotuksen jättämisestä kului 24 vuotta siihen, että rikosten yhtymistä koskeva hallituksen esitys (HE 40/1990 vp) tuli 1.4.1992 voimaan.

³⁷² Koskinen 1973, s.64–65. Rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintö (1972: B 43).

³⁷³ OLJ 5/1987 s. 67-68.

³⁷⁴ Lahti 2004, s.412; Kostiainen 2023, s. 1–2 ja s. 189.

³⁷⁵ Kivivuori 1986, s. 13.

³⁷⁶ Kivivuori 1986, s. 93–96.

³⁷⁷ Kivivuori 1986, s. 13–14. Ks. myös Tyynilä 1984, s. 75–77.

³⁷⁸ Rikoskonkurrenssitoimikunnan mietintö (1972: B 43), rikoskonkurrenssityöryhmän mietintö (OLJ 5/1973), lausuntoja rikosoikeuskomitean mietinnöstä (OLJ 18/1978), oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu (OLJ 3/1978).

myös *lainlaadinnallisessa ajattelussa*, jossa muodonmuutos heijastui kriittisyytenä ja lakihankkeen valmistumisen pitkittymisenä.³⁷⁹ Ristiriitaa aiheutti etenkin se vaatimus, että hyvän lainvalmistelun rakentaminen ratkaisuehdotuksineen tulee perustaa mahdollisimman pätevään tietoon pohjautuen ja hallituksen esityksen lainvalmistelumateriaalien lausuntojen kriittiset lausunnot puhuivat liian vähäisen tietopohjan puolesta.³⁸⁰

Tarkasteltaessa hallituksen esityksen³⁸¹ lainvalmisteluaineistoja ja oikeusministeriön antamia lausuntoja asiantuntijoiden kriittisiin kannanottoihin on todettavissa, että oikeusministeriön vastauksesta puuttuivat osittain tarkemmat perustelut. Yhtenä syynä rikoskonnensijärjestelmän uudistamiselle vuonna 1992 toteutetulla tavalla oli se, että yhtenäisrangaistusjärjestelmään *haluttiin siirtyä*. Kriminaalityöryhmän tehtäviin ei kuulunut enää tarkastella järjestelmän tarkoituksenmukaisuutta. Lisäksi hän ilmaisi huolensa siitä, että toteutettavaksi valikoidun järjestelmän epäkohdat sivuutettiin.³⁸²

Kolmannen tutkimuskysymyksen painopiste kohdistui tutkijoiden näkemyksiin lakimuutoksen vaikutuksista ja asiantuntijalausuntojen arviointiin. Lausunnonantajien yleinen suhtautuminen uudistusehdotukseen selvitettiin enemmistöperiaatteen mukaisesti, sillä lainvalmisteluasiakirjoissa lausunnonantajat oli jaoteltu lakiehdotusta puoltaviin sekä vastustaviin ryhmiin.³⁸³ Suurin osa lausunnonantajista suhtautui lakimuutokseen puoltavasti ja näki uudistuksen *selkeyttävän* järjestelmää. Myönteisissä lausunnoissa esiin nousseet tarve yhtenäisestä rangaistuskäytännöstä voidaan nähdä kytkeytyvän hallituksen esityksessä ilmaistuun ongelmaan vanhan lain *vaikeaselkoisuudesta*. Myönteisistä kannoista huolimatta lausunnoissa esiintyi myös *epävarmuudesta viestiviä, varautuneita ilmauksia*, jotka tutkimustulosten valossa tukevat käsitystä siitä, että säädösvalmistelun tietopohjassa oli selvittämättömiä kohtia.³⁸⁴ Tämä näkyi siten, että vaikka puoltavien lausuntojen perusteluissa tuotiin esiin, että lakiuudistus parantaisi rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä, osa puoltavista lausunnonantajista ilmaisi samassa yhteydessä huolensa riittävän seurannan varmistamisesta, jotta uusi rangaistuskäytäntö muodostuisi mahdollisimman yhtenäiseksi.

³⁷⁹ HE 48/1990 vp; HE 40/1990 vp; Kivivuori 1986, s. 13–14.

³⁸⁰ HE 40/1990 vp; KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s.9–10. Ks. Kivivuori 1986, s. 13–14, jossa käsitellään lainvalmistelun rakentumisesta tietoon ja sen merkitystä.

³⁸¹ HE 40/1990 vp.

³⁸² Viljanen 1992, s. 7, jossa todetaan, että lintarkastuskunta kiinnitti huomiota kriminaalityöryhmän esitysehdotukseen vuonna 1978 ja antoi asiasta lausuntonsa (Ltk 2/1978).

³⁸³ OLJ 5/1987, s. 52.

³⁸⁴ OLJ 5/1987, s. 69.

Lakiuudistusta vastustaneissa lausunnoissa korostui kritiikki, joka kohdistui esityksen *periaatteiden ja säännösten puutteellisuuteen*. Esitystä pidettiin monimutkaisena ja lausunnoissa arvioitiin, että lakimuutokseen liittyvä *työmäärä ei ollut oikeassa suhteessa tavoitteisiin nähden*. Myös kielteisissä lausunnoissa tunnistettiin joitain uudistuksen etuja aiempaan järjestelmään verrattuna. Kyseisistä lausunnoista erottui asiantuntijoiden näkemys siitä, *ettei säädösvalmistelun tietopohjaa ollut valmisteltu riittävästi*. Näkemykset lakimuutoksen vaikutuksista osoittautuivat ristiriitaisiksi ja lopulta osin kyseenalaistettiin sitä, saavutettiin tavoitteet odotetulla tavalla.³⁸⁵

Ennen kaikkea *jälkikonkurrensia* koskeva järjestelmä nousi merkittäväksi epäkohdaksi, sillä se todettiin lain voimaantulon jälkeen vaikeaselkoiseksi ja monimutkaiseksi. Lisäksi todettiin, että järjestelmän vaatima työmäärä ei ollut oikeassa *suhteessa* tavoiteltuun etuun nähden.³⁸⁶ Näkemykseni mukaan kyseisen lainkohdan haasteet tunnistettiin jo lainvalmisteluvaiheessa, mutta riskejä ei tutkittu riittävällä laajuudella.³⁸⁷ Lainvalmistelullisiin korjauksiin olisi pitänyt ryhtyä viimeistään vaiheessa, kun RL 7 luvun 6§:n jälkikonkurrensia koskevassa lausunnossa kritisoitiin vahvasti ehdotetun lainkohdan ongelmallisuutta, koska se puuttui lainvoimaiseen tuomioon.³⁸⁸ Asiantuntijalausunnoista ilmenee, että jälkikonkurrenssimenettelyn riskit tunnistettiin etenkin *lain siirtymävaiheessa*. Erityisesti huomioitiin lainkäytön yhdenmukaisuuteen liittyvät ongelmat sekä tuomioistuimille aiheutuva lisätyö.³⁸⁹ Ongelmallista oli se, että järjestelmän myötä puututtiin jälkikäteisesti jo lainvoiman saaneisiin tuomioihin³⁹⁰ Ristiriitaista oli, että ongelmista huolimatta valiokunta puolsi yhtenäisrangaistusjärjestelmään siirtymistä. Se korosti tarpeellisten toimenpiteiden välttämättömyyttä, jotta haitat siirtymäkaudesta jäisivät mahdollisimman vähäisiksi ja poistuisivat lopulta. Myös Viljanen korostaa, ettei asiantuntijoiden lausuntoja kuunneltu

³⁸⁵ Viljanen 1992, s. 6–7.

³⁸⁶ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Tönnqvist 2.10.1990, s. 4.

³⁸⁷ HE 48/1997 vp. Ks. myös LaVM 15/1990 vp, jossa lisää annetuista lausunnoista. Ks. myös KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Tönnqvist 2.10.1990, s. 2-16.

³⁸⁸ Ks. KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Tönnqvist 2.10.1990, s. 4, jossa Karhunen toteaa ehdotetun lainkohdan (RL 7 luvun 6§, yhteisen rangaistuksen määrääminen jälkikäteen) rikkovan oikeusjärjestelmää, sillä se puuttuu lainvoimaiseen tuomioon.

³⁸⁹ KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Tönnqvist 2.10.1990, s. 2-4.

³⁹⁰ Viljanen 1998, s. 1–2.

riittävästi, vaan hallituksen esitys³⁹¹ astui voimaan jälkikonkurrenssin voimin.³⁹²

Jälkikonkurrenssin osalta on todettavissa, että kyseisessä hallituksen esityksessä esitetyt perustelut uuden järjestelmän puolesta voitaisiin jopa kääntää sen *vastakohdiksi*.³⁹³ Analyysin tulokset viittaavat siihen, että riittävällä lainsäädännöllisellä tutkimustyöllä olisi voitu estää monimutkaisen jälkikonkurrenssia koskevan säännöksen poistaminen erillisellä lakimuutoksella (HE 48/1997 vp).³⁹⁴ Tämä tutkimus osoitti, että RL 7 lukuun liittyvissä lainvalmisteluaineistoissa esitettiin epäkohtia, jotka olivat *ristiriidassa suhteellisuusperiaatteen kanssa*.³⁹⁵

5.2 Lakimuutoksen perustelut ja siihen liittyvät haasteet

Neljännän tutkimuskysymyksen osalta tarkastelun keskiössä olivat erityisesti lakimuutoksen perustelut. Kuten aiemmin mainittiin, analysoidusta lainvalmisteluaineistosta korostuivat selkeästi rangaistuksen *oikeasuhtaisuuden* peruspilarit, joiden keskeinen sisältö tuotiin esiin rangaistuksen mittaamisen yhteydessä.³⁹⁶ RL 7 luvun 5§:ssä säädetään yhteisen rangaistuksen mittaamisesta siten, että lähtökohdaksi otetaan se rikos, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan tulisi ankarin rangaistus. Analyysin tulokset osoittavat, että lakimuutoksen myötä toteutettu sääntely ei kaikilta osin vastaa RL 7 lukuun ja hallituksen esitykseen³⁹⁷ kirjattua tavoitetta, jonka mukaan rangaistus on mitattava siten, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen, vaarallisuuteen ja tekijän syyllisyyteen nähden.³⁹⁸ Tutkimustuloksissa korostui selkeästi yhteiseen rangaistukseen ja RL 7 lukuun liittyvät ongelmat, kun kyse on *useita rikoksia* koskevien tekojen kokonaisuuksista ja niistä annettavista rangaistuksista.³⁹⁹ Aiheesta uutisoitiin vuonna 2016 otsikolla ”*Paljousalennus pitää vankilamäärän ylipitkät rangaistukset kurissa*”. Lehtiartikkelissa käsitellään rangaistusten alentamisen herättämää hämmennystä useiden rikosten tapauksissa. Professori Minna Kimpimäen mukaan rangaistusten alentaminen johtuu käytössä olevasta yhtenäisrangaistusjärjestelmästä ja niin kutsutusta paljousalennuksesta.⁴⁰⁰ Lappi-Seppälä jaottelee rangaistuksen mittaamisperiaatteisiin kuuluvan oikeudenmukaisuusperiaatteen

³⁹¹ HE 40/1990 vp.

³⁹² Viljanen 1998, s. 1.

³⁹³ Viljanen 1992, s.3-5 ja s.233.

³⁹⁴ OJ 5/1987, s. 67-68.

³⁹⁵ Lappi-Seppälä 2000, s. 312-313.

³⁹⁶ HE 40/1990 vp, s. 15; HE 84/1980 vp, s.7; OJ 3/1978, s.11.

³⁹⁷ HE 40/1990 vp.

³⁹⁸ HE 40/1990 vp s. 4.

³⁹⁹ Kimpimäki 2023, s. 1.

⁴⁰⁰ Kaleva 28.9.2016.

yläkäsitteeksi suhteellisuusperiaatteelle, jossa *oikeudenmukaisuus edellyttää suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteiden kunnioittamista*.⁴⁰¹ Tutkimustulosten valossa tietyt mittaamistilanteet saattavat muodostua ongelmalliseksi, jos useita rikoksia tehnyt saa sellaisista teoistaan lievennystä, joissa loukataan esimerkiksi toisen ihmisen ruumiillista koskemattomuutta. Mittaamistilanteessa saattaa huomiotta jäädä haittavaikutukset, jotka saattavat heijastua rikoksen uhriin hyvin voimakkaasti.⁴⁰² Esimerkiksi rikoksen tekijä saattaa saada lievennystä rangaistuksesta, jos yhteiseen rangaistukseen kuuluu lisäksi toinen, asteeltaan vakavampi rikos. Mielestäni lieventämisperiaatteen soveltaminen saattaa olla joissain tilanteissa haasteellista, koska se voi olla ristiriidassa rangaistuksen mittaamisperiaatteisiin kuuluvan suhteellisuusperiaatteen kanssa.⁴⁰³ Myös Koskisen väitöskirja tukee edellä esittämäni, koska hänen mukaansa sovitusajatus edellyttää, että *jokaisesta rikoksesta* tuomitaan oikeasuhtainen rangaistus, kun tarkastellaan tekijän syyllisyyttä. Eri rikoksille asetetut rangaistusasteikot ilmentävät lainsäätäjän käsitystä siitä, kuinka raskauttavaksi juuri asianomainen rikostyyppi nähdään erilaisissa olosuhteissa tehtynä. On tärkeää huomioida sovitusajatuksen edellytyksenä siitä, että jokainen asianomistaja näkee, minkälaisen rangaistuksen *juuri häneen kohdistettu* rikos on tekijälleen aiheuttanut. Pahimmillaan uhri saattaa jäädä epä tietoisuuteen siitä, onko juuri häneen kohdistuneessa rikostapauksessa annettu painoarvoa, kun tekijä saa useista teoistaan yhteisen rangaistuksen. Täten *rangaistuksen perusteluihin olisi näkemykseni mukaan kiinnitettävä erityistä huomiota*, jotta lainsäätäjän perusperiaatteisiin kuuluva tarkoitus kulloisenkin rikostyyppin raskauttavuudesta ilmenisi asianomistajille tarvittaessa myös tapauskohtaisesti yhteisen rangaistuksen tilanteissa.⁴⁰⁴

Toinen tutkimustuloksissa esiin noussut esimerkki *suhteellisuusperiaatteen toteutumattomuudesta* yhteisen rangaistuksen osalta on sakkorangaistus ja siitä määrättävä tuomio. Kuten aiemmin on todettu, RL 7 luvun 1 §:n mukaan, jos henkilölle tuomitaan vankeutta ja lisäksi yhdestä tai useammasta muusta rikoksesta sakkoa tai rikesakko, on niistä mahdollista tuomita yhteinen vankeusrangaistus. Ongelmalliseksi tilanne muodostuu silloin,

⁴⁰¹ Lappi-Seppälä 200, s. 312-313.

⁴⁰² Esimerkkinä ruumiilliseen koskemattomuuteen liittyvistä loukkaamisista ovat rikoslaissa rangaistaviksi määrätty pahoinpitely (RL 21 luku 5§) ja raiskaus (RL 20 luku 1§). Ks. Kaleva 28.9.2016, jossa käsitellään yhteisen rangaistuksen vaikutusta tuomion pituuteen. Tapauksessa nousee esiin suhteellisuusperiaatteen haasteellisuus useiden rikoksien tapauksissa, kun vakavaan seksuaalirikokseen syyllistyneen rangaistusta lievennettiin tekijän aiempien rikosten vuoksi.

⁴⁰³ Lappi-Seppälä 2000, s. 312-313; HE 40/1990 s. 15 ja s. 23.

⁴⁰⁴ Koskinen 1973, s. 304-305.

jos jostakin rikoksesta on säädetty ainoastaan sakkorangaistus, koska kysymykseen tulee tällöin ankaramman rangaistuslajin käyttäminen kyseisestä rikoksesta kuin lainsäätäjät oli alun perin tarkoittanut. Lainsäätäjän alkuperäinen tavoite sakon rangaistuvaikutuksen vahvuudesta tällöin toteudu.⁴⁰⁵ Lisäksi väitän, että tässäkin tapauksessa rangaistus *ei ole oikeassa suhteessa* asetettuun päämäärään eli sakon rangaistusvaikutukseen nähden.⁴⁰⁶

Oikeudenmukaisuusperiaatteisiin kuuluvaan suhteellisuusperiaatteeseen kytkeytyy monia vaatimuksia, joista yhtenä edellytyksenä on, että tekijä hyvittää tekonsa kärsimällä rangaistuksen, joka on *tehtyä rikosta vastaava*.⁴⁰⁷ Myös yhteistä rangaistusta koskevassa lainvalmistelumateriaalissa ja aihetta koskevassa tutkimuskirjallisuudessa korostettiin, että rangaistuksen on oltava oikeassa suhteessa rikosten vaarallisuuteen, vahingollisuuteen ja tekijän syyllisyyteen.⁴⁰⁸ Rangaistuksen oikeasuhtaisuus on keskeinen käsite, koska kyseisen periaatteen avulla ylläpidetään rangaistusten ennakoitavuutta ja luodaan siten turvallisuutta.⁴⁰⁹ Oikeasuhtaisuuden puuttuessa kansalaisten käsitys rikosoikeuden voimattomuudesta voi pahimmillaan johtaa siihen, että yksilöt kokevat menettäneensä yhteiskunnan intressisuojan, mikä saattaa kannustaa heitä järjestämään suojansa itse. Rikoksesta annettu rangaistus toteuttaa luultavimmin *yleisestävän* tavoitteensa silloin, kun se on oikeustajuntaa vastaava ja oikeasuhtainen.⁴¹⁰ Rangaistuksen oikeasuhtaisuuden tärkeys nostettiin esiin myös myöhemmin laaditussa hallituksen esityksessä.⁴¹¹

5.3 Kriminaalipolitiikan muutostrendit ja rangaistustason vaihtelu

Viidennen tutkimuskysymyksen myötä analyysin kohteena oli rikoslain 7 luvun lakimuutoksen ja kriminaalipolitiikan muutostrendien välinen suhde. Tarkastelin erityisesti kriminaalipolitiikan vaikutuksia suhteessa rangaistustason muutoksiin. Lisäksi esittelin aiempaa tutkimusta, joka käsitteli rangaistuksen mittaamista ja määräämistä usean rikoksen

⁴⁰⁵ Majanen 1991, s. 948–949.

⁴⁰⁶ HE 40/1990 s. 15, s. 23.

⁴⁰⁷ Lappi-Seppälä 1987, s. 166–167. Ks. myös Lappi-Seppälä 2000, s. 312–319, jossa oikeudenmukaisuusperiaate toimii yläkäsitteenä ja sen alakäsitteitä ovat suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaate.

⁴⁰⁸ Ks. esim. Lappi-Seppälä 1987 s.166-170, jonka mukaan rikokseen syyllistynyt tulee saattaa ansaitsemansa kohtelun alaiseksi. Vaatimuksena on, että rangaistus on oikeudenmukaisessa suhteessa, kun tarkastellaan tekijän syyllisyyttä tai teon törkeyttä. Ks. myös KA, oikeusministeriön lausunto eduskunnan lakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijain esittämien seikkojen johdosta, Ea:1005, 04 / Mäkinen – Törnqvist 2.10.1990, s. 2-4; Viljanen 1992, s. 87–91; HE 40/1990 vp s. 15; OJL 3/1978, s.11; Majanen 1991, s. 953.

⁴⁰⁹ Lappi-Seppälä 1987, s.168–169; Koskinen 1973, s. 303.

⁴¹⁰ Koskinen 1973, s. 303. Ks. myös Lappi-Seppälä 2000, s. 49–55, jossa käsitellään muun muassa rangaistuksen yleisestävää vaikutuksen käsitettä eli *yleispreventiota*, joka tarkoittaa rangaistuksen ennalta estävää vaikutusta.

⁴¹¹ HE 40/1990 vp s. 15. Ks. Ketola 2013, s. 44, jossa korostetaan suhteellisuusperiaatteen ja rangaistuskäytännön yhtenäisyyden tärkeyttä.

tapauksissa.⁴¹² Oikeudellisen viitekehyksen tutkimukselle muodostivat hallituksen esitykset, vuosien 1980–1990 laaditut lainvalmisteluohjeet sekä aihetta käsittelevä kirjallisuus.⁴¹³

Tutkimuksen vahvana tukena toimi Lappi-Seppälän ja Tonryn Pohjoismaiden välinen vertailu, joka tarjosi laajemman näkökulman RL7 luvun tarkasteluun.⁴¹⁴ Näkemykseni mukaan RL 7 lukuun liittyvillä uudistuksilla on yhteys kriminaalipolitiikan muutostrendeihin ja yhteiskunnallista keskustelua herättäviin *paljousalennuksiin*.⁴¹⁵ Paljousalennuksen soveltamisessa on kyse aiemmin esiin nostetun *suhteellisuusperiaatteen* tulkinnasta rangaistusten mittaamistilanteissa.⁴¹⁶ Yhteisen rangaistuksen ja paljousalennuksen linkittymistä toisiinsa tukee myös Tapio Lappi-Seppälän vuosia kestänyt tutkimustyö, jossa hän on tarkastellut muun muassa vankilalukujen määrää suhteessa kriminaalipoliittisiin muutoksiin.⁴¹⁷ Yhtenä perusteluna edellä mainitulle on havaittavissa oleva vankilalukujen lasku ja liberaalin kriminaalipolitiikan aikakausi, kun lukuja tarkastellaan vuosien 1960 ja 1994 välillä.⁴¹⁸ Kriminaalipolitiikka on keino reagoida yhteiskunnallisten tilanteiden vaihteluihin. Edellä kerrotusta reagointikeinosta esimerkkinä on paljousalennus, jossa useiden rikosten tapauksissa *yksittäisestä rikoksesta tuomittu rangaistus* saattaa muodostua ”rikosryppäässä” alemmaksi, kuin se erikseen ja yksittäin tuomittuna rikoksena olisi ollut.⁴¹⁹ Juurisyy paljousalennusten aiheuttamaan tyytymättömyyteen ovat yhteiskunnassa käydyt keskustelut rangaistusten tarvittavasta ankaruudesta, jotka pohjautuvat *pelotevention* ajatukselle.⁴²⁰ Jotta rangaistustason muutokset tuottaisivat rikollisuutta ehkäiseviä tuloksia, tulisi myös mahdollisella rikosentekijällä olla seikkaperäistä tietoa rangaistustasosta ja sen muutoksista. Empiiristä näyttöä ei ole myöskään siitä, että maltillisesti korotetut rangaistustason muutokset olisivat johtaneet pysyvämpiin muutoksiin rikollisuudessa.⁴²¹ Rangaistusten koventamisesta aiheutuu kustannuksia, jotka ovat väistämättömiä ja toisaalta

⁴¹² Koskinen 1973, s. 285-319; Lappi-Seppälä 1987, s. 168-170.

⁴¹³ HE 40/1990 vp; HE 84/1980 vp; HE 48/1997 vp; hallituksen esitysten laatimista koskevat ohjeet 1980; Kivivuori 1986; Lappi-Seppälä-Tonry 2011; Lappi-Seppälä 2013; Lappi-Seppälä 2006.

⁴¹⁴ Lappi-Seppälä-Tonry 2011, s. 1–29.

⁴¹⁵ Kimpimäki 2023, s.1–10; Kaleva 28.9.2016; Turun Sanomat 3.3.2021.

⁴¹⁶ Ks. Kimpimäki 2023, s. 1–10.

⁴¹⁷ Lappi-Seppälä 2013, s. 17–32.

⁴¹⁸ Lappi-Seppälä – Tonry 2011, s. 8.

⁴¹⁹ Kimpimäki 2023, s. 1; HE 40/1990 vp. s. 32. Ks. myös Lappi-Seppälä 1992 s. 659–660, jonka mukaan rangaistuksen koventamisperusteena rikosten keskinäistä yhteyttä tarkasteltaessa voivat olla tapaukset, joissa rikollinen toiminta voidaan osoittaa suunnitelmalliseksi tai kyseessä on liigarikollisuus.

⁴²⁰ Ks. Kimpimäki 2023, s.9 ja määrittely, jossa negatiivisen yleisprevention eli pelotevention lähtökohtana voidaan pitää potentiaalisen rikosentekijän vaikuttamiseen rangaistukseen liittyvän pelon kautta.

⁴²¹ Kimpimäki 2023, s. 9.

toimenpiteistä saatavat hyödyt hyvin epävarmoja. Tästä syystä on keskeistä, että edellä kuvattuja toimenpiteitä toteutetaan ainoastaan tarkan harkinnan pohjalta.⁴²²

Kuten aiemmin mainittiin, vankilalukumme on vaihdellut 1900-luvulla muita Euroopan maita voimakkaammin.⁴²³ Kriminaalipoliittiset muutostrendit ja ajoittaiset rangaistusten ankaroittamiset heijastuvat myös muun muassa vankilukuihin, mutta on keskeistä huomata, että vankilaluvut ovat vain yksi kriminaalipolitiikan mittareista. Valmiiden lainsäädäntöratkaisujen lisäksi tulisi kiinnittää huomiota myös poliisitoimen ja lastensuojelun käytäntöihin. Lisäksi sekä suunnitteluvaihe että lainvalmisteluprosessit tarvitseva myös erityistä tarkastelua. Tulevaisuuden lainkehityksen kannalta on keskeistä selvittää, keitä valmistelussa on kuultu, mitkä tahot ovat vaikuttaneet tehokkaimmin lopputuloksiin ja millaisia argumentteja on esitetty.⁴²⁴

Myös Jukka Ketola on tuonut esiin yhtenäisrangaistukseen liittyviä tiedonsaannillisia ongelmia ja esittänyt, että hallituksen esityksien⁴²⁵ myötä voimaan astuneesta yhteisen rangaistuksen määräämiseen liittyvästä oikeuskäytännöstä on haastavaa saada tarkkaa selvitystä. Ketola toteaa rangaistuksen määräämiseen vaikuttavan eniten käsittelyn alla olevat törkeimmät rikokset, tekijän tekemät aiemmat rikokset sekä muut olosuhteet, jotka vaikuttavat rangaistuslajin valintaan. Yhteisen rangaistuksen mittaaminen saatetaan kuitenkin nähdä hienosäätönä, jonka perustelemista ei useimmiten pidetä tarpeellisena. Vaarana saattaa tällöin olla, että mittaamisperusteet yhteisen rangaistuksen tilanteissa saattavat jäädä hiljaisen tiedon varaan, jotka vähitellen yksinkertaistuvat liikaa tai jopa unohtuvat.⁴²⁶

Rikoskonkurrenssi mielletään haastavaksi kokonaisuudeksi, jonka käsite jää useissa tapauksissa asiaa pohtivalle saavuttamattomiin. Mistä lähteä rakentamaan ymmärrystä asiakokonaisuuteen, jossa on monia muuttujia ja millä tavoin nuo useat muuttujat kommunikoivat säädetyn lain kanssa rikoskonkurrenssiopin osalta? Vuoden 1978 laaditussa Oikeusministeriön lainvalmistelun julkaisussa todettiin yhdestä rikoksesta määrättävän rangaistuksen olevan yleisesti ottaen *yksinkertaisempaa* kuin tuomion antaminen tapauksessa, jossa rikoksia on tehty useampia. Lisäksi edellä kerrotussa hallituksen esityksessä käsiteltiin rangaistuksen määräämisen useat eri tavat ja kehoitettiin huomioimaan rangaistusta

⁴²² Kimpimäki 2023, s.10.

⁴²³ Lappi-Seppälä s. 18.

⁴²⁴ Lappi-Seppälä 2013, s. 44.

⁴²⁵ HE 40/1990 vp ja HE 48/1997 vp.

⁴²⁶ Ketola 2013, s. 67.

määrättäessä kiinnittämään huomiota siihen yhteyteen, joka rikosten välillä vallitsee.⁴²⁷ RL 7 luvun mukainen yhteinen rangaistus on mahdollista määrätä ainoastaan niistä rangaistuksista, joissa tuomiona on sakkoa tai vankeutta. Sitä vastoin yhteiseen vankeus- tai sakkorangaistukseen ei ole mahdollista sisällyttää esimerkiksi viraltapanaa, sillä viraltapano lukeutuu erityisiin rangaistuksiin.⁴²⁸

Kivivuori totesi 1986 kirjoittamassaan teoksessa, että lakien tulisi syntyä avoimessa ja vapaassa yhteisössä siten, että käydyn keskustelun perustana on pätevä ja riittävä tieto. Keskustelun tulee olla avointa ja olennaisiin kysymyksiin liittyvää. Vasta tämän jälkeen tulee päättää lakien sisällöstä käyttäen kansanvaltaisia menettelymuotoja. Hän korosti lisäksi tieteellisen tutkimuksen tärkeyttä. Kivivuoren toteamus tilaustutkimuksen silloisista vapautta ahdistavista sidonnaisuuksista kuvaa hänen 1980-luvun kokemuksiaan, joita teoksessa annetut selvitykset tukevat. Kivivuori on uudistanut lainsäädännön ajattelumallia alleviivaten sitä tosiasiaa, että Suomessa oli 1980-luvulla jäänyt ja jätetty tutkimatta isoja asioita. Hän kuvaili tutkimuksen puutetta jopa laiminlyönteinä, joista yhtenä syynä hän näki yritys- tai teollisuuskohtaisen edun suojelun, joka oli rakennettu lyhytjännitteisen ajattelun varaan.⁴²⁹

Yhteiskuntamme ohjaavat, rikosoikeusjärjestelmämme ydinosan muodostavat kielto- ja käskynormit on kirjattu rikoslakiin. Edellä kuvattujen normien oletetaan ohjaavan kansalaisten tapaa käyttäytyä, koska rangaistuksen tuomitsemiseen liittyy voimakkaalla tavalla kommunikatiivinen funktio. Kieltonormien tehtävänä on viestittää kansalaisille, *miksi* heidän tulisi pidättäytyä yhteiskunnassamme tärkeinä pidettyjen asioiden vaaralle altistamisesta tai rikkomisesta. Käskynormit puolestaan kertovat tärkeitä *syitä* sille, miksi näitä yhteiskunnalle arvokkaita asioita ei tulisi vaarantaa tai loukata. Ilman rangaistusuhkaa edellä kuvatut kielto- ja käskynormit olisivat tehottomia. Rikoslakiin kirjatut rikossäännökset muodostuvat kolmesta elementistä, joita ovat: rikoksen nimi, tunnusmerkistö sekä rangaistussäännös. Rikoksen tunnusmerkistön tehtävänä on määritellä rangaistuksen uhalla kielletty teko. Rangaistussäännössä kerrotaan, minkälainen rangaistus moitittavaksi katsotusta teosta voidaan tuomita. Rangaistuksen määräämisen avulla tuomioistuin viestittää tekijän

⁴²⁷ OLJ 3/1978, s. 7.

⁴²⁸ Lappi-Seppälä 1992, s. 650.

⁴²⁹ Kivivuori 1986, s. 93–94.

menettelyn olleen paheksuttavaa. Rikollisesta teosta tuomittava rangaistus mitataan rangaistusasteikolta, joka soveltuu kulloiseenkin rikokseen.⁴³⁰

Kun rangaistuksen mittaamista tarkastellaan kokonaisuutena, on tärkeää huomioida kaikki muuttujat, jotka vaikuttavat mittaamiseen ja tuomioistuimen määräämän tuomion lopputulokseen. Rikoslain tehtävänä on ennalta ehkäistä ja torjua rikoksia ja lisätä sitä kautta kansalaisten turvallisuutta. Rikoslaki määrittelee eriaisteiset rangaistukset rikostyyppien perusteella. Tuomioistuimen antamat rangaistukset luovat myös yhteiskunnallista keskustelua tilanteissa, joissa kansalaiset pohtivat lainvoiman saaneiden rangaistusten ankaruutta suhteessa tehtyjen rikosten määrään ja vakavuusasteeseen. Tällainen keskustelu yhdistettynä median kohu-uutisointiin voi vahvistaa pelkoa ja kyseenalaistaa rangaistusjärjestelmän toimivuuden kansalaisten näkökulmasta tarkasteltuna. Rangaistuksen mittaamisperusteet suhteessa RL 7 lukuun aiheuttavat yhteiskunnassamme keskustelua siitä, ovatko annetut tuomiot suhteellisuusperiaatteen mukaisesti toteutettuja, eli ovatko toteutetut toimet oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Yhteiskuntamme muuttuu alati ja siitä syystä kirjoitetun lain ajantasaisuus ja oikea soveltaminen ovat keskeisessä asemassa.⁴³¹

Yleisellä tasolla tarkasteltuna yhteiskunnan kriisiaikoihin kohdentuneen kriminaalipolitiikan voidaan nähdä olleen merkittävältä osiltaan *rikollisuuden kasvukausiin reagointia*. Vankilan pelote- ja eristämisvaikutus nähtiin päättäjien voimakkaimpana välineenä vaikuttaa. Kun kriittisiin asioihin oli reagoitu kiireellisillä toimin, niitä seurasivat useissa tapauksissa käytännön syiden myötä tehdyt korjausliikkeet, joiden tavoitteena oli pyrkiä helpottamaan rikollisuusmuutosten sekä niihin yhteydessä olevien rikollisuusmuutoksien sekä politiikkatoimien yhdessä luomaa vankiloiden tilanahtautta.⁴³² Lappi-Seppälä pohtii vuonna 2013 julkaistussa teoksessaan, miltä kriminaalipolitiikkamme tulee näyttämään lähivuosina.⁴³³ Reilut kymmenen vuotta myöhemmin voidaan todeta, että lähivuosien kriminaalipoliittiset suuntaukset ovat olleet hyvin moninaisia, ja esimerkiksi yhtenäisrangaistusjärjestelmä herättää edelleen keskustelua. Vain ennakoimalla tulevia

⁴³⁰ Hyttinen 2018, s. 73–74.

⁴³¹ Ks. Kemppinen s.19–27, jossa käsitellään rangaistuksen mittaamista ja siihen liittyviä periaatteita. Ks. myös Lappi-Seppälä–Tonry, 2011, s. 1–29, jossa tarkastellaan rangaistusjärjestelmän yhteiskunnallisia vaikutuksia.

⁴³² Lappi-Seppälä 2013, s. 41.

⁴³³ Lappi-Seppälä 2013, s. 42.

poliittisia suuntia voimme edistää suomalaisen kriminaalipolitiikan kehityskulkua tulevaisuudessa.⁴³⁴

5.4 Tutkimuksen arviointia ja katsaus jatkotutkimukseen

Tutkielmassa tehdyn analyysin myötä nousi esiin kaksi selkeää teemaa. Ensimmäinen näistä on *vanhan järjestelmän monimutkaisuus*, joka aiheutti merkittäviä tulkinta- ja soveltamisongelmia niin oikeuskäytännössä kuin lainsoveltajien keskuudessakin.⁴³⁵ Oli selkeästi huomattavissa, että hallituksen esityksen⁴³⁶ voimaantulon jälkeen sama teema toistui ja asiantuntijat antoivat kritiikkiä myös *uuden järjestelmän monimutkaisuudesta* ja vaikeaselkoisuudesta.⁴³⁷ Analyysin tulokset kertovat ettei konkurrenssijärjestelmän uudistus tuonut kaikilta osin helpotusta lainsäädäntöön. Ongelmaksi koettu monimutkaisuus oli syynä itse uudistuksen toteuttamiselle, mutta toisaalta se nostettiin ongelmaksi myös uudistuksen jälkeen.⁴³⁸ Toinen tutkimustuloksissa vahvasti esiin noussut teema oli *suhteellisuusperiaate*. Lakimuutoksen myötä toteutettavien uudistusten ehtona oli se, että rangaistus olisi myös useiden rikosten tapauksissa oikeudenmukaisessa suhteessa tekoon nähden.⁴³⁹ Tutkimustulokset vahvistivat näkemystäni siitä, että useiden rikosten yhteydessä annettua paljousalennusta ei voida pitää kaikilta osin suhteellisuusperiaatteen mukaisena rangaistuksia määrättäessä.⁴⁴⁰ Aika ajoin kriminaalipoliittisessa keskustelussa nousee esiin ajatus paljousalennusten poistamisesta, mutta rangaistusten ankaroittamisen hyötyjen on katsottu olevan hyvin epävarmoja suhteessa siitä seuraaviin kustannusten nousuihin.⁴⁴¹

Tutkimusta tehdessä nousi eteeni teemoja, joihin olisi mielenkiintoista päästä syventymään lisää. Seuraavassa listauksessa ajatuksiani jatkotutkimuksen tarpeesta: olisi keskeistä syventyä erityisesti yhteisen rangaistuksen mittaamistilanteisiin ja päätöksen perustelemiseen rangaistusta määrättäessä. Tutkimusta olisi hyödyllistä laajentaa tarkastelemalla yhteisen rangaistuksen määräämisen yhteydessä annettuja tuomioita yksityiskohtaisesti. Kyseinen tarkastelu olisi keskeistä, koska RL 7 luvun mukaisen uudistuksen arviointiin liittyy tutkimustulosten mukaan kysymyksiä rangaistusten oikeasuhtaisuudesta, joita tulisi

⁴³⁴ Lappi-Seppälä–Tonry, 2011, s. 1-29.

⁴³⁵ HE 40/1990 vp, OJL 3/1978 s. 8–9.

⁴³⁶ HE 40/1990 vp.

⁴³⁷ Viljanen 1992, s. 8-15.

⁴³⁸ Viljanen 1992, s. 6–8.

⁴³⁹ OJL 3/1978, s.11; HE 40/1990 vp. s.15. Ks. myös Koskinen 1973, s. 303, jossa käsitellään rangaistuksen oikeasuhtaisuutta.

⁴⁴⁰ Ks. Lappi-Seppälä 2000, s. 312–313, jossa esitetään määritelmä suhteellisuusperiaatteesta.

⁴⁴¹ Kimpimäki 2023, s. 9.

analysoida lisää.⁴⁴² Kun nykyisessä järjestelmässämme tuomitaan yksi yhteinen rangaistus samalla kertaa tuomittavista rikoksista, ei tuomiolauselmalomakkeella eritellä sitä, mikä osuus tuomitusta rangaistuksesta on mistäkin rikoksesta määrätty. Tuomiolauselmaan kirjataan, mitkä rikokset on luettu syyksi ja mikä on rikoksista tuomittu yhteinen rangaistus.⁴⁴³ Toisaalta, jos rangaistusten vaikutusten erittely menisi liiallisuuksiin, se saattaisi myös näyttäytyä asianosaisille mekaanisesti suoritettuna yhteenlaskuna.⁴⁴⁴ Kun pohdimme rangaistuksen mittaamista kokonaisuutena, olisi mielenkiintoista analysoida eri tekijöitä, jotka mittaamiseen vaikuttavat. Jatkotutkimusta voisi laajentaa tarkastelemalla niin sanottua leikkauspistettä, jossa rangaistuksen ankaruuden tai paljousalennusten lieventävyyden raja tulee rangaistusta määrättäessä vastaan.⁴⁴⁵ Kokonaisvaltaisen käsityksen saamiseksi olisi keskeistä tutkia myös, millä tavoin yhteiset rangaistukset ovat lähivuosien tuomioissa määrättyneet, hyödyntäen sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista analyysiä.⁴⁴⁶ Tarkastelun kohteina voisivat olla tuomioon sisältyvien rangaistusten määrä, yksittäisten rangaistusten kestot sekä niin sanotun ”paljousalennuksen” ajallinen vaikutus kokonaistuomioon.

Lisäksi olisi tarkoituksenmukaista tutkia, miten yhteisen rangaistuksen myötä annetut tuomiot ovat vaikuttaneet kriminaalipoliittisiin trendeihin ja vastaavasti, miten vaihtelut ovat ohjanneet yhteisen rangaistuksen käyttöä.⁴⁴⁷ Huomionarvoista on myös, että yksityiskohtaisempi perehtyminen muiden Pohjoismaiden vastaaviin yhteisen rangaistuksen järjestelmiin ja niiden vaikutuksiin maakohtaisesti toisi kaivattua ulottuvuutta RL 7 luvun tulevaisuuden kehittämistoimien kannalta. Vaikka yhteinen rangaistus pieni osa rikosoikeusjärjestelmämme kokonaisuutta väitän, että kriminaalipoliittisen päätöksenteon vaikutukset yhteiseen rangaistukseen ja sen sääntelyyn heijastuvat merkittävästi yhteiskuntaamme. Tämä näkyy sekä vankilapaikkojen määrän sääntelyn kustannuksissa että toimenpiteinä sosiaalitoimen puolella.⁴⁴⁸

⁴⁴² Kempainen, 2023.

⁴⁴³ Kimpimäki 2023, s.3. Ks. myös Ks. Kempainen 2021, s. 210, jonka mukaan aikaisemmassa rikoskonkurrensijärjestelmässä kävi tuomioista ilmi selkeästi kaikki ne yksikkörangaistukset, jotka olisi yhdistämisen kohteena olleista rikoksista tuomittu yksittäin.

⁴⁴⁴ Kempainen, 2021, s. 218.

⁴⁴⁵ Ks. HE 40/1990 vp, jossa kerrotaan mittaamisesta uudessa ja vanhassa järjestelmässä. Ks. myös Lappi-Seppälä 1992, s. 659–660, jonka mukaan rangaistuksen mittaamisperusteet toimivat myös toiseen suuntaan tapauksissa, joissa rikosentekijä toimii esimerkiksi järjestäytyneessä rikollisryhmässä ja tekee useita rikoksia rikollisryhmän jäsenenä. Tällöin järjestäytyneen rikollisryhmän ja sen jäsenten toimintaa useissa samankaltaisissa rikoksissa tulkitaan rangaistuksen koventamisperusteena

⁴⁴⁶ Nieminen – Lähtenmäki 2021, s.12.

⁴⁴⁷ Ks. esimerkiksi Lappi-Seppälä 2013, s.17-52.

⁴⁴⁸ Lappi-Seppälä – Tonry, 2011.

Meillä on tänä päivänä yhtenäisrangaistusjärjestelmä, jossa on vielä varaa kehitystyölle. Ihmisten yhdenvertaisen kohtelun ja oikeuskäytännön yhtenäisyyden turvaaminen edellyttää oikeusjärjestykseen uusia apuvälineitä, joiden kehittäminen on monimutkainen ja resursseja vievä prosessi.⁴⁴⁹ Aiheen yksityiskohtainen tutkimus on antanut konkreettista tietoa ja ymmärrystä RL 7 luvun mukaisen yhteisen rangaistuksen lainsäädännön vaiheista sekä siihen liittyvistä haasteista, joiden kehittäminen tulevaisuudessa on otettava vakavasti.

⁴⁴⁹ 2013 Majanen s.107.